

Mellom habitus og frihet

En kvantitativ studie av kulturelle forbruksmønstre i Norge

Erlend Nyhammer

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

15 november 2008

Forord

Det er en rekke personer som fortjener en takk nå som denne oppgaven er ferdig. Først og fremst vil jeg takke min veileder Gunn E. Birkelund. Ikke bare for god veiledning av oppgaven, men også for å være en kilde til motivasjon gjennom sitt smittende engasjement. Videre er jeg samtlige prosjektseminardeltakerne på ”Educational Careers” en stor takk skyldig for gode, grundige og konstruktive tilbakemeldinger.

Jeg vil og gjerne takke Erica og fadern for korrekturlesning og nyttige innspill i den ”kritiske sistefasen”.

Til slutt er det tre små karer som fortjener en ekstra oppmerksomhet. Takk til Haavard for å alltid holde humøret mitt på topp gjennom sin manisk-depressive galskap. Takk til Øystein for å være en sosiologisk juggernaut uten sidestykke, og takk til Jørgen for rett og slett være topp notch.

Og alle jeg har glemt.... Takk!

Oslo 12.november 2008

Sammendrag

Den foreliggende oppgaven er en kvantitativ studie av kulturbruk i Norge. Studien baseres rundt to problemstillinger: 1) Hvilke forbruksmønstre lar seg identifisere blant kunst- og kulturpublikummet i Norge? 2) Hvordan er kulturelle forbruksmønstre i Norge stratifisert?

Med dette utgangspunktet ønsker jeg å utvide forståelsen av hvorfor det eksisterer ulike kulturelle forbruksmønstre, og hvordan disse oppstår og opprettholdes. Begrepet mønstre vil i denne oppgaven referere til personer som har tilsvarende forbruksmønstre på tvers av et sett kunst- og kulturtilbud. Det er gode grunner til å tro at visse mønstre vil gjøre seg gjeldende blant det norske kulturpublikummet. Kunst og kultur uttrykker sosiale identiteter og sosial tilhørighet, og noen sosiale grupper vil foretrekke kulturelle uttrykk som ikke appellerer til andre grupper. Om det lar seg identifisere klare mønstre av kulturbruk, blir utfordringen følgelig å forstå hva disse mønstrene betyr. På hvilke grunnlag skiller man seg fra andre, og hvilke sosiale prosesser spiller inn.

Den teoretiske drøftelsen presenterer tre ulike perspektiv på forholdet mellom livsstil og sosial stratifisering. *Homologiargumentet* knyttes til Pierre Bourdieus sosiologi. I dette perspektivet er kulturbruk med på å opprettholde dominansforhold i samfunnet gjennom å legitimere ulikheter som naturlige. Dette innebærer en overensstemmelse mellom sosial stratifisering og kulturbruk. Individ fra høyere sosiale strata vil begunstige og i hovedsak konsumere såkalt høykultur. Mens man i lavere sosiale strata vil foretrekke populærkultur. *Individualiseringsargumentet* knyttes til den delen av sosiologien som ofte blir kalt modernitetsteorier. Som et resultat av økt individualisering og at kulturelle skillelinjer er i ferd med å forsvinne vil ikke kulturelt forbruk være sosialt stratifisert på samme måte som tidligere, men mer være et resultat av individuelle preferanser. *Omnivorargumentet* kan plasseres en plass mellom de to foregående. Kulturformer som tradisjonelt har blitt avvist av den sosiale eliten blir nå omfavnet, og de kulturelle ”snobbene” er i ferd med å forsvinne.

Derimot er det ingen tendens til at utviklingen går motsatt vei, dvs. at personer fra lavere sosiale lag tar noen interesse i høykultur. Omnivorargumentet hevder derfor en fremdeles sammenheng mellom kulturelle preferanser og sosial stratifisering. Ut fra disse tre perspektivene utformer jeg empiriske forventninger blir testet i oppgavens analysedel.

En gjennomgang av relevante norske studier viser at det er homologiargumentet som er mest vektlagt innenfor norsk kultursosiologi, og jeg presenterer mulige innvendinger mot dette. Omnivorargumentet blir også tatt opp i enkelte av de gjengitte studiene, og de presenterer ulike fortolkninger på hvorfor individ fra høyere sosiale lag er ”kulturelt altetende”.

Ved bruk av data fra SSBs Kultur og Mediebruksundersøkelse i 2004 grupperer jeg sammen respondenter med utgangspunkt i hvilke kunst- og kulturaktiviteter de har deltatt på det siste året. For å gruppere sammen respondenter benytter jeg meg av en relativt ukjent metode innen norsk sosiologi; *latent klasseanalyse*. Analysen gir for det første mulighet for å svare på problemstilling 1, og samtidig gir det mulighet for å undersøke hvilke av de tre teoretiske perspektivene som gir den mest adekvate beskrivelsen av kulturbruk i Norge. Deretter nyttegjør jeg meg av *logistisk regresjon* for å undersøke den sosiale sammensetningen av de ulike gruppene. Her får jeg belyst hvordan kulturelle forbruksmønstre i Norge er stratifisert.

Funnene fra analysene viser at man grovt kan skille mellom tre typer kulturbrukere i Norge. Ut fra deres kulturelle forbruksmønstre og deres sosiale karakteristikk finner jeg at det er omnivorargumentet som best beskriver mine funn. De tre typene av kulturbrukere blir titulert ”kulturelt omnivore”, ”kulturelt passive” og ”populærbrukere”. De to førstnevnte står i et motsetningsforhold både i forhold til kulturbruk og sosial karakteristikk. De omnivore har høy sannsynlighet for å delta på alle kulturaktivitetene som er inkludert i analysene, og er ”sosialt begunstigede”. De passive har lav sannsynlighet for kulturell deltagelse, og tilhørighet i lavere sosiale strata øker sannsynligheten for et slikt forbruksmønster. Populærbrukerne er aktive brukere av såkalt populærkulturelle aktiviteter, men har ellers relativt lav

sannsynlighet for kulturell deltagelse. Halvparten av respondentene har et slikt forbruksmønster, og siden ingen av stratifiseringsvariablene er korrelert med sannsynligheten for å ha et slikt forbruksmønster antas disse å representere ”folk flest”.

Ved å introdusere ulike mål på sosial stratifisering ønsker jeg å få en mer presis forståelse av hva som genererer ulikhet i kulturbruk. De ulike typene av kulturbrukere skiller seg fra hverandre på bakgrunn av utdanningsnivå og sosial status. Yrkesklasse og inntekt blir også inkludert som potensielle stratifikasjonskriterier, men er uten empirisk betydning for hvilket kulturelt forbruksmønster respondentene har.

Avslutningsvis sees funnene i lys av homolgiargumentet og individualiseringsargumentet. Her vektlegges særlig motsetninger mellom mine funn og sentrale begrep i Pierre Bourdieus teorier. Jeg diskuterer også mulige tolkninger av funnene. Jeg anser *toleranse*, som et rådende ideal innenfor høyere sosiale lag, som en mulig forklaring på forholdet mellom utdanning og omnivorhet. I forhold til dette blir høy sosial status tolket som en uintendert konsekvens av dette ”toleranseidealet”. Videre blir kulturell passivitet tolket som et utslag av en ”*sour-grapes*” effekt, hvor lavere sosiale lag devaluerer verdien av aktiviteter de forbinder med høyere sosiale lag.

Figuroversikt

Figur 5-1 Andel populærbrukere innenfor statusgrupper.....	91
Figur 5-2 Andel kulturelt passive innenfor statusgrupper.....	91
Figur 5-3 Andel kulturelt omnivore innenfor statusgrupper	91
Figur 6-1 Sannsynlighet for å være omnivor etter utdanningsnivå.....	102
Figur 6-2 Sannsynlighet for å være omnivor etter utdanningsnivå og sosial status..	105
Figur 6-3 Sannsynlighet for å være kulturell passiv etter utdanningsnivå og sosial status.....	109

Tabelloversikt

Tabell 4-1 Andel av utvalget som har besøkt de ulike kulturaktivitetene siste 12 mnd.	59
Tabell 4-2 Frekvensfordeling i statusgrupper	64
Tabell 4-3 Frekvensfordeling etter yrkesklasser	66
Tabell 4-4 Korrelasjonstest av stratifiseringsvariabler.....	69
Tabell 4-5 Enhetenes fordeling på uavhengige variabler.....	72
Tabell 5-1 Modelltilpassning – antall latente klasser.....	80
Tabell 5-2 De latente klassenes størrelse og deres betingete sannsynlighet for kulturell deltagelse.....	83

Tabell 5-3 Prosentfordeling av latente klasser innenfor yrkesklasser.....	90
---	----

Tabell 6-1 Logistisk regresjon. Separate analyser med de latente klassene som dikotome avhengige variabler.....	98
--	----

Tabell 6-2 Multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Populærbrukerne som referansekategori.....	111
---	-----

Innhold

FORORD	III
SAMMENDRAG	IV
FIGUROVERSIKT	VII
TABELLOVERSIKT	VII
INNHold	IX
1. INTRODUKSJON OG PROBLEMSTILLINGER	1
1.1 INNLEDNING	1
1.2 TEMA FOR STUDIEN	3
1.3 KULTURENS SYMBOLSKE BETYDNING	4
1.4 KULTURBRUK OG SOSIAL STRATIFISERING	6
1.5 SOSIALE ENDRINGER	8
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR	9
2. TRE ARGUMENTER OM KULTURELT FORBRUK	11
2.1 INNLEDNING	11
2.2 HOMOLOGIARGUMENTET	13
2.2.1 <i>Habitus</i>	14
2.2.2 <i>Kulturelt forbruk som makt - herskendes ideer som herskende ideer</i>	15
2.2.3 <i>Klasser</i>	18
2.2.4 <i>Homologiargumentets empiriske konsekvens</i>	19
2.3 INDIVIDUALISERINGSARGUMENTET	20
2.3.1 <i>Fra habitus til frihet</i>	20
2.3.2 <i>Individuelt mangfold</i>	21

2.3.3	<i>Kulturell deklassifisering</i>	24
2.3.4	<i>Flyktige felleskap</i>	25
2.3.5	<i>Individualiseringsargumentets empiriske konsekvens</i>	26
2.4	OMNIVORARGUMENTET	27
2.4.1	<i>Hvem er de omnivore?</i>	28
2.4.2	<i>Strukturelle og kulturelle endringer</i>	29
2.4.3	<i>Omnivorargumentets empiriske konsekvens</i>	33
2.5	OPPSUMMERING – TRE ARGUMENT OM KULTURELT FORBRUK	33
3.	KULTURBRUK I NORGE - OG DEN SOSIOLOGISKE FORSTÅElsen AV DET	35
3.1	INNLEDNING	35
3.2	EMPIRISK UTGANGSPUNKT	36
3.2.1	<i>Forventet sammenheng</i>	37
3.3	HOMOLOGIARGUMENTET I NORGE	39
3.3.1	<i>Utdanning som kulturbruksskille</i>	41
3.4	DET NORSKE LIKHETSIDEALET	43
3.5	OMNIVORARGUMENTET I NORGE	45
3.6	NOEN KRITISKE REFLEKSJONER RUNDT FORELIGGENDE FORSKNING	46
3.6.1	<i>Teoristyrte forskning?</i>	48
3.7	INTENSJONELLE FORKLARINGER	51
3.7.1	<i>Direkte effekt</i>	53
3.8	OPPSUMMERING – KULTURBRUK I NORGE, OG DEN SOSIOLOGISKE FORSTÅElsen AV DET	53
3.9	OPPGAVEN VIDERE	55
4.	PRESENTASJON AV DATA OG METODE	57
4.1	DATAMATERIALET	57

4.2	AVGRENSNINGER AV DATAMATERIALET.....	57
4.3	SVAKHETER I DATAMATERIALET	59
4.4	OPERASJONALISERING AV DE AVHENGIGE VARIABLENE - KULTURELLE FORBRUKSMØNSTRE .	61
4.5	OPERASJONALISERING AV DE UAVHENGIGE VARIABLENE	62
4.5.1	<i>Stratifiseringsvariablene</i>	62
4.5.2	<i>Fravær av autokorrelasjon mellom stratifikasjonsvariablene?</i>	68
4.5.3	<i>Demografiske variabler</i>	70
4.5.4	<i>Variabelinformasjon</i>	72
4.6	METODISK FREMGANGSMÅTE.....	73
4.6.1	<i>Latent klasseanalyse</i>	73
4.6.2	<i>Logistisk regresjon</i>	76
5.	HVILKE KULTURELLE FORBRUKSMØNSTRE FINNES I NORGE? - EN LATENT KLASSEANALYSE.....	79
5.1	INNLEDNING	79
5.2	ANTALL KLASSER OG TILPASSNING TIL DATA.....	80
5.3	DE LATENTE KLASSENE SVARPROFILER	83
5.3.1	<i>Individualiseringsargumentet</i>	84
5.3.2	<i>Homologiargumentet</i>	85
5.3.3	<i>Omnivorargumentet</i>	86
5.4	DISKUSJON: DE LATENTE KLASSENE PROFILER	86
5.5	BIVARIATE ANALYSER – YRKESKLASSE OG SOSIAL STATUS	89
5.5.1	<i>Yrkesklasse</i>	89
5.5.2	<i>Sosial status</i>	90
5.6	DISKUSJON: DEN SOSIALE STRATIFISERINGEN AV DE KULTURELLE FORBRUKSMØNSTRENE	92

5.7	OPPGAVEN VIDERE	94
6.	HVEM BEFINNER SEG I DE LATENTE KLASSENE?.....	95
6.1	INNLEDNING	95
6.2	KAPITTELETS OPPBYGNING.....	95
6.3	ANALYSENE OPPBYGNING.....	96
6.4	HVEM ER DE OMNIVORE?	99
6.4.1	<i>Demografiske kjennetegn</i>	<i>99</i>
6.4.2	<i>Den sosial stratifisering av omnivorhet.....</i>	<i>101</i>
6.4.3	<i>Yrkesklasse og sosial status, og den empiriske betydningen av å skille mellom dem</i>	<i>103</i>
6.4.4	<i>Forholdet mellom sosial status og utdanningsnivå</i>	<i>105</i>
6.4.5	<i>Oppsummering omnivore</i>	<i>106</i>
6.5	HVEM ER DE KULTURELT PASSIVE?	107
6.5.1	<i>Hva begrenser folks kulturbruk?</i>	<i>107</i>
6.5.2	<i>Oppsummering kulturell passive</i>	<i>110</i>
6.6	HVEM ER POPULÆRBRUKERNE?	110
6.6.1	<i>Alder og kjønn polariserer kulturbruket</i>	<i>111</i>
6.6.2	<i>Status og utdanning.....</i>	<i>113</i>
6.6.3	<i>Oppsummering populærbrukerne.....</i>	<i>114</i>
6.7	FORELØPELIGE BETRAKTNINGER RUNDT ANALYSERESULTATENE	114
6.7.1	<i>Tolkninger av utdanningseffekten</i>	<i>115</i>
6.7.2	<i>Kulturens distingverende effekt.....</i>	<i>116</i>
7.	DISKUSJON OG KONKLUSJON	119
7.1	HVA HAR JEG OBSERVET?.....	119
7.2	OPPGAVENS FUNN I LYS AV DE GJENSTÅENDE ARGUMENTENE.....	121

7.2.1	<i>Homologiargumentet</i>	122
7.2.2	<i>Individualiseringsargumentet</i>	124
7.3	HVILKE LATENTE FAKTORER KAN FORKLARE MINE FUNN?	126
7.3.1	<i>Forsøksvise forklaringer på de omnivores forbruksmønster</i>	127
7.3.2	<i>Forsøksvise forklaringer på populærbrukernes kulturelle forbruksmønster</i>	131
7.3.3	<i>Forsøksvise forklaringer på de kulturelt passive sitt forbruksmønster</i>	133
7.4	NOEN KULTURPOLITISKE BETRAKTNINGER RUNDT FUNNENE.....	136
7.5	TEMAER OG ANMODNINGER FOR VIDERE FORSKNING	138
7.6	AVSLUTNING – MELLOM HABITUS OG FRIHET	140
LITTERATURLISTE		143
VEDLEGG 1		153
VEDLEGG 2		154
VEDLEGG 3		155

1. Introduksjon og problemstillinger

– *Jeg synes det å skille mine kulturelle
vaner fra min person, blir litt
som å kappe hodet fra kroppen.*¹

1.1 Innledning

Det eksisterer en allmenn forventning om at staten skal legge til rette for vår velferd, enten det gjelder helsesituasjon, rettsvern eller sysselsetting. På samme måte skal staten, som det uttrykkes fra kultur- og kirkedepartementet, ”sikre et stimulerende og utfordrende kulturtilbud for hele befolkningen”². At kunst og kultur utgjør et velferdsmessig gode kan vanskelig betviles. Likevel er det ikke like opplagt hva som er formålstjenlig å støtte innenfor kulturfeltet enn hva det ofte er på andre politiske satsningsområder. Ikke bare eksisterer det ulike oppfatninger om hva som representerer et stimulerende og utfordrende kulturtilbud, men det er vanskelig å gi en klar definisjon på hva som er formålet bak produksjon og bruk av kultur. Her er prioritering uunngåelig. Hva som skal støttes kan ikke besvares uten å ta hensyn til en lang rekke forhold.

Et sentralt tema er hva som er verdifull kunst og kultur. Dette er et spørsmål av nærmest uløselig karakter og utløser nye spørsmål. Skal kulturen skape refleksjon og dannelse, eller underholde og skape trivsel? Skal kunst og kultur subsidieres på en måte som sikrer autonomitet, eller skal det underlegges markedskreftene? Skal man vektlegge kunstnerisk frihet og et kulturelt mangfold, eller skal man la folkeflertallet

¹ Stephanie Dumont til Morgenbladet 30.11.07

² Kultur og kirkedepartementets stortingsproposisjon nr.1: 2005-2006
(http://www.statsbudsjettet.dep.no/upload/Statsbudsjett_2006/dokumenter/html/fagdep/kkd/index.htm)

bestemme anvendelsen av sine egne midler? Samtidig må man ta hensyn til at alle kulturformer har hver sin funksjon, og dermed hver sine krav til kvalitet og verdi. Selv om disse punktene ikke nødvendigvis står i et motsetningsforhold til hverandre, demonstrerer de hvor problematisk det er å nedsette absolutte kriterier rundt kultur. Dette gjør kulturfeltet til en konstant arena for offentlig debatt.

Debatten farges igjen av at folks kulturbruk lar seg plassere et sted mellom det personlige og det sosiale. Kulturelle preferanser oppleves som noe eget og subjektivt. Det er hver enkelte individ sin måte å uttrykke hvem man er og hva man står for. På den andre siden brukes kulturen til å sette andre mennesker i bås. Det er lett å mane frem stereotypiske bilder av tilårskomne fruer på kunstnerens hus med sterke meninger om Nationaltheatrets siste Strindberg oppsetning. Eller av bussjåføren fra utkant-Norge med brennende engasjement for Ole-Ivars og Alan Jackson. Ut fra kulturelle preferanser kategoriserer vi mennesker i grupper, med tilhørende verdier og holdninger.

Spennet mellom kulturbruk som noe særegent individuelt og et gruppesymbol gjør temaet verdiladet, og følgelig egner kulturfeltet seg for å dyrke motsetninger mellom sosiale grupper. Det offentlige ordskiftet rundt de overnevnte spørsmålene får derfor ofte et karikert og polarisert tilsnitt. På den ene siden befinner det seg grupper som hevder kultur er underkastet uforanderlige verdimål. Her ønsker man gjerne å satse på kulturelle produkt som legitimeres gjennom kvalitet fremfor publikumsoppslutning, som en motvekt mot mer kommersiell massekultur. Fra et slikt ståsted vil offentlig finansiering av såkalt finkultur være en del av et filantropisk prosjekt hvor målet er å danne og opplyse befolkningen. Men siden kulturbruk er nært knyttet til ens personlige identitet vil de grupper av befolkningen som har mindre interesse for denne type kultur fort kunne oppleve dette som en form for smaksformynderi. Dette utnyttes av politiske fraksjoner som ønsker et mer markedsstyrt kulturfelt. Her blir de offentlige støtteordningene fremstilt som vedlikehold av åndssnobberi og elitisme. Motsetningene gjør at striden mellom ”eliten” og ”folket” er et stadig tilbakevendende tema i den kulturpolitiske debatten.

Hovedmålet med denne studien er verken å diskutere kulturpolitiske prioriteringer eller verdimål av ulike kulturelle produkt. Men en fruktbar debatt rundt disse temaene forutsetter innsikt i de som faktisk benytter seg av kunst og kulturtilbud. Hvem kulturpublikummet er, hvilke tilbud de velger å oppsøke og hva som ligger til grunn for disse valgene. Med den foreliggende masteroppgaven ønsker jeg derfor å belyse enkelte trekk ved det norske publikummet av kunst og kultur. I norsk sammenheng har man, som kultursosiolog Arild Danielsen har poengtert, i liten grad gjort kunst og kulturpublikummet til tema for systematisk refleksjon (2006:11). Det er derfor behov for studier som kan bidra til en økt forståelse av dette feltet.

1.2 Tema for studien

I denne oppgaven er kultur definert som produkter skapt innenfor tradisjonelle kunstneriske felt som teater, film, musikk og dans. Det er forbrukerne av slike produkt som vil være mine studieobjekt, dvs. det norske kulturpublikummet. Gjennom å studere hva publikum benytter seg av, ønsker jeg å se om det lar seg identifisere tydelige *mønstre*. Kultur i sin videste forstand er et omfattende begrep som betegner de verdier, normer, holdninger, livssyn, kunnskaper og symboler som deles av en gruppe mennesker. Selv om jeg opererer med en mer snever definisjon av begrepet, vil det likevel være forbundet med en slik bred forståelse. Mitt utgangspunkt er at bruk av kulturelle aktiviteter har et meningsdannende aspekt og dette kan observeres i form av empiriske mønstre.

Begrepet mønstre vil i denne oppgaven referere til personer som har tilsvarende bruksmønstre på tvers av et sett kunst- og kulturtilbud. Som Richard Peterson har fremholdt vil slike mønstre la seg identifisere fordi meningskonteksten rundt tilegnelsen henger sammen, "*as a single system of beliefs and values*" (Peterson 1983: 422). I tråd med dette bygger min studie på en antagelse om at kulturelle forbruksmønstre vil representere noe mer enn individuelle smakspreferanser. De

oppstår på bakgrunn av ulike kulturelle og sosiale skillelinjer som skaper ulike segment blant kulturpublikummet.

Det er gode grunner til å tro at visse mønstre vil gjøre seg gjeldende blant det norske kulturpublikummet. Kunst og kultur uttrykker sosiale identiteter og sosial tilhørighet, og visse sosiale grupper vil foretrekke kulturelle uttrykk som ikke appellerer til andre grupper. Om det lar seg identifisere klare mønstre av kulturbruk, blir utfordringen følgelig å forstå hva disse mønstrene betyr. På hvilke grunnlag skiller man seg fra andre, og hvilke sosiale prosesser spiller inn.

Ved bruk av kvantitative data vil jeg empirisk undersøke om det lar seg identifisere grupper med klare mønstre på tvers av et sett kulturaktiviteter. Gjennom å belyse den sosiale sammensetningen av disse gruppene av kulturbrukere vil jeg ha et grunnlag for å si noe om hvordan ulikheter i kulturelt forbruk oppstår og opprettholdes.

Den første problemstillingen som ligger til grunn for denne oppgaven er derfor som følger:

1) Hvilke forbruksmønstre lar seg identifisere blant kunst- og kulturpublikummet i Norge?

1.3 Kulturens symbolske betydning

Som sagt reflekterer kulturbruk noe mer enn den enkeltes smak og behag. Kultur har en sosial betydning som er bestemmende for hva man oppsøker, og hvordan man opplever det. Vi fremviser hvem vi er ovenfor andre, og hvordan vi vil bli oppfattet. Samtidig har kulturen en sammenbindende kraft. Å delta på de samme aktivitetene, eller å ha felles preferanser danner grunnlag for felleskap mellom mennesker. Ikke bare gjennom det faktiske forbruket, men også ved de meningsutvekslinger som oppstår med kulturbruket som samlingspunkt.

Kulturens sosiale betydning er en viktig motivasjonsfaktor for den enkeltes kulturbruk. Det har også tradisjonelt vært kimen til den sosiologiske interessen for temaet. Kulturbruk er en del av det mangfoldet av aktiviteter og produkter som summert opp er en persons *livsstil*. Å dele en livsstil er en viktig sosial mekanisme. Det gir en følelse av solidaritet med de som er like oss (horisontal integrasjon) og samtidig markerer det avstand til de som er ulike (vertikal differensiering) (DiMaggio 1994). Det som forener noen markerer samtidig avstand for andre.

Når kulturen brukes for å trekke grenser på bakgrunn av hvem man sammenligner og identifiserer seg med, får den en symbolsk funksjon. Hvordan mennesker skaper forståelse av verden gjennom symbolske avgrensninger har alltid vært et viktig tema innenfor sosiologien (Durkheim 1995, Weber 1969). På samme måte må også toneangivende kultursosiologiske studier forstås som studier av *symbolske grenser* (Veblen 1994, Bourdieu 1986, Lamont 1992). I forhold til mitt tema kan begrepet defineres som:

"Symbolic Boundaries" are the lines that include and define some people, groups and things while excluding others (Epstein 1992:232). These distinctions can be expressed through patterns of likes and dislikes. They play an important role in the creation of inequality and the exercise of power." (Lamont 2001:1)

Denne definisjonen peker på et tema som vil stå sentralt i denne oppgaven, forholdet mellom kulturelle forbruksmønstre og sosial stratifisering. For å fortolke og forenkle verden, lager mennesker generaliseringer av andre. Ut fra hvilken livsstil man har, får omverden en pekepinn på hvem man er, hva man står for og hvilken sosial posisjon man har. Denne *"dype innsikten i overflaten"* (Blindheim et al. 2004:239) er forutsetningen for at symbolske grenser har potensial for å skape og reproducere sosial ulikhet. Når folk grupperer seg sammen på bakgrunn av hvem som er "som oss" og hvem som er "de andre", monopoliserer de relasjonene og ressursene de har

tilgang til. Følgelig kan mye av det som ligger til grunn for folks livssjanser bli *sosialt lukket*, til tross for at det er åpent både juridisk og økonomisk (Weber 1978).

1.4 Kulturbruk og sosial stratifisering

Fra det overstående kan en slutte at sosial stratifisering vil være en sentral forklaringsfaktor for å forstå forskjeller i kulturbruk. På hvilke måte kulturelle forbruksmønstre står i forhold til mer omfattende sosiale ulikheter er et empirisk spørsmål. For å besvare dette er det nødvendig med anvendelige mål på sosial stratifisering.

Ulikheter i forbruk og livsstil har lenge blitt forstått i et klasseperspektiv (bl.a. Bourdieu 1986, Horkheimer & Adorno 1991, Veblen 1994, Gans 1999). Dette har hvilt på en oppfatning om at det eksisterer distinkte klassefraksjoner, med stereotypiske rutiner, tidsfordriv og smaker. Slike gruppespesifikke egenskaper har blitt tolket som et resultat av, og et middel for å opprettholde klassestrukturen. I midlertidig har begrepsbruken av sosial klasse vært lite konsistent. Både teoretisk og empirisk er begrepsbruken varierende, og klasse har vært kilde til en omfattende fagdebatt³.

I denne oppgaven vil jeg nyttegjøre meg av Max Webers klassebegrep. Følgelig vil jeg opprettholde det weberianske skillet mellom klasse og status som empirisk relaterte, men likevel analytisk atskilte mål på sosial stratifisering. Selv om dette skillet er elementær læring i ethvert innføringskurs i sosiologi, er det nesten bare klasse som har blitt inkludert i empiriske analyser av stratifikasjonsprosesser. I den senere tid har derimot flere tatt til orde for å benytte statusbegrepet i sin opprinnelige forstand, som et mål på sosial ulikhet (DiMaggio & Mohr 1985, Chan & Goldthorpe 2004, Alderson et al. 2007). Å benytte den weberianske forståelsen av statusbegrepet

³ For en utfyllende gjennomgang av sentrale teoretiske bidrag i denne debatten se Grusky (1994).

fremstår hensiktsmessig i en studie av kulturelle forbruksmønstre, nettopp fordi sosial status er definert som resultatet av de symbolske grensene folk trekker mellom seg.

Skillet mellom klasse og status er knyttet til Max Webers kort sammenfattede fremstilling av fundamentene for sosial stratifisering i boken *Economy and Society*. Weber identifiserer tre: ”*phenomena of distribution of power within a community*” (Weber 1978:927), klasse, status og parti. Selv om parti er en del av Webers multidimensjonale forståelse av stratifisering har den, som enkelte forfattere har påpekt, en annenrangs posisjon i Webers analyse av sosiale ulikheter (Parkin 2002:90).

Klasse i en weberiansk forstand refererer til hvilke muligheter man har på det økonomiske markedet. Man kan tale om en klasse når:

” (...) *a number of people have in common a specific causal component of their life chances, in so far as this component is represented exclusively by economic interests in the possession of goods and opportunities for income, and is represented under the conditions of the commodity or labour markets (Weber 1948: 180)*”

Klasse refererer her til individ som tilpasser seg ytre økonomiske realiteter. De vil ikke oppleve noen form for solidaritet på grunnlag av sin klassesituasjon, og Weber betegner derfor klasse som en objektiv form for stratifisering. Status er den subjektive dimensjonen ved sosial lagdeling, og kan defineres som ”a quality of social honour or lack of it, that is in the main conditioned as well as expressed through a specific style of life” (Weber 1959:39). Det er medlemmenes forståelse av å tilhøre et felleskap som gjør sosial status til et grunnlag for sosial stratifisering. Den subjektive opplevelsen av å dele for eksempel moralske kodekser, språk, kultur eller religion, skaper solidaritet mellom individene i en statusgruppe. På samme tid symboliserer det avstand fra grupper som ikke har den livsførselen som er ”expected from all those who wish to belong to the circle” (Weber 1978: 932).

Den sosiale æren og prestisjen som tillegges ulike livsstiler er med på å legitimere en oppfattning om hvem som er sosialt likeverdige, under- eller overlegne. Dette vil igjen skape "restrictions on social intercourse" (Weber 1948:188), i den forstand at man danner privilegerte forbindelser med medlemmene av sin egen statusgruppe, og tar avstand fra utenforstående. Her er parallellene til den overstående diskusjonen av symbolske grenser tydelig. Status er et grunnlag for symbolsk grensetrekking mellom mennesker. Gjennom en distinkt livsstil vil en person utvise tilhørighet til en statusgruppe, og vil dermed tillegges den samme sosiale prestisjen som denne gruppen har. Om denne kvalitetsrangeringen blir bestemmende for tilgang til ulike sosiale felt, vil sosial status ha betydning for personers livssjanser. Noe som igjen knytter ulikheter i livsstil, og herunder kulturelt forbruk, til mer omfattende sosiale ulikheter.

Når jeg opprettholder den weberianske forståelsen av sosial stratifisering, forventer jeg at kulturelle forbruksmønstre, som et aspekt ved folks livsstiler, vil være strukturert ut fra status og ikke klasse. Samtidig anser jeg inntekt og utdanningsnivå som potensielt autonome stratifikasjonskriterier. Gjennom å introdusere status, klasse, utdanning og inntekt som ulike mål på sosial stratifisering, og deretter undersøke deres relative påvirkning, håper jeg å få en mer presis forståelse for hvilke sosiale prosesser som genererer og opprettholder ulikheter i kulturelt forbruk.

Den andre problemstillingen som ligger til grunn for oppgaven er derfor som følger:

1) Hvordan er kulturelle forbruksmønstre i Norge stratifisert?

1.5 Sosiale endringer

Fagdebatten om hvilke teoretiske modeller og empiriske mål som skal brukes i stratifiseringsanalyser, bygger på en underliggende antagelse om at samfunnet er ordnet i et hierarki av strata. Siden man innenfor strataene har ulike livssjanser og livsstil, kan sosial plassering fungere som en forklaringsfaktor i analyser av andre

avhengige variabler. De senere år har imidlertid relevansen til tradisjonelle stratifiseringsanalyser blitt kritisert. Politiske, økonomiske og sosiale endringer som har funnet sted siden forrige århundre har skapt en mer kompleks virkelighet. De endringsprosessene som det moderne samfunnet har gjennomgått har generert en mengde akademiske arbeider som søker å vise hvordan tradisjonelle sosiologiske mål på sosial ulikhet er blitt mindre egnet for å forstå samfunnet (bl.a. Giddens 1991, Beck 1992, Colbjørnsen et al. 1987).

En tolkning er at vi i dag lever i et ”forbrukssamfunn” (Campbell 1987, Bauman 1998), hvor det er forbruket og livsstilen vi skaper gjennom det, som er blitt den sentrale kilden til folks sosiale identitet. Hvor livsstil tidligere var et resultat av de normene og rolleforventningene som knyttet seg til gitt sosial posisjon, vil det moderne mennesket skape sin sosiale identitet gjennom sitt forbruk. I et slikt perspektiv er livsstil i større grad et spørsmål om individuelle valg, enn strukturell tvang. Om slike samfunnsendringer har funnet sted, vil det være naturlig at det også gjenspeiles i forholdet mellom kulturbruk og sosial stratifisering. Kulturbruket vil ikke lenger bekrefte en sosial identitet. Tvert i mot vil det være en brikke i konstruksjonen av en slik identitet. For å transcendere oppgavens tematikk, berører den således implisitt et av de mest debatterte temaene innenfor sosiologien; hvorvidt individene er selvbestemmende og reflekterende, eller om deres handlinger styres av deres tilknytning til den sosiale strukturen.

1.6 Oppgavens struktur

Oppgaven er inndelt i syv kapitler. Det neste kapitlet inneholder en teoretisk gjennomgang. Her vil fagdebatten om forholdet mellom livsstil og sosial stratifisering bli skissert inn i tre ulike perspektiv. De teoretiske perspektivene gir ulik forventning til hvilke kulturelle forbruksmønstre som vil la seg identifisere i Norge. Før disse forventningene blir testet empirisk, vil jeg gjennomgå deler av norsk kultursosiologi som er relevant for min studie. Disse vil til dels knyttes til de tre teoretiske

perspektivene. Jeg vil også belyse andre sider ved nordmenns kulturbruk, og diskutere sosiologiske tolkninger av det. Dette vil bli gjort i kapittel 3.

Datamaterialet og metodene som benyttes i analysene er omtalt i kapittel 4. I kapittel 5 vil jeg teste de tre perspektivene ved bruk av en *latent klasseanalyse*. Dette gir en mulighet til å gruppere sammen respondenter som har et tilnærmet likt mønster av kulturbruk. På den måten vil jeg kunne undersøke hvilke av de tre perspektivene gir den mest adekvate beskrivelsen av kulturbruket i Norge. Analysemetoden som benyttes her, er sjeldent brukt innenfor norsk sosiologi⁴. Men som jeg ønsker å synliggjøre, ansporer den til etterfølgelse i studier av kulturelle forbruksmønstre.

I kapittel 6 er målet å gi en beskrivelse av gruppene med felles forbruksmønstre. Dette gir en mulighet for å belyse forholdet mellom kulturbruk og sosial stratifisering, men også hvordan kulturbruk påvirkes av andre demografiske kjennetegn. I kapittel 7 skisserer jeg opp forsøksvise forklaringer på sammenhengene jeg har funnet. På den måten håper jeg å anskueliggjøre, ikke bare hvilke kulturelle forbruksmønstre som gjør seg gjeldende i Norge, men også hvorfor disse oppstår.

⁴ Meg bekjent er latent klasseanalyse bare brukt en gang tidligere i en norsk sosiologisk studie: ”*Sosial Kapital-struktur i Norske Elitar*” (Hjellbrekke & Korsnes 2005).

2. Tre argumenter om kulturelt forbruk

2.1 Innledning

Som formulert i problemstilling 1, ønsker jeg å studere kulturelt forbruk i form av mønstre. Observerte mønstre i datamaterialet kan fortelle oss noe om *hvordan* folk handler. Likevel er det nødvendig med vitenskaplig konstruerte teorier og begrepsapparat for å kunne belyse *hvorfor* mønstrene oppstår. I dette kapitlet vil jeg skille mellom tre teoretiske perspektiv på forholdet mellom sosial stratifisering og livsstiler. Homologiargumentet, individualiseringsargumentet og omnivorargumentet⁵. Disse representerer ulike syn på hvilke mønstre av livsstiler, og herunder kulturbruk, som gjør seg gjeldende i samfunnet. Samtidig har de til dels motstridende perspektiv på hvordan mønstre av livsstiler forholder seg til sosial stratifisering, og hvorfor livsstiler er sosialt fordelt.

Hensikten med teoripresentasjonen i dette kapitelet er todelt. Teoriene som blir introdusert vil bli brukt til å utforme empiriske forventninger. Disse vil bli testet i kapittel 5. Samtidig vil en gjennomgang være viktig for å tolke de mønstrene som gjør seg gjeldende i datamaterialet. Debatten som skisseres opp i dette kapitelet berører flere sentrale sosiologiske tema som struktur/aktør problematikken, modernitetskonsekvenser og kulturens endrede karakter. Dette er tema som på ulike måter kan belyse kulturelt forbruk og den sosiologiske forståelsen av det.

Homologiargumentet er sterkt knyttet til Pierre Bourdieus sosiologi. En sentral antagelse er at det er en homologi (likskap) mellom sosial klasse og livsstil. Ulikheter i levesett legitimerer sosiale ulikheter, og er derfor med på å reproducere dominansforhold i samfunnet. Bourdieu er kanskje den teoretikeren som har hatt mest

⁵ Denne stiliserte tredelingen er bygger på en tilsvarende inndeling av Alan Warde et al. (2000).

innflytelse på den sosiologiske forståelsen av kulturbruk de siste tiårene. Som jeg vil komme tilbake til i neste kapittel er tankegods fra Bourdieu også den underliggende basisen i mange norske sosiologiske studier av kulturbruk- og preferanser. Av den grunn er det viktig med en gjennomgang av hans teoretiske rammeverk som belyser de mest sentrale begrepene, og hvordan de henger sammen

Individualiseringsargumentet kan sees på som en motpol til teorier som hevder det er individenes plassering i den sosiale strukturen som skaper deres livsstil. Argumentet bygger på en antagelse om at det har skjedd et historisk epokeskifte, og at vi i dag befinner oss i en ”senmoderne” eller ”postmoderne” tilstand (bl.a. Giddens 1991, Beck 1992, Kumar 1995). Strukturene har fått mindre makt over individene og folk står friere til å skape en livsstil som er uavhengig av sosialt nedarvede posisjoner.

Omnivorargumentet kan plasseres en plass mellom de to foregående. En rekke nyere empiriske studier har påpekt en endring i elitens kulturbruk, fra homogent til pluralistisk (bl.a. Peterson 1992, Peterson & Kern 1996). Kulturformer som tradisjonelt har blitt avvist av den sosiale eliten blir nå omfavnet, og de kulturelle ”snobbene” er i ferd med å forsvinne. Derimot er det ingen tendens til at utviklingen går motsatt vei, dvs. at personer fra lavere sosiale lag tar noen interesse i høykultur. Omnivoreargumentet hevder derfor en fremdeles sammenheng mellom kulturelle preferanser og sosial stratifisering.

Skjematisk kan de tre perspektivene fremstilles slik:

Forklaringsmodell	Forholdet mellom kulturbruk sosial stratifisering	Empirisk konsekvens
<i>Homologiargumentet</i>	Kulturbruket er sosialt stratifisert. Homogene mønstre	Få og homogene mønstre. Følger den kulturelle høy/lav dimensjonen
<i>Individualiseringsargumentet</i>	Kulturbruket er usystematisk i forhold til sosial stratifisering	Mange ulike mønstre. Følger ikke den kulturelle høy/lav dimensjonen
<i>Omnivorargumentet</i>	Kulturbruk er sosialt strukturert. Ikke homogene mønstre	Individer i høyere sosiale strata vil ha et pluralistisk forbruksmønster. De lang nede vil ikke

2.2 Homologiargumentet⁶

En utbredt antagelse i sosiologien er at sosial stratifisering og kulturelle forbruksmønstre følger hverandre parallelt. Spesielt har det vært vanlig å anta at individer fra høyere samfunnslag foretrekker ”høykultur”, mens grupper med en svak sosial posisjon velger lav- eller massekultur. Dette er en tradisjon med røtter tilbake til Thorstein Veblens teorier om den arbeidsfrie klassen (1994). Han hevdet overklassens oppnådde sosial anseelse gjennom å føre en livsstil hevet over krav om effektivitet og nytteverdi. Gjennom et iøynefallende forbruk fremvises økonomisk makt og suksess, som igjen gir prestisje. Han antok derfor en sammenheng mellom økonomiske ulikheter og sosial prestisje.

De siste tiårene har den rådende forståelsen av smakspreferanser innenfor samfunnsforskningen hovedsakelig stammet direkte fra Pierre Bourdieus arbeider, eller studier som bygget på dem. I likhet med Veblen, mener Bourdieu at forbruk og smakspreferanser er et uttrykk for ens klasseposisjon. Men hos Bourdieu er forholdet mer komplekst, og ikke et direkte uttrykk for økonomisk styrke.

Bourdies hovedverk *Distinksjonen* kan leses som et forsøk på å bearbeide det weberianske skillet mellom klasse og status (Bourdieu 1986: xii). I likhet med Weber hevder han at statusordenen i samfunnet er et resultat av distinkte livsstiler. Folk med tilsvarende interesser og preferanser har samme livsførsel, og blir derfor tillagt den samme status. Til forskjell fra Weber forstår Bourdieu folks preferanser og praksis som grunnleggende bestemt av deres posisjon innenfor produksjonsmarkedet.

Livsstiler er den symbolske dimensjonen ved klassestrukturen, som resulterer fra, men også vedlikeholder, de økonomiske ulikhetene. For å forklare mekanismen som skaper forbindelsen mellom markedsposisjon og daglig praksis benytter han seg av konseptet *habitus*.

⁶ Denne delen av kapitlet bygger i hovedsak på Bourdieus bok “*Distinction – a social critique of the judgment of taste*” (1986). Når jeg benytter andre tekster av Bourdieu og sekundærlitteratur, er dette oppgitt i teksten.

I et teoretisk perspektiv er ikke Bourdieu opptatt av verken kulturelt forbruk eller livsstiler *per se*, men hvordan de underliggende mønstrene av sosialiseringsformer og stratifisering etablerer smakspreferanser (Giulianotti 2005: 153). Han forfekter en ”genetisk strukturalisme”, det vil si hvordan de sosiale strukturene internaliseres og bæres av hver enkelt individ (Bourdieu & Wacquant 1992: 127-8). Strukturene styrer folks tolkning av verden, og de manifesteres gjennom deres handlinger. Om man som forsker ønsker å avsløre de underliggende strukturene må datagrunnlaget hentes fra observasjon av handling. Bourdieu brukte en slik induktiv innfalsvinkel for å skape en grunnleggende analyse av sosiale ulikheter.

2.2.1 Habitus

Sosiale ulikheter springer ut fra enkeltpersoners klassifisering av verden. Alle mennesker forstår verden gjennom systemer, eksempelvis dikotomier, dualismer og hierarki (Bourdieu i Jenkins 2002:34). *Habitus* er enkeltindvidenes sammensetning av slike skjemaer. Det er den praktiske sansen som gjør det mulig å forstå nye sosiale situasjoner og gjøre dem meningsfylle ut i fra vår egen verdensanskuelse. Habitus er historisk nedarvet og formet av de ytre livsbetingelsene man vokser opp under. Personer med samme sosiale bakgrunn vil utvikle relativt ensartede sosiale skjema som de forstår verden ut i fra. Siden markedsposisjon er det grunnleggende fundamentet for folks livsbetingelser vil det resultatmessig eksistere ulike *klassehabitus*:

”The habitus is not only a structuring structure, which organizes practices and the perception of practices, but also a structured structure: the principle of division into logical classes which organizes the perception of the social world is itself the product of internalization of the division into social classes” (Bourdieu 1986: 170).

De sosiale klassene skaper enkeltpersoners habitus, men samtidig er klassene et resultat av medlemmenes habitus. Et sentralt poeng er at den strukturelle basisen for våre handlinger er skjult for det blikket vi forstår verden gjennom. Derfor oppleves strukturelle føringer som selvstendige valg. Når en klassehabitus ligger til grunn for hva vi ser på som verdifullt eller verdiløst, pent eller stygt, eller hva vi tror vi kan klare og ikke klare, vil det ligge som grunnlag for utdanningsvalg, yrkesvalg, smakspreferanser, kulturbruk etc. Opplevelsen av hva som er et rasjonelt valg er et resultat av klasseposisjon. Således blir relasjonene mellom klassene reproduisert og faste habitusmønstre opprettholdt.

2.2.2 Kulturelt forbruk som makt - herskendes ideer som herskende ideer

En Bourdieusk forståelse av de kulturelle forbruksmønstrene tar utgangspunkt i makt og dominansforhold i samfunnet. I hans øyner er verden en kamparena hvor det kjempes om knappe ressurser. Mengden av slike ressurser, eller *kapital* i Bourdieus terminologi, har betydning for folks livssjanser i det sosiale livet. Ressurser har her en dobbel betydning. De er både middelet og målet for makt, siden de som har flest ressurser vil ha bedre sjanser for å akkumulere flere ressurser. Organiseringen av de ulike samfunnsposisjonene skjer på grunnlag av mengden kapitalvolum aktører har akkumulert, og fordelingen mellom økonomisk og kulturell kapital⁷. *Økonomisk kapital* er mengden materielle ressurser man har tilgang til. Dette kan være penger, eiendom, produksjonsmidler eller tilsvarende ressurser som kan gi materiell avkastning. *Kulturell kapital* er et mer komplisert begrep fordi de sosiale betingelsene for dens overføring og tilegnelse er mer tilslørte og komplekse enn ved økonomisk kapital. Det henviser til beherskelse av de legetime koder innefor den dominerende kulturen og kan, som Bourdieu skriver, eksistere i tre former:

(i) den kroppsliggjorte form, altså i form av langvarige disposisjoner i sinn og kropp; i den objektiviserte form, i form av kulturelle goder (bilder, bøker, ordbøker, instrumenter, maskiner, etc.), (...) og i den institusjonaliserte form, en form for objektivisering som må holdes atskilt fordi (...) den plasserer originale egenskaper på den kulturelle kapitalen som den er antatt å garantere (Bourdieu 1983:8).

Gjennom å bringe kulturen inn klassebegrepet overskrider han den weberianske distinksjonen mellom klasse og status, og viser således hvordan klassekampens logikk griper inn i rommet for smak og kulturell praksis. Der den økonomiske kapitalen er en mer statisk størrelse, er den kulturelle kapitalen i større grad en sosial konstruksjon. De ulike kulturelle formene gies ulik avkastningsverdi. Siden denne er basert på en sosial aksept må den kontinuerlig legitimeres. Kulturell kapital er nært forbundet med habitusbegrepet. Når eliten definerer den legitime kulturen, vil denne samsvare med deres habitus. Det gir samtidig en mulighet til innta en ”*estetisk distanse*” (Bourdieu 1986: 34) fra andre grupper, med en annen habitus. Det er denne distansen mellom klassekulturer som er kjernen til at kulturen kan reprodusere den sosiale strukturen. Dette innebærer at eliten alltid må markere avstand fra det folkelige for å opprettholde sin posisjon, og habitus er nøkkelen til å opprettholde avstanden. Den får eliten til å beherske den legitime kulturen, mens folket tar avstand fra den legitime kulturen fordi deres habitus gir dem et pretensiøst og anstrengt forhold til denne.

⁷ Bourdieu benytter seg også av en tredje kapitalform for å forklare den sosiale stratifisering – sosial kapital. Dette er tilgang til nettverk og miljø, og kan i likhet med kulturell kapital sees på som en del av statusdimensjonen i henhold til den weberianske stratifiseringsmodellen (1983:16-21)

Et springende punkt hos Bourdieu er makten til å legitimere en klassekultur som høyverdig på en måte som også blir akseptert av de som ikke deltar i den. Selv om det bare er en brøkdel av folket som lytter til eksempelvis klassisk musikk, vil også de resterende ha kjennskap til- og aksept for dens høyverdige posisjon. Dermed får de som behersker denne kulturelle formen i kraft av sin habitus mer avkastning for sin smak, med andre ord innehar de mer kulturell kapital. Klasseprivilegier blir således reproduisert fordi de dominerende klasser utøver det han kaller ”*symbolsk vold*” (Bourdieu & Passeron 1977: 4): De påtvinger sin spesifikke verdensanskuelse på andre, på en måte som oppleves som naturlig og universelt. Grensene mellom høy- og lavkultur, og tilsvarende estetiske ”verdihierarki”, blir allment aksepterte, selv om de er sosialt skapte. Maktrelasjonene som er på spill blir dermed skjult, og man unngår å se hvordan begrep som ”dannelse” eller ”god smak” er definert av eliten.

Høykulturen blir oppfattet som dannende og står som en viktig del av skolesystemet. Således institusjoniseres⁸ den legitime kulturen, og de dominerende klassers verdier og normer blir sosialt forankret som overlegne. Når en type smak får status som mer fornem enn en annen ”smitter” dette over på innehaverne av disse smakspreferansene. Dermed blir ikke bare den legitime kulturen brukt til å markere kulturell distanse, men også sosial status. Siden de dominerte gruppers habitus ikke overensstemmer med de legitime kulturelle koder vil de ikke kunne forholde seg til den på en kompetent måte. Resultatmessig vil de avstå fra, eller ha et anstrengt og pretensiøst forhold, til den.

Den kulturelle reproduksjonen som den symbolske volden skaper er et viktig bidrag for å opprettholde den sosiale reproduksjonen av sosiale posisjoner med tilhørende privilegier. På den ene siden gir kulturell kapital tilgang til eksklusive sosiale miljøer og generell prestisje i samfunnet. Samtidig reflekter utdanningssystemet de sosiale og kulturelle praksiser som elever fra de elitene har mottatt gjennom sosialiseringen i

⁸ Jevnfør definisjonen av kulturell kapital.

familien. Denne ressursen gir et fortrinn innenfor skolesystemet, som igjen er den viktigste døråpneren mot posisjoner med høy sosial status.

2.2.3 Klasser

Bourdieu opererer med tre hovedklasser, på bakgrunn av deres plassering i det *sosiale rom*. Teorien om det sosiale rom er en billedmessig fremstilling klassestrukturen. Dette er Bourdieus måte å beskrive stratifiseringen av samfunnet, og kan leses på bakgrunn av klasseteoriene til Marx og Weber⁹. Aktørenes plassering i det sosiale rom skapes i et relasjonelt forhold til andre, hvor individ med tilnærmet lik plassering i det sosiale rommet, antas å utvikle relativt like disposisjoner og interesser.

Øverst i samfunnshierarkiet finner han den dominerende klassen (borgerskapet) som kjemper for å beholde makt, blant annet ved å definere de herskende idealer og *ta avstand fra andre klassers kultur*. Nederst finner man den dominerte klassen (arbeiderklassen). Denne gruppen befinner seg langt unna samfunnsmakten, og har i stor grad resignert til sin egen kultur¹⁰. Mellom disse gruppene befinner middelklassen seg (småborgerskapet) som kjemper for å bli en del av borgerskapet, samtidig som de ønsker å holde arbeiderklassen nede. De etteraper elitens kultur. Men når de favner den vil den automatisk bli deklassert, nettopp fordi de har tilegnet seg den. Det relasjonelle forholdet mellom klassene skaper avstand mellom dem, og de homogene livsstilsmønstrene opprettholdes. Bourdieu oppsummerer distinksjonslogikken slik:

⁹ I likhet med Marx antar Bourdieu at klasses tilhørighet er bestemmende for folks handlinger og standpunkter. Fra Weber har Bourdieu bl.a. hentet tesen om at alle menneskelige forhold i siste instans er forankret i en tro på den sosiale ordens legitimitet. Han følger også Weber når han hevder at kampen om sosialt herredømme også skjer på livsstilen og forbrukets område (Østeberg 1995: 16-19).

¹⁰ Som i følge Bourdieu er preget av nødvendighetens tvang, grunnet sin økonomiske posisjon.

Being the product of the conditioning associated with a particular class of conditions of existence, it unites all those who are the product of similar conditions while distinguishing them from all others. And it distinguishes in an essential way, since taste is the basis of all that one has –people and things – and all that one is for others, whereby one classifies oneself and is classified by others (Bourdieu 1986: 56).

2.2.4 Homologiargumentets empiriske konsekvens

Selv om en slik kortfattet gjennomgang nødvendigvis må overse enkelte sentrale deler ved Bourdieus teorier¹¹, gir det mulighet for å utlede en ”formel” om forholdet mellom sosial stratifikasjon og kulturelt forbruk: Homologien mellom det sosiale hierarkiet og det kulturelle hierarkiet. Det sentrale poenget er at klassekampen også foregår på livsstilens område, herunder også kulturelt forbruk. Ulike klassefraksjoner har distingverte livsstiler, og de symbolske grensene dette skaper er med på å reproducere klassehierarkiet. Følgelig vil det være en sammenheng mellom de aktiviteter respondentene har valgt å oppsøke og deres sosiale posisjon (homologi).

Ut fra Bourdieus teorier vil det være naturlig at særlig to bestemte mønstre av kulturbruk vil kunne identifiseres. For det første vil det eksistere en dominant klasse. For å legitimere sin sosiale overlegenhet vil de oppsøke kulturelle aktiviteter som er allment akseptert som høyverdige. På samme tid vil de ta avstand fra de aktiviteter som er populære i brede lag av folket. Altså vil de respondentene som har høy sosial status foretrekke høykultur og avstår fra populærkultur. Samtidig er de dominerte klasser med på å opprettholde det sosiale hierarkiet siden de vil ta avstand fra den legitime kulturen. Respondenter med lav sosial status vil derfor holde seg til de mest

¹¹ Blant annet tanken om at det sosiale rom på et hvert gitt tidspunkt består av en rekke autonome *felter* (for eksempel det politiske felt eller det religiøse felt). Aktørene innenfor et visst felt har felles normer og verdier. Dermed får feltet sin egen symbolske økonomi og maktstruktur. Et hvert felt har sin egen logikk (doxa) som aktørene innenfor søker å opprettholde. Doxa representerer en ”tatt-forgitt-het” av normer og verdier som er med på å opprettholde dominansforhold innenfor et felt.

populære aktivitetene, og opprettholde en estetisk distanse fra det de oppfatter som høykultur.

2.3 Individualiseringsargumentet

Flere sentrale teoretikere har de siste tiårene beskrevet en tiltakende individualisering av samfunnet, og i befatning med dette har enkelte hevdet at livsstiler er i ferd med å miste sin forbindelse til den sosiale strukturen (bl.a. Bauman 1988, Giddens 1991, Beck 1992, Kumar 1995). I stedet står man fritt til å finne sin egen identitet blant et mylder av tilgjengelige livsstiler. Om livsstiler, og herunder også kulturelt forbruk, ikke lenger er fundert i folks sosiale posisjon, markerer det en tydelig motsetning til Bourdieus teorier¹². For det første vil ikke de ulike verdipreferansene som skapes ved at ulike sosiale lag har forskjellige sosialiseringsformer (habitus), være determinerende for folks livsstiler. Videre vil det ikke være en overensstemmelse mellom det sosiale og kulturelle hierarkiet, noe som nedtoner maktdimensjonen ved symbolsk grensesetting.

Individualisering, forstått som reduksjonen av sosial tvang og normative reguleringer, kan forstås som et resultat av to trender: Individenes endrede karakter, og kulturens endrede karakter.

2.3.1 Fra habitus til frihet

Overskriften er hentet direkte fra Alan Warde (1997:8), og oppsummerer kjernen i modernitetsparadigme. Smak og forbruksmønstre har ikke lenger et sosialt fundament, men er opp til enkeltindividenes valg og ønsker. Derfor er livsstiler, og

¹² Motsetning mellom Bourdieus teorier og modernitetsteoretikerne som vil bli presentert er overbetonet for å få frem motsetningene mellom posisjonene. Mens ”tilhengerne” av de ulike retningene går inn i prinsipielle og svært polariserte debatter (se for eksempel Blindheim et al. 2004), eksisterer det mange paralleller mellom de teoretiske arbeidene som belyses her.

herunder kulturelt forbruk, blitt usystematisk og tilfeldige, og kan ikke lenger forstås som homogene mønstre formet av ytre sosiale krefter.

Tanken om økt individuell frihet bygger på en antagelse om at det har skjedd et historisk epokeskifte, som i tur har endret folks handlings- og tenkemåter. Denne antagelsen underbygges av ulike sosiale, økonomiske og politiske makrotrender. Blant annet hvordan den tradisjonelle fordistiske industrien blitt erstattet med en desorganisert kapitalisme, preget av en fleksibel spesialisering¹³. En kraftig økning i antall ”white-collar” arbeidere¹⁴ på bekostning av den tidligere så omfattende arbeiderklassen. Nasjonalstatens endrede rolle fra velgjører til tilrettelegger, og fremveksten av nye overnasjonale organisasjoner (Bell 1974, Lash & Urry 1987, Kumar 1995).

Det historiske grunnlaget for endring vil ikke bli videre diskutert her. Kjernen i argumentasjonen dreier seg om *konsekvensene* av de omfattende endringene det moderne samfunnet stadig gjennomgår. Det er ikke lenger er en klar ressurs- eller arbeidsdeling mellom grupper i samfunnet, og hver enkelt av oss må definere seg selv der samfunnet definerte en tidligere.

2.3.2 Individuelt mangfold

I det følgende avsnittet vil jeg kort skissere tre sentrale teoretikers refleksjoner rundt ”individets endrede karakter”. Selv om det naturligvis eksisterer store forskjeller mellom deres perspektiver, vektlegger de alle en ”fristilling” av enkeltindividet som særlig gjør seg gjeldende på områder knyttet til livsstil.

Anthony Giddens (1991) karakteristikk av det senmoderne individ kan belyse disse poengene. Vi blir ikke lenger sosialisert inn i faste verdipreferanser, eller habitus. Det

¹³ I betydningen flere desentraliserte arbeidsorganisasjoner og nettverk, og små og mellomstore bedrifters tiltagende betydning som innovasjonsaktører i økonomien.

¹⁴ Bestående av ledere, konsulenter, profesjons utdannede, akademikere, lærere, forskere etc.

moderne samfunnet er blitt posttradisjonelt i den forstand at vi arver ikke klasse- og statusposisjon med en tilhørende identitet. I stedet er selvet blitt et ”refleksivt prosjekt” (1991: 53) som stadig må evalueres. Når en selv konstruerer sin egen sosiale posisjon, blir livsløpet en skapelsesprosess av selvet. Enkeltindividene må treffe beslutninger om hvordan de vil fremstå, og hvordan de skal inngå i de solidaritetsskapende fellesskapene som er nødvendig for å eksistere. Livet blir derfor et forsøk på å skape sammenhengende, men konstant reviderte, biografiske fortellinger om hvem man er. I den forbindelse blir muligheten til å velge mellom mange tilgjengelige livsstiler sentralt.

De samme poengene adresseres av Ulrich Beck (1992), men han legger større vekt på den risikoen som preger det moderne samfunnet. Det er ikke lenger mulig å forholde seg til farer og usikkerhet¹⁵ gjennom de vaner, verdier og levere regler en får gjennom sin sosiale bakgrunn. I stedet legges byrdene over på individene, som selv må ta nødvendige avveininger av konsekvenser, moral og interesse. I dagens samfunn må man ta avgjørelser som tidligere ble tatt for oss av sosioøkonomiske begrensninger og sosiale normer. Derfor mister begrep som klasse og status sin funksjon og mening:

Class distinction based on status (...) lost their traditional support, and processes for the diversification and individualisation of lifestyles and a way of life have been set in motion. As a result, the hierarchical model of social classes and stratification has increasingly been subverted. (Beck 1992:91-92)

Prosessene som Beck beskriver her forandrer også de sentrale institusjonene i samfunnet, og følgelig også de individuelle livsbetingelsene. I forhold til arbeidsmarkedet, mobilitets- og utdanningskrav, arbeid og sosialrett etc. blir individene konfrontert med en oppfordring om å gjøre selvstendige valg, uavhengig

¹⁵ Beck drar frem globale miljøproblem som et eksempel på slike komplekse og uoversiktlige risikomomenter. Tilsvarende kan terrorfaren, markedsøkonomien, personlig helse eller sosial mobilitet sees på som risikomoment som pga. samfunnets kompleksitet er blitt vanskeligere å få en full forståelse av.

av familie, herkomst, stand, religion osv. Institusjoner som tidligere var hevet over individet, som eksempelvis familien, er nå blitt en konstruksjon skapt av dem som inngår i dem. Kulturen blir også en del av disse strømningene, og mister sin funksjon som et kollektivt referansepunkt for sosiale grupper. Individualiseringen vil, om man følger Becks argumentasjon, endre det kulturelle forbruket fra et produkt av sosial posisjon, til en avveining av interesser og iscenesettelse.

Iscenesettelsen av egen identitet står også sentralt hos Mike Featherstone (1991). Fra hans perspektiv er det moderne mennesket en autonom og refleksiv skaper av egen identitet, men i en mer bevist form enn i Giddens fremstilling. I dag blir identitet skapt gjennom forbruk. Man blir ikke viljeløst dratt med av modernitetens krefter, men utnytter bevist forbrukets mulighet til å konstruere den identiteten en ønsker:

”the moderen individual within consumer culture is made conscious that he speaks not only with his clothes, but with his home, furnishings, decoration, car and other activities which are to be read and classified in terms of the presence and absence of taste” (Featherstone: 1991:86)

Featherstone sitt poeng er at det moderne forbruk representerer en identitetskonstruerende prosess. Det sosiale selvet skapes av at relevante andre tolker og klassifiserer deg, og forbruket er verktøyet for å bli tolket som du vil. Som hos Weber handler det om å trekke grenser som symboliserer statustilhørighet, men i dag er det mer opp til enkeltindividet hvordan man skal fremstå.

For å sammenfatte disse refleksjonene rundt individualisering kan Emile Durkheims velkjente anomibegrep være anvendelig (Durkheim 2006). Dette beskriver et samfunn hvor den normative ordenen har brutt sammen. I mangelen på de normer og regler som klassesamfunnet ga, vender individet mot seg selv og sine egne ønsker.

Selvbegrunnede tradisjoner påtvinger i mindre grad enn tidligere handling. I stedet må hver enkelt integrerer seg i samfunnet og skape sin egen plassering og status. De moderne retningslinjer krever at individet selv fremstiller sin egen biografi med sine egne handlinger. Uanhengig av om endringene forstås som et krav (Beck) eller et

ønske (Featherstone), fører det til at de kulturelle skillelinjene utviskes og tilfeldiggjøres.

2.3.3 Kulturell deklassifisering

Bak de overnevnte samtidsdiagnosene ligger det en ide om at industrisamfunnet er et tilbakelagt stadium. Vi er gått inn i en ny historisk periode som best kan oppsummeres med Marx og Engels berømte uttrykk: *all that is solid melts into air*. Modernismen var preget av troen på ”de store narrativer”; ideologier som legitimerte sosial, økonomisk og politisk utvikling. Slik fikk man en tro på at verden gikk fremover mot et fremtidig mål, som igjen ga folk en historisk rammefortelling de handlet som en del av (Lyotard 1984).

Den postmodernistiske skolen forfekter et paradigmeskifte hvor de holdepunkter og fastsatte vissheter som preget modernismen nå er forsvunnet. Målene og de enhetlige perspektivene er blitt skiftet ut med en tro på det arbitrære. *Ett* perspektiv på verden er alltid et av flere mulige. Resultatet er en verdipluralisme; tankene om at menneskene ikke har faste kriterier å etterfølge. Slike kriterier omfatter tradisjoner, familien, etikken, gruppefelleskap, klassetilhørighet eller religion. I dag er hvert menneske en shopper på et marked av verdier, holdninger og livsstiler. Mangelen på universelle verdier har også endret vår forståelse av kulturen, og skapt en *kulturell deklassifisering* (DiMaggio 1987).

Tradisjonelt har kunst og kultur blitt vurdert opp mot et estetisk verdihierarki, hvor det skilles mellom en høy/finkultur og en lav/massekultur. Et slikt skille har vært ”*one of the most frequently studied oppositions characteristic of all modern societies*” (Lamont & Fournier 1992:8). Noe som blir eksemplifisert av blant annet Bourdieus

overnevnte tese om symbolsk makt, eller Horkheimer og Adornos (1991) teorier om massekulturen¹⁶.

Enkelte teoretikere hevder at dagens kulturelle produkt ikke kan plasseres i et slikt hierarki. I stedet har man fått kulturelle produkt som ”*Denies the high-modernist separation of the aesthetic from the social and other hierarchical dualisms*”(Lash & Urry 1987: 287). Kultursfæren har mistet sin autonomi, alt dagligdags kan være kunst og skillet mellom høy/lav dimensjonen blir derfor flytende. Delvis skyldes dette kulturens form, gjennom at den problematiserer hva som faktisk er virkelig, og dermed bekrefter hvordan samtiden mangler absolutte sannheter, verdier og hierarkier (Lash 1990). Mer konkret kan den kulturelle utflatningen knyttes til populærkulturens utvikling. Kulturindustrien har i økende grad rette seg mot grupper med høy utdanning og inntekt, og for å trekkes disse har populærkulturelle produkt fått større kunstneriske kvaliteter. Kulturindustrien har dermed vilkårliggjort den tradisjonelle høy/lav dimensjon innenfor kulturen gjennom å innlemme elementer fra alle deler i kulturhierarkiet (Bjørkås 2003).

2.3.4 Flyktige felleskap

Zygmunt Bauman knytter betraktningene om det fritt velgende individ, til kulturens endrede karakter (1988, 1992, 2000). Han vektlegger verdipluralismen som preger samfunnet, hvor vi i dag har mange ulike verdier som ikke lenger går opp i en høyere enhet.

¹⁶ Utgangspunktet for deres teori er hvordan kapitalismens gjennomrasjonaliserte organisasjonsformer har inntatt den moderne kulturproduksjonen og kommodifisert kulturen, dvs. gjort den til et produkt som kjøpes, selges og konsumeres. Fra å være et rom for økt refleksjonsnivå og erkjennelse har kunst og underholdning blitt formet i markedskreftenes øyemed. Resultatet er en profitbasert kultur der fabrikkens logikk råder. Kunst, musikk, film og litteratur blir en vare som standardiseres og homogeniseres for å nå et størst mulig publikum. På veien blir brysomme elementer og kritiske brodder forvist, og man står igjen med et enhetlig produkt som tilfredsstiller massenes hang til ønsketenkning; et produkt som er spiselig for alle uavhengig av klassebakgrunn.

Mennesket har, om man følger Bauman, to grunnleggende, men motstridende, behov; frihet og trygghet. Tidligere fikk en tryggheten fra sin bakgrunn, siden klasse og familie ga varige rammer for livsførsel. Dagens samfunn er preget av pluralisme, stadige omskiftninger og vektlegging av det arbitrære. Derfor blir det meningsløst å holde fast på livslange mål. I stedet må man stadig endre sine livsprosjekt, identitet og målsetninger. I likhet med de overnevnte modernitetsteoretikerne mener han identitetsskapning er blitt opp til den enkelte, hvor det tidligere var et kollektivt foretagende. Denne personlige friheten er kjernen i dagens samfunn

Selv om tradisjonene forsvinner har mennesker bruk for konkrete holdepunkt. Derfor forholder man seg i dag til *flyktige stammefelleskap* (1992). Grupper som oppstår rundt forbruk, trender og interesser. Slike felleskap har ikke rot i sosioøkonomiske forhold, men i ønsket om en identitetsmarkør. Her er den kulturelle deklassifiseringen en viktig brikke fordi det ikke lenger er en hierarkisk struktur eller et maktperspektiv tilstedet innenfor kultur, smak eller forbruk. Subbgruppene er basert på individenes (midlertidige) preferanser, og tilhørighet kan oppgis like fort som den ble ervervet. Men til tross for sin flyktighet gir de folk solidaritet og indre samhold, samt muligheten til å trekke symbolske grenser i forhold til omgivelsene.

"Dette drømmefellesskapet er en ekstrapolering av identitetskampen som fyller tilværelsen deres. Det er et "felleskap" for de likt tenkende og likt handlende; et felleskap av ensartethet (...) som synes å forlene den individuelt valgte identiteten med det solide fundamentet som den velgende ellers ikke ville ha våget å tiltro den. (...) Den trygghetsskapende solidariteten som de sårt ville savne hvis de forble enestående, låner de fra mengdens veldige tyngde." (Bauman 2000: 102-103).

2.3.5 Individualiseringsargumentets empiriske konsekvens

Individualiseringsargumentet er motpolen til teorier som hevder en overensstemmelse mellom livsstil og sosial posisjon. Her er ikke smak og forbruksmønstre fundert i den sosiale stratifiseringen, men heller et resultat av autonome valg. Det "frisatte"

individualiserte individ er mer reflekterende, og mindre forpliktet, ovenfor sin sosiale bakgrunn.

Når jeg skal studere kulturelle forbruksmønstre på tvers av ulike sjangere, vil dette perspektivet ha ett av to mulige empiriske følger. Om det er frie valg som råder, og kulturelle sjangere ikke lenger står i et hierarkisk forhold, vil det være få statistiske regelmessigheter i datamaterialet. Jeg vil *ikke* kunne identifisere store grupper med samme kulturbruk ettersom få respondenter vil ha et overlappende forbruksmønster.

Som særlig Bauman fremhever kan livsstiler være så viktig for folks sosiale identitet at individualisering ikke vil være ensbetydende med vilkårlighet, men at det oppstår kollektive verdier rundt interesser, trender og forbruk. En annen empirisk forventning er derfor at det eksisterer grupperinger i datamaterialet med relativt likt kulturbruk, men at disse ikke, på en systematisk måte, er knyttet til sosiale skillelinjer som klasse og status.

2.4 Omnivorargumentet

- De kulturelt altetende

Det siste tiåret har konseptet *kulturelt omnivorhet* vært innflytelsesrikt innenfor kultursosiologien. Argumentasjonen stammer fra en serie studier ledet av den amerikanske sosiologien Richard Peterson (Peterson 1992, Peterson & Simkus 1992, Peterson & Kern 1996). Undersøkelsene, som primært omhandlet musikkpreferanser, tydet på at forholdet mellom smak og sosial stratifisering ikke lenger følger den ofte forutsatte elite/masse modellen. Selv om de mest høykulturelle preferansene var forbeholdt respondenter fra høyere sosiale lag, var disse også storbrukere av mer folklige former for kunst og kultur. Så selv om det fremdeles er en sammenheng mellom kulturelle preferanser og sosial stratifisering, avviser ikke eliten

populærkulturen. Endringene som omnivorargumentet fastholder, innebærer med andre ord at: *"Bourdieu's notion that a high status implies snobbery and, thereby, a consistent aversion to popular culture, has been inadequate for decades, at least outside France"* (Van Eijck 2001: 1164).

Det teoretiske skiftet fra "snobb" til omnivor har frembrakt en lang rekke studier, og tesen har fått empirisk støtte fra en lang rekke land. Blant annet *Australia* (Bennett et al. 1999, Emmison 2003), *Canada* (Erickson 1996), *Chile* (Torche 2007), *Frankrike* (Coulangeon & Lemel 2007), *Tyskland* (Gebesmair 2003), *Nederland* (Van Rees et al. 1999, Van Eijck 2001, Kraaykamp et al. 2007), *Israel* (Katz-Gerro & Shavit 1998, Katz-Gerro et al. 2007), *Spania* (López-Sintas & García-Álvarez 2002), *Sverige* (Bihagen & Katz-Gerro 2000), *Storbritannia* (Warde et al. 1999, Chan & Goldthorpe 2007a,b,c), *Ungarn* (Bukodi 2007) og *USA* (Peterson 1992, Peteson & Simkus 1992, Peterson & Kern 1996, Bryson 1996, DiMaggio (1996), Alderson et al. 2007)

2.4.1 Hvem er de omnivore?

Selv om de ulike studiene varierer mellom å studere forbruk og preferanser, samt har ulike måter å operasjonalisere sentrale begrep, er enkelte funn gjennomgående. For det første har utdanningslengde vist seg å øke sannsynligheten for å være omnivor. Personer med lav eller ingen utdanning har til kontrast høy sannsynlighet for å være ensartet i sitt kulturbruk, i den forstand at de begrenser seg til populærkulturelle sjangere.

At den sosiale eliten ikke lenger kan knyttes til enkeltsjangere har ikke bare ført til nye interesse for å studere forholdet mellom kultur og stratifisering. Parallelt har det frembrakt nye måter å forstå sosial stratifisering. Flere av studiene som diskuterer omnivorhypotesen opprettholder det weberianske skillet mellom klasse og status, som ble diskutert i innledningskapittel et (Chan & Goldthorpe 2007, Alderson et al. 2007, Kraaykamp et al. 2007, Torche 2007). I overensstemmelse med Webers argumentasjon har sosial status, sammen med utdanningsnivå, vist seg å være den

sentrale distinksjonen mellom de som har et aktivt og bredt forhold til kultur, og de som er mer begrenset.

Tidsseriestudier har vist at omnivorhet representerer en sosial endring, og ikke livsløpsendringer. Selv om kohorter født etter andre verdenskrig har vist seg å være mer omnivore enn de som er født tidligere, har eldre kohorter også vist seg å bli mindre "snobbete" og mer altetende med tiden (Peterson & Kern 1996). Videre er det flere kvinner enn menn som er omnivore, noe som må sees i sammenheng med at kvinner tradisjonelt sett har vært overrepresentert som kunst og kulturpublikum. Spesielt gjelder dette med hensyn til høykulturelle aktiviteter som teater, opera og ballett (Sullivan & Katz-Gerro 2007). Tall fra SSB viser at dette mønsteret fremdeles gjør seg gjeldende i Norge (Vaage 2007). Den kvinnelige overrepresentasjonen vil ikke bli diskutert videre her, men er tidligere tolket som et resultat av konvensjoner, kjønnsroller og arbeidsdeling (Danielsen 2006 kap.3).

2.4.2 Strukturelle og kulturelle endringer

Brorparten av studiene rundt omnivorhet nøyer seg med å empirisk bevise eksistensen av et slikt mønster, og hvordan det forholder seg til den sosiale strukturen. I motsetning til homologi- og individualiseringsargumentet som representerer etablerte retninger innefor sosiologien, er det ingen teoretikere som gir en utfyllende *forklaring* på fenomenet. Som det er poengtert i en av de nevnte studiene: *"Although the omnivore-univore thesis appears to be empirically well founded, the interpretation of this theoretical construct remains quite controversial"* (Coulangeon & Lemel 2007:81). Det er likevel mulig å peke på enkelte prosesser som kan ha bidratt til de påståtte endringene.

Strukturelle endringer

Et sentralt poeng i homologiargumentet er at dominerende samfunnsgrupper har makt til å definere den folkelige kulturens status som laverestående. I store deler av forrige

århundre var makten sentrert rundt relativt homogene vestlige WASP¹⁷ grupperinger, og for disse var en ”snobbistisk eksklusjon” en effektiv strategi for å monopolisere ressurser og makt (Peterson 2005). En mulig grunn til fremveksten av en altetende kulturell elite kan være at en slik strategi ikke lenger er fruktbar. I dagens samfunn er de dominerende statusgrupper en mer globalt orientert serviceklasse (Castell 1996, Emmison 2003). Disse må stadig forholde seg til ulike verdier, tenkesett og kulturer. Derfor vil det ikke være strategisk å innskrenke seg til en eksklusiv høykultur. I stedet har man gått over til å inkorporere andre gruppers kultur og livsstiler i sitt eget repertoar. Dette fremstår som bedre måte å tjene egne interesser, og opprettholde makt, i takt med de strukturelle endringene.

Nettverk er, i tråd med det overnevnte, en viktig strategi for å oppnå sosial mobilitet og status (Granovetter 1973). Studier har vist at personer i samme nettverk har overlappende musikksmak (Mark 1998 gjengitt i Peterson 2005:275). Om kulturelle preferanser er et resultat av, eller et middel for å skape, sosiale nettverk, er det naturlig at personer med omfangsrike nettverk interesserer seg for et vidt spekter av kulturelle former. Når et bredt nettverk igjen øker sannsynligheten for å havne i den sosiale eliten, vil en naturlig slutning være at personer høyt oppe i det sosiale hierarkiet har et mer pluralistisk forbruk, mens det motsatte gjør seg gjeldende for personer lenger nede. Erickson (1996) har vist hvordan dette også er knyttet til yrkesposisjon. Kommunikasjon og integrasjon med alle nivå i yrkeshierarkiet blir stadig viktigere for arbeidsgivere og ledere. De utvikler derfor en bredere kulturell kompetanse enn andre yrkesgrupper. Følgelig kan endringene delvis skyldes forandringer i arbeidslivet.

En annen delforklaring er at økt klassemobilitet har påvirket det kulturelle forbruket. I Norge ble de store ”klassereisene” foretatt av kohortene født de første etterkrigsårene (Frønes & Brusdal 2003), men fremdeles er den sosiale mobiliteten høy sammenlignet med andre land (Blanden et al. 2005). Van Eijck (2001) viser at førstegenerasjons

¹⁷ White Anglo-Saxon Protestants

høystatusindivid i Nederland har større sannsynlighet for å være omnivore enn de som kommer fra en høystatus bakgrunn. Endringene kan skyldes at man har flere med en fot i hver kulturelle leir, og at en kombinasjon av høykultur og populærkultur derfor blir vanligere (Van Eijck 2001, Emmison 2003).

Hvor Bourdieu analyserer prosesser der den legitime kulturelle kapitalen konverteres til sosiale ressurser, vil en fellesnevner for poengene som er tatt opp her være hvordan strukturelle endringer har gjort omnivorhet til en mer lønnsom form for kulturell kapital. Gitt at omnivorargumentet får empirisk støtte, vil det være vanskelig å undersøke overnevnte påstander ut fra mitt datamateriale ettersom jeg ikke har opplysninger som kan si noe om sosiale endringer, mobilitetsmønstre eller nettverkseffekter. Det er likevel viktig å påpeke hvordan enkelte strukturelle endringer kan ha påvirket det kulturelle forbruket.

Kulturelle endringer

Om et slikt skifte er blitt muliggjort av strukturelle endringer, har det blitt legitimert kulturelt. Peterson og Kern (1996) har hevdet det har foregått en omfattende verdiendring i vesten etter andre verdenskrig. Fordommer og utelukkelse var mer akseptert tidligere, både allment og innenfor vitenskapen, men har gradvis fått en mer negativ valør over seg. En historisk trend som blant annet gjenspeiles i folks holdninger til etniske minoriteter, homoseksualitet, kvinner etc. At enkelte studier også har påvist en sterk korrelasjon mellom liberalistiske verdier¹⁸ og kulturell omnivorhet, og tilsvarende mellom autoritære verdier og snevre kulturelle preferanser, underbygger en slik forklaring (Houtman & Achterberg 2004, Bryson 1996, Chan & Goldthorpe 2007a). Omnivorhet kan i lys av dette forstås som en verdiendring, hvor ekskluderende ”snobbisme” i dag fremstår som sneversynt og utdatert.

¹⁸ Operasjonalisert ulikt i de ulike studiene det er referert til, men baserer seg på respondentuttalelser som representerer fordomsfrihet, frisinnethet etc.

Dette trenger imidlertid ikke bety at kulturen har mistet sin funksjon som symbolsk grensesetter. Det har blitt hevdet at dagens vestlige samfunn preges av det som kan kalles en subtilisering av sosiale grenser, hvor undertrykking i stadig mindre grad skjer åpent og direkte (Gullestad 1985:134). Å være liberal og åpen for ulike kulturtilbud er sosialt strukturerte egenskaper, og det kan tenkes at dette er en subtil, og kanskje ubevisst, måte å distingvere seg på for den sosiale eliten. Den amerikanske sosiologen Bethany Brysons har hevdet at omnivorhet ikke er annet enn et "carefully cultivated status symbol" (1996: 887). Hun viser hvordan preferanser for ulike musikkstiler øker med utdanningsnivå, men at denne toleransen også har sammenheng med en avstandstaking fra musikkstiler som forbindes med lavstatusgrupper (bl.a. country og hardrock). Sagt på en annen måte vil de omnivore sin aksept bare strekke seg til et nivå hvor det gagnar deres status. Den norske kultursosiologen Jostein Gripsrud adresserer også dette poenget når han hevder elitens kulturelle åpenhet er forutsatt at det er utviklet en kritisk og intellektuell diskurs rundt kulturformen¹⁹ (2002: 127).

Sammensmeltingen av høykultur og populærkultur som ble diskutert ovenfor under overskriften "kulturell deklassifisering", innebærer nødvendigvis også en holdningsendring ovenfor populærkulturen. Kulturindustrien har inkorporert høykulturelle element i sine produkt for å nå den kjøpekraftige eliten, og "kunstverden" har selv forsøkt å utviske skillet mellom kunst og ikke-kunst²⁰. Samtidig har etterkrigsgenerasjonene vokst opp med en stadig voksende mengde populærkultur i media. Dette har endret statusen til det som tidligere ble sett på som "ungdomskultur". I stedet for å være knyttet til en kortvarig fase av livet, er

¹⁹ Eksempelvis er popmusikk og Hollywood filmer gjenstand for studier, bøker og anmeldelser på et visst intellektuelt nivå. Dansebandmusikk kan ikke sies å ha nådd et slikt nivå. Derfor er det gode grunner til å tro at bruk av- og kunnskap om denne sjangeren ikke vil være statusforøkende, og derfor ikke inngå i de omnivore sitt kulturelle repertoar.

²⁰ Marcel Duchamp blir ofte fremholdt som en representant for kunstens kritikk av kunstverkets høyverdige status. Spesielt hans "Fountains" fra 1917 – et pissoar plassert på en sokkel – blir ofte omtalt i dette henseende. Duchamp var også viktig for utviklingen av kunstretningen Dadaisme, som søkte å dekomponere kulturhierarkiet (Lash & Urry 1987: 287).

populærkulturen nå ansett som et alternativ til den mer etablerte og institusjonaliserte kulturen (Peterson & Kern 1996). Alt dette har gitt en verdiendring i forhold til populærkulturen, som kan være med på å forklare utviklingen av omnivorhet.

2.4.3 Omnivorargumentets empiriske konsekvens

Tendensen til at de kulturelle snobbene viker plass for de kulturelt altetende kan stilisert forklares to måter. På den ene siden kan det sees på som et tegn på en økende demokratisering i samfunnet. Fordommer ovenfor ulike verdier og praksiser er mindre akseptert, og de sosiale elitene ønsker derfor ikke distingvere seg gjennom å avvise kulturformer som tradisjonelt har blitt ansett som mer folkelige. Dette dreier seg om omfattende kulturelle og sosiale endringer som har gitt økt toleranse for ulikhet.. På den andre siden kan det tolkes som en mer subtil form for distingvering. Kulturbruket er fremdeles stratifisert, og et åpent og reflektert forhold til alle kulturtyper kan tenkes å være en markør på høy sosiokulturell status.

Uavhengig av hvordan man tolker omnivorargumentet vil det knytte seg visse empiriske forventninger til det. Dersom dette argumentet finner empirisk belegg, vil jeg kunne identifisere en gruppe av respondenter som er omnivore, i den forstand at de benytter seg av et bredt spekter av kulturaktiviteter, uavhengig av aktivitetenes kulturhierarkiske status. Samtidig vil man ha en gruppe som er innskrenket til de mest populærkulturelle aktivitetene. En kan også forvente at tilhørighet til disse gruppene er sosialt stratifisert. Respondenter som er øverst i samfunnshierarkiet vil være kulturelt altetende, mens de som er lenger nede vil ha et begrenset kulturbruk.

2.5 Oppsummering – tre argument om kulturelt forbruk

Ut fra tre rådende perspektiv på forholdet mellom kulturorientering og sosial stratifisering har jeg utledet ulike empiriske forventninger. Disse er gjensidig utelukkende, noe som gjør det mulig å teste hvilket av perspektivene som best

beskriver kulturelle forbruksmønstre i Norge. Teoretiske perspektiv vil alltid gi rom for ulike tolkninger, og min argumentasjon er bevisst stilisert for å få frem motsetningene mellom de som er presentert her. Jeg tror likevel at denne gjennomgangen har vist at forventningene jeg har utledet er rimelige.

Spissformulert vil homologiargumentet og individualiserings gi et svært motstridende bilde av kulturpublikummets karakter. I Boudieus tolkning er kulturelle forbruksmønstre determinert av sterke sosiale krefter. Hvilke kulturaktivitet man velger å oppsøke vil langt på vei være styrt av ens habitus. Kulturbruk er derfor relasjonelt i den forstand at folk tar avstand fra preferanser og praksiser som ikke stemmer overens med deres habitus. Derfor er kulturbruk med på å legitimere ulikheter som naturlige, og maktstrukturer opprettholdes.

Individualiseringsargumentet fremholder derimot at disse strukturene er i ferd med å smuldre vekk. Folks livsstiler, og herunder deres kulturbruk, vil være et resultat av et fritt valg, uavhengig av deres sosiale posisjon. Følgelig vil kulturelle forbruksmønstre være preget av vilkårlighet, i større grad enn regelmessigheter.

På mange måter kan omnivorargumentet plasseres mellom homologi- og individualiseringsargumentet. Selv om det avviser en homologi mellom det kulturelle og det sosiale hierarkiet, fremholdes ikke en "kulturell fristilling" hvor alle mønstre oppløses. Sosial stratifisering gjør seg gjeldende, men i en annen form enn ofte antatt. På toppen av samfunnshierarkiet tar en ikke avstand fra kulturelle praksiser som er knyttet til laverestående grupper. Likevel vil de som befinner seg lenger nede, i tråd med homologiargumentet, fremdeles distansere seg fra det som tradisjonelt har vært ansett som høykulturelt.

Som nevnt har argumentasjonen i dette kapitlet bevisst blitt stilisert for å få frem motsetningene mellom tre generelle perspektiv på forholdet mellom kulturbruk og sosial stratifisering. I neste kapittel vil jeg kartlegge hvordan dette temaet har blitt omhandlet i norske studier. Disse vil knytte perspektivene jeg har presentert i dette kapitlet opp mot en norsk kontekst. Samtidig vil de berøre andre relevante tema som kan være med på å belyse og besvare tematikken i denne studien.

3. Kulturbruk i Norge - og den sosiologiske forståelsen av det

3.1 Innledning

Før de tre argumentene som ble skissert opp i forrige kapittel blir testet, vil jeg gjennomgå foreliggende norsk forskning som er relevant for denne oppgavens tematikk. Hensikten med denne gjennomgangen av tidligere forskning er for det første å vise hvilke empiriske forventinger tidligere studier gir i forhold til denne oppgavens problemstillinger. For det andre vil denne gjennomgangen av tidligere studier vise hvordan denne studien står i forhold til tidligere Norsk forskning om kultur og sosial stratifisering.

Relevant forskning om kulturbruk i Norge kan grovt sett plasseres i to grupper. I den ene gruppen finner vi forskning som gir deskriptiv informasjon om kulturelt forbruk. Statistisk Sentralbyrås kulturbruksundersøkelse er her den viktigste basisen for generelle beskrivelser av nordmenns bruk av kultur²¹. Slike undersøkelser gir utfyllende informasjon om sosiale, demografiske og økonomiske forhold ved kulturpublikumet, men blir i liten grad gjort til gjenstand for teoretisk begrunnede forklaringer. I den andre gruppen finner vi enkelte empirisk baserte sosiologiske studier som fokuserer på den sosiale stratifiseringen av nordmenns kulturorientering. Jeg vil gjengi de viktigste nyere norske studiene, her representert ved ulike forskningsbidrag fra Lennart Rosenlund, Arild Danielsen, Jan Fredrik Hovden, Jostein Gripsrud og Ove Skarpenes. Et gjennomgående trekk er innflytelsen fra Pierre Bourdieu, som har vært så markant at enkelte har advart mot et Bourdieu-hegemoni

²¹ Arbeidene, ledet av Odd F. Vaage, har fra 1991 og frem til i dag produsert en rekke rapporter, statistiske analyser og artikler. En oversikt over disse finnes på <http://www.ssb.no/emner/07/02/sa38/tidligere.pdf>.

innenfor norsk kultursosiologi (Bjørkås 1998)²². I Bourdieus teoretiske rammeverk vil ulike sosiale sjikt ha homogene og motstridende livsstiler. Livsstilene, og herunder kulturelt forbruk, er med på å legitimere sosiale dominansforhold som naturlig, og samtidig opprettholde skillet mellom høykultur og lavkultur. Denne tankegangen er et underliggende premiss for mange av de sosiologiske studiene som tar opp forholdet mellom kultur og sosial stratifisering i Norge. Ut i fra tredelingen som ble skissert opp i det foregående kapittelet er det følgelig homologiargumentet som har vunnet størst aksept innenfor norsk kultursosiologi.

I denne gjennomgangen av tidligere forskning vil jeg trekke frem enkelte vesentlige funn fra SSB sine publikumsundersøkelser, og se disse i lys av empirisk-sosiologiske bidrag som kan være relevant for min studie. SSBs publikasjoner er basert på det samme datagrunnlaget som jeg vil benytte i denne studien. Tallene fra SSB gir likevel ingen informasjon om respondentenes kulturbruksmønster *på tvers* av kulturaktiviteter. Statistikken forteller heller ingenting om hvordan de ulike faktorene som påvirker kulturbruket påvirker hverandre. Derfor vil tall fra SSB ha begrenset overførbarhet til min studie. Like fullt vil en gjennomgang av statistikken kunne gi et generelt bilde av sosiale variasjoner i kulturbruk. En oversikt over tidligere empirisk baserte studier vil kunne utdype dette, og gi en pekepinn på hvordan min studie bør posisjonere seg på feltet. Jeg vil til dels knytte tidligere forskningsbidrag opp mot de tre argumentene jeg presenterte i det forrige kapittelet, og herunder diskuteres Pierre Bourdieus posisjon innenfor norsk kultursosiologi.

3.2 Empirisk utgangspunkt

De deskriptive målene på kulturbruk i Norge viser at det er stor forskjell i popularitet blant de ulike kulturtilbudene (Vaage 2007). Kino er utvilsomt det mest brukte

²² Begeistringen for Bourdieu kan og illustreres ved et nettsøk på Duo (digitale utgivelser ved uio). Søkeordet "Bourdieu" oppnår 57 treff. Til sammenligning får "Weber" 26 treff, "Marx" får 14 treff, "Parson" 2 treff og "Goldthorpe" gir 1 treff.

kulturtilbudet i Norge. De nyeste tallene er fra 2004, og den årlige brukerandelen for kino var da på 68 prosent; en økning på 10 prosent fra 1991. I den andre enden av skalaen finner man opera. Her har andelen holdt seg stabil på ca 5 prosent de siste 10 årene. Sammen med opera, er det ballett og klassisk musikk som er har den laveste besøksandelen. I ”midtsjiktet” finner man museum og kunstutstillinger, begge med en besøksandel på rundt 40 prosent i 2004. Ved siden av kino er det populærkonserter, teater²³, idrettsarrangement og folkebiblioteket flest har benyttet seg av.

Besøksandelen på de ulike arrangementene har holdt seg relativt stabil de siste 10 årene (2007:7-8).

3.2.1 Forventet sammenheng

At kino og opera representerer ytterpunktene mellom de eksoteriske og esoteriske²⁴ kulturtilbudene kan knapt sies å være noen overraskelse. I det store å hele bekrefter tallmaterialet fra SSB at kulturbruk følger tradisjonelle mønstre. Utdanningsnivå, som er en døråpner for høyere sosiale posisjoner, øker sannsynligheten for å være en aktiv kulturbruker. Spesielt blant de kulturelle aktivitetene som i SSBs rapport blir omtalt som ”høyverdig kultur”²⁵ (Vaage 2007:60). I 2004 var besøksandelen på kunstutstillinger blant dem med bare ungdomsskole 38 prosent av andelen blant dem med lang universitets- eller høyskoleutdanning. For ballett og daneforestillinger var dette forholdet på 35 prosent, og for opera/operette var det 27 prosent (2007: 31). Samtidig er det en tendens til at foreldres utdanningsnivå påvirker unges²⁶

²³ Den høye besøksandelen på teater skyldes måten SSB har klassifisert kulturaktiviteter. Dette vil bli diskutert inngående i metodekapittelet (Kap. 4).

²⁴ Jeg vil videre i oppgaven bruke begrepene eksoteriske (populær) og esoteriske (for de innvidde) kulturformer. Begrepene rommer den kvantitative forskjellen i antall publikummere. Begrepene tar også opp forestillingen om at det eksisterer en kvalitativ forskjell mellom ulike kulturtyper, samtidig som det gir en viss mulighet for å ungå en diskusjon av den problematiske distinksjonen mellom høy/lav-kultur eller kunst/ikke-kunst.

²⁵ Begrepet referer her til teater, kunstutstillinger, klassisk konsert og ballett.

²⁶ Personer mellom 9-19 år.

kulturinteresser. Særlig er de unges interesse for ”høyverdig kultur”, positivt korrelert med foreldrenes utdanningslengde (2007: 60).

Inntekt påvirker også kulturelt konsum, men sammenhengen er ikke like entydig som i forhold til utdanningsnivå. Selv om høy inntekt har en positiv sammenheng med idrettsarrangement og populærkonserter, er det personer med høy utdanning og middels inntekt som bruker mest kultur. Det er også disse som har størst sannsynlighet for å oppsøke såkalt høyverdig kultur (2007:10).

Videre er alder og kjønn viktige reguleringsfaktorer for det kulturelle forbruket. De ivrigste kulturbrukerne er unge og yngre voksne, men det er hovedsakelig på mer populærkulturelle aktiviteter dette gjør seg gjeldende. Godt voksne personer går mer på klassiske konserter og kunstutstillinger, mens det er små forskjeller i henhold til scenekunst (2007: 29-30). Om man ser bort fra idrettsarrangement er kvinner overrepresenterte på alle de ulike kulturtilbudene. Den feminine dominansen øker dess mindre utbredt en aktivitet er. Kvinner er altså mer tilbøyelig for å oppsøke mer esoteriske aktiviteter som opera, ballett og konserter med klassisk musikk (2007:25-26).

Den sosiale fordelingen av kulturbruk byr kanskje ikke på de store overraskelsene. Forbruket er ulikt fordelt i befolkningen, med utdanning, inntekt, alder, kjønn og sosial bakgrunn som de viktigste ”styrende faktorene”. Så selv om enkelte har hevdet at et mer endringsfokusert perspektiv, i tråd med individualiseringsargumentet, er beskrivende for dagens Norge (Dokk Holm 2001, Blindheim et al. 2004), tyder funnene fra SSB på at tradisjonelle sosiale mønstre fremdeles er bestemmende for den enkeltes kulturorientering. Det er likevel ikke opplagt hvordan disse ulike faktorene henger sammen med det observerte kulturbruket.

3.3 Homologiargumentet i Norge

Reproduksjonen av faste sosiale mønstre står som sagt sentralt i homologiargumentet. Med et Bourdieusk teoretisk rammeverk blir slike mønstre ofte forklart som et resultat av varige overførbare disposisjoner, som igjen er grunnlag for makt og sosial ulikhet. Dette er også gjennomgående tema i tidligere norsk forskning om sammenhengen mellom sosiale stratifisering og kulturorientering. Lennart Rosenlunds (2000) feltstudie fra stavangerområdet er i så måte en representant for hva jeg har valgt å kalle et ”bourdieuperspektiv”.

Ved hjelp av en omfattende survey-undersøkelse og tilsvarende metodisk fremgangsmåte som Bourdieu tar i bruk i *Distinksjonen*, finner Rosenlund at sosial posisjoner og livsstiler er strukturert etter samme prinsipp som de Bourdieu avdekket i Frankrike: ”Subjektive variabler” som holdninger og kulturell orientering, sammenfaller med ”objektive”, som formue, utdanning og inntekt. Funnene tolkes mot at livsstiler både skaper og opprettholder stabile klassefraksjoner, og legitimerer deres atskillelser. Rosenlund setter sine funn i kontrast til perspektivene jeg tidligere har omtalt som individualiseringsargumenter:

The “free-set”, “individualised” individual, who is supposed to make his own choices (...), is doing it according to regularities which clearly indicate that they are socially deigned. The values a person develops and his/her comprehension of the social world which he/she live are not free of choice! They follow the two principles of social differentiation, volume and composition of capital (Rosenlund 2000: 346).

Et sentralt poeng hos Rosenlund er at de siste tiårs sosiale endringer ikke har ”frisatt” enkeltindividene, men gjort skillet mellom det økonomiske og kulturelle hierarkiet til et *viktigere* differensieringsprinsipp. Ved å foreta separate analyser av kapitalvolumets sammensetning på de tre tidspunktene 1970, 1980 og 1990 fremtrer

utviklingen tydelig²⁷. På de første to tidspunktene kunne ikke kapitalsammensetning brukes som et differensieringsprinsipp. I stedet var samfunnet hierarkisk oppbygd langs en dimensjon, hvor man ikke kunne skille ut ulike fraksjoner innenfor de ulike klassene. Analysene fra 1990 viste derimot at kulturell kapital blitt vanskeligere å ”konvertere” til økonomisk kapital. I stedet foregår den sosiale stratifisering langs to separate dimensjoner; den økonomiske og den kulturelle. Rosenlund tolker dette til at Bourdieus vektlegging av kapitalsammensetning blir stadig viktigere for å forstå folks holdninger og handlinger (Rosenlund 1998).

Arild Danielsen (2002) benyttet seg av tilsvarende tilnærming metode for å studere litterære og musikalske preferanser i Norge mellom 1989 til 1997. Med utgangspunkt i nasjonale survey-data fra Markeds og Mediatitutttet, viser han at fordelingsmønstrene av smak og interesser har vært relativt stabile i den aktuelle tidsperioden. De viser en klar sammenheng mellom uttrykte preferanser for kultur og sosiale kjennetegn. Han konkluderer med ulikhetene ikke skyldes økonomiske eller praktiske begrensninger, men heller sosiale hindringer. Den legitime kulturen²⁸ har blitt ”*annektert som gruppesymboler for bestemte klassefraksjoner, og har derfor virket mindre innbydende på andre grupper av befolkningen*”(Danielsen 2002: 67).

Hva impliserer så disse funnene for min studie? Først og fremst gir de grunn til å forvente en forbindelse mellom den sosiale stratifisering og variasjoner i kulturbruk. Kulturbruk og preferanser er sosialt fordelt, og slik jeg leser studiene er disse ulikhetene med på å legitimere sosiale ulikheter. Dette innebærer at enkelte typer kultur er en ressurs for sosial makt fordi den har høyere legitimitet. Siden de mest ressurssterke gruppene delvis har monopol på denne, kan de opprettholde en distanse til andre grupper, og således reproducere maktforholdet i samfunnet. Følgelig

²⁷ Rosenlund bruker følgende variabler for å konstruere det sosiale rommet i Stavanger ved de tre nevnte tidspunktene: Familieinntekt, bilverdi, hytteverdi, størrelse på hus, respondenters og ektefelles utdanningsnivå (1998:189).

²⁸ Danielsen gir ingen definisjon av hva som er legitim kultur. Slik jeg leser teksten er den legitime kulturen de kulturelle sjangere som gjennom analysene viser seg å være begrenset til respondenter fra høyere sosiale lag. Således er tolkningene i stor grad gitt gjennom definisjonen og vice versa.

gir tidligere studier grunn til å forvente en fordeling i tråd med homologiargumentet. Det vil si at kulturforbruket følger et homogent mønster, hvor ulike samfunnslag foretrekker ulike kulturaktiviteter.

Rosenlunds vektlegging av kapitalsammensetning er også relevant for min oppgave. Han hevder dette er en ny sosial differensieringsmekanisme som har vokst frem de siste tiårene, og skapt atskilte sosial hierarkier. I Rosenlunds studie fremholdes dette som et argument for å holde fast ved Bourdieus rammeverk. Alternativt kan det understreke viktigheten av et analytisk skille mellom klasse og status, som to ulike mekanismer for sosial stratifisering med ulik empirisk forbindelse til sosiale fenomen. Om den sosiale prestisjen (status) som kan oppnåes gjennom kulturbruk i mindre grad enn tidligere kan omgjøres til en markedsressurs, er det et argument for å opprettholde den weberianske distinksjonen.

3.3.1 Utdanning som kulturbruksskille

Det mest åpenbare kulturbruksskillet i Norge er utdanningslengde. Den overnevnte sammenhengen mellom utdanningsnivå og kulturbruk har holdt seg stabil over tid (Vaage 2007:30), og blitt belyst i flere norske studier (Skog 1993, Hovden & Gripsrud 2000, Hovden 2002, Danielsen 2006). Effekten utdanning har på kulturelt forbruk varierer fra land til land og er betinget av strukturen på skolesystemet (Zolberg 1992). I Norge har man tilstrebet en meritokratisk organisering av utdannelsesinstitusjonene. Likevel er det sosiale ulikheter i rekrutteringen til høyere utdanning (Lindbeek 1996, Hansen & Mastekaasa 2003). En vanlig sosiologisk antagelse er at denne skeivfordelingen kan forklare mye av den statistiske sammenhengen mellom utdanning og kulturelt forbruk.

Studier som holder fast ved denne forklaringen kan også klassifiseres i et ”bourdieuperspektiv”, hvor tanken om homogene klassekulturer står sentralt. Bourdieu hevder elever fra ulike sosiale klasser har tilegnet seg ulike kulturelle og

språklige ferdigheter. Det vil si at de har ulike mengder kulturell kapital. Kunnskapen som blir bibrakt av skolesystemet er ikke er nøytral men reflekterer den kulturelle kunnskapen som de øverste samfunnslag besitter. Denne ballasten – deres kulturelle kapital - gir dem et fortrinn innenfor skolesystemet fremfor barn fra andre klasser. Derfor lykkes elever fra høyere klasser oftere, og skolen legitimerer enkelte kulturers dominerende posisjon (Bourdieu & Passeron 1979).

Undersøkelser blant universitets- og høyskolestudenter i Bergen underbygger betydningen av sosial bakgrunn (Gripsrud & Hovden 2000, Hovden 2002). Funnene indikerer at sosiale posisjoner går i arv, og kommer til uttrykk både gjennom kulturbruk og utdanningsvalg. Eksempelvis finner de en klar sammenheng mellom fars utdanningsnivå og studentenes kunnskap om litteratur, kunst og musikk. Studien viste at sosial bakgrunn var av størst betydning for kulturorientering. Selv om det eksisterte en ”danningseffekt” innenfor de enkelte fakultetene, viser studien at selve utdanningen er mer en modifierende enn determinerende faktor. Det er primært elevenes habitus som styrer hva de foretrekker, og hva de tar avstand fra. Personer med klassisk elite- og pengebakgrunn mest opptatt av å distingvere seg fra den folkelige kulturen, og følgelig blir skillet mellom det legitime og det folkelige opprettholdt. Hovedkonklusjonen er at de tradisjonelle sosiale strukturene som regulerer forholdet til kultur blir reproduisert, og at elevene ”*gjenskaper de skillene som eksisterer blant deres foreldre*” (Hovden 2002:88). I likhet med Rosenlund fremhevet studien hvordan forholdet til kultur varierer etter kapitalsammensetning. Eksempelvis er det en klar tilbøyelighet til at studenter ved NHH (høy økonomisk kapital) foretrekker populærkulturelle former som kino og populærmusikk, mens medisinerstudenter (høy kulturell kapital) er orientert mot den klassisk legitime kultur, som opera og klassiske konserter.

3.4 Det norske likhetsidealet

De overnevnte studiene bygger på en underliggende antagelse om at kulturelle preferanser og kulturbruk er med på å legitimere ulikheter og sosial makt som naturlig. Folks kulturorientering er med på å skape en oppfatning av hvem som er sosialt over- eller underlegne. Men selv om kulturbruk er sosialt fordelt i befolkningen, og således stikker dypere enn den enkeltes ”smak og behag”, er det ikke gitt at nordmenn bruker kulturen for markere status og legitimere sosiale ulikheter.

Norge blir ofte fremstilt som et egalitært og homogent land. Den norske velferdsmodellen har skapt et samfunn med små inntektsforskjeller og lav arbeidsløshet (Kalleberg & Colbjørnsen 1990, Bratberg et al. 2007). Den sosiale mobiliteten er relativt høy sammenlignet med andre land (Blanden et al 2005), vi har høy grad av likestilling²⁹ (Birkelund & Petersen 2003) og holdningsundersøkelser har vist at nordmenn støtter opp om det komprimerte lønnsnivået (Aalberg 2003, gjengitt i Birkelund et al. 2007). Det er derfor gode grunner til å tro at det norske ”likhetsidealet” også gjør seg gjeldende på det kulturelle felt.

Antagelsen støttes av at det historisk sett har vært lite rom for en institusjonalisert høykultur i Norge (Danielsen 1998). Bakgrunnen for dette er kompleks, men enkelte forhold bør fremheves. Verken økonomisk eller topografisk har ikke forholdene lagt til rette for større gods, og således har overklassen blitt innskrenket. Videre virket Norges stilling under Danmark begrensende på utviklingen av en norsk adel og en aristokratisk tradisjon. På det religiøse felt har Norge vært preget av en lutheransk statskirke og lavkirkelig opposisjon. Dette skapte en utbredt puritansk tradisjon som hindret et iøynefallende forbruk, i en veblensk forstand. Som et resultat har det

²⁹ På den andre siden har vi et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkedene bland samtlige OECD-land (Birkelund & Petersen 2003)

tradisjonelt ikke vært en aristokratisk overklasse som har forvaltet en høykulturell tradisjon.

Den mest direkte kritikken av den Bourdieu inspirerte forskningen i Norge finner man hos Ove Skarpenes (Skarpenes 2007, Skarpenes & Sakslind 2008), og er fundert nettopp i tanken om Norge som et egalitært ”annerledesland”. Skarpenes kritiserer tidligere norske kultursosiologiske studier for å ikke drøfte hva som er den legitime kulturen. På bakgrunn av en serie dybdeintervjuer med informanter fra den øvre middelklassen, hevder han at den legetime kulturen i Norge er forankret i en demokratisk folklighet. Egalitære og antielitistiske verdier står sterkt, og dette gjenspeiles i folks forhold til kultur. Hans informanter ønsker i liten grad å rangere kultur, fordi det ansees som å felle moralske dommer over andre mennesker. Det er altså tydelig at de er inneforstått med at det eksisterer en kulturell rangering hvor noe er mer høyverdig enn annet. Likevel stiller de seg kritisk til en slik hierarkisering. Den øvre middelklassen er med andre ord svært bevisst på at de ikke ønsker å bruke kulturen som middel for å distansere seg fra andre grupper. Funnene tyder på at kulturbruk i liten grad har en dannelses- eller symbolsk grensesettingsfunksjon, men brukes primært til å slappe av til eller å bli underholdt av. Følgelig gir høykulturelle uttrykk lite uttelling om man ønsker å signalisere status. Skarpenes konkluderer med at:

Dannelseskulturens betydning som identitetsskaper og maktmiddel for en utdannet middelklasse må knyttes til kulturens status i ulike land. På bakgrunn av vårt materiale er det altså vanskelig å gi dannelseskulturen en slik viktig funksjon i Norge
(Skarpenes 2007: 557)

Om det eksisterer en form for symbolsk vold, forsetter Skarpenes, går denne nedover, i den forstand at den legetime kulturen er den folkelige.

3.5 Omnivorargumentet i Norge

Funnene i Skarpenes' studie har paralleller til omnivorargumentet. Mange av informantene i hans datamateriale benytter seg av det som tradisjonelt har blitt oppfattet som høykultur. Likevel er de aktive brukere av populærkulturen, og avviser at de bruker høykultur i et grensearbeid mellom seg selv og andre. Dette understøttes delvis i tall fra SSB: Selv om utdanningseffekten er tydeligst blant de tradisjonelt "finkulturelle" aktivitetene, er det også en positiv sammenheng mellom utdanning og mer "folkelige" kulturtilbud, som konserter med populærmusikk. Om man ser bort fra idrettsarrangement, øker faktisk forbruket av samtlige kulturtilbud med utdanningsnivå³⁰ (Vaage 2007: 30).

Overnevnte studie av studentmiljøene i Bergen berører også omnivorargumentet. Deler av populærkulturen viste seg å være felles for alle studenter, også de fra høyere sosiale lag. Hovden og Gripsrud tolker ikke dette dit hen at distinksjonslogikken er blitt mindre viktig. De fremhever derimot at populærkulturen er svært differensiert, og inneholder mer nyanserte skiller over hva som er legitimt og hva som ikke er det:

"Popular culture is in part a common culture for people of all classes and both genders, but it is also a space where background factors and the mechanisms of distinction are operating, just as they do in the cultural field as a whole" (Gripsrud & Hovden 2000: 86).

Altså hevder de at populærkulturens spredning bare har ført til at kampen om symbolsk makt er blitt mer subtil, og utfolder seg på nye områder. Arild Danielsens nevnte studie av litterære og musikalske preferanser finner også tegn til at eliten ikke distanserer seg fra populærkulturen. Blant annet ser han en økende interesse for "romantisk litteratur" blant respondenter med høyere utdanning. Han tolker dette som et tegn på at omnivorhet i økende grad fremstår som et tegn på kulturell kompetanse.

³⁰ Argumentasjonen min her sidestiller utdanningsnivå og høy sosial posisjon. Dette er selvsagt unøyaktig, og gjøres for å få frem parallellene mellom Skarpenes sine funn og empirien fra SSB.

Likevel ser han ikke dette som en markert endring i den sosiale fordelingen av smak. På linje med Hovden og Gripsrud antar han at sosiale elitegrupper omtolker ”folkelige” objekter og praksiser på en måte som gjør at de opprettholder sin distingverende kraft.

Omnivorargumentet blir bare i begrenset grad diskutert i de overnevnte studiene. Likevel tar de opp enkelte moment som kan tyde på at det nettopp er dette argumentet som best vil beskrive de kulturelle forbruksmønstrene i Norge. Studiene har vel å merke ulike syn på hva omnivorhet representerer. Følger man Skarpenes’ argumentasjon vil man være omnivor fordi man anser alle typer kultur som likeverdig. Han tar dette til inntekt for en særnorsk egalitarisme, hvor man ikke ønsker å bruke kulturen for å distansere seg fra andre grupper. I Gripsrud, Hovden og Danielsens tolkning er omnivorhet en mer subtil form for distingvering. Ulike sosiale grupper tolker og bruker populærkulturen forskjellig, og derfor er kulturfeltet fremdeles en arena for å heve seg over andre mennesker.

3.6 Noen kritiske refleksjoner rundt foreliggende forskning

Skarpenes artikkel ”*Den ’legitime kulturens’ moralske forankring*”(2007), som ble beskrevet ovenfor, skapte et ordskifte i *Tidsskrift for Samfunnsforskning* som berørte relevante tema for min oppgave. Når Skarpenes konkluderte med at den høyt utdannede middelklassen ikke kan sies å bedrive en kulturell grensedragning mot folkelig kultur, avviser han på mange måter distinksjonslogikken i Bourdieus argumentasjon. Denne sluttingen ble kritisert av Skogen, Stefansen, Krange og Strandbu (2008) som tok, det jeg har valgt å kalle, ”bourdieuperspektivet” i forsvar. Foruten mer generelle anmerkninger rundt Skarpenes’ operasjonaliseringer og metodebruk, kritiserer de studien for å overse maktspillets ubevisste dimensjon. I deres tolkning har ikke Skarpenes’ informanter innsikt i de maktrelasjoner de er en del av, men bedriver en ikke-erkjent grensedragning. De mener derfor at:

”reproduksjonsmekanismer kan finnes, selv om de som tjener på dem ikke er seg bevisst at de finnes” (Skogen et al. 2008: 262).

Skogen et al. sin argumentasjon er symptomatisk for den maktavslørende forskningen som preger deler av norsk kultursosiologi. Derfor er Skarpenes' svar på kritikken³¹ generaliserbar utover artikkelen de adresserer. Kjernepunktet er at Bourdieus teorier har fått et tilnærmet monopol når det kommer til tolkning av folks kulturorienteringer. Om man ikke forstår kulturbruk som et ubevisst spill om distinksjoner og makt vil man beskyldes for å feiltolke empirien, og overse de egentlige prosessene. Skarpenes mener en slik sosiologisk praksis gjør empirien til *”et gissel for den selvstendigjorte teori, der historiske prosesser, kulturelle kontraster og konkrete praksiser blir illustrasjoner av postulerte, universelle sammenhenger”* (Skarpenes & Sakslind 2008: 269).

I likhet med Skarpenes og Sakslind mener jeg det kan være uheldig med en for stor vektlegging av Bourdieu innenfor den norske kultursosiologien. Makt er utvilsomt en viktig dimensjon ved de fleste sosiale fenomen, men likevel er det uunngåelig at et overfokus på ett tema vil ta fokus fra andre. Jeg har ikke grunn til å betvile funnene i de empirisk-sosiologiske studiene jeg har referert til i det overstående. Ettersom argumentasjonen i studiene heller ikke er ensidig konsentrert rundt ulikskaps- og dominansrelasjoner står jeg også i fare for å konstruere stråmenn. Jeg vil likevel hevde at forståelsen av kulturelle forbruksmønstre i Norge kunne vært tjent med å i større grad vurdere alternative innfallsvinkler. Tanken om at det eksisterer mønstre av kulturbruk står også sentralt i denne oppgaven, men om de bare skal forstås som bevis på at *en* type tolkning er den korrekte har, som det har blitt påpekt; *”teorien gjort jobben på forhånd, man er allerede framme og analysen går på tomgang”* (Skarpenes & Sakslind 2008: 268).

³¹ Forfattet i samarbeid med Rune Sakslind (Skarpenes & Sakslind 2008).

Økonomen Steven Levitt har hevdet at det som bidrar mest til konvensjonell visdom er hvor lett en ide kan bli forstått (Levitt & Dubner 2006: 137). Jeg vil ikke hevde at Bourdieus fremstilling av sine teorier er lett å forstå, men de gjør det lett å forstå samfunnet rundt oss fordi tolkninger i dette perspektivet kan reduserer faktorer som motivasjon, kunnskap, moral, miljø, sosialisering etc. til et spørsmål om habitus, og i siste instans makt.

3.6.1 Teoristyrte forskning?

Den overstående diskusjonen representerer en vannlig innvending mot Bourdieus teorier, hvordan han tillegger strukturene for mye vekt på bekostning av aktørene³². Med andre ord dreier diskusjonen seg implisitt om ”*the basic issue in modern social theory*” (Archer 1988: xi): Forholdet mellom aktør og struktur. Helt grunnleggende handler det om ulike oppfatninger om hvordan samfunnsfenomen og menneskelig handling best kan forstås. Fra et strukturperspektiv vil man anse mennesker som bærere av samfunnsmessig predeterminerte egenskaper og atferdsmønstre (Durkheim 1964, Parson 1949, Darendorf 1968). Vektlegger man aktørene er samfunnsfenomen et resultat av mennesker som gjennom sine handlinger og valg kontinuerlig styrer og endrer sine omgivelser (Goffmann 1959, Garfinkel 1967). I dagens fagdebatt er dette skillet mer utvasket. Sosiale fenomen søkes forklart gjennom å klargjøre samspillet mellom strukturerende faktorer på makronivå, og individuelle intensjoner på mikronivå (bl.a. Coleman 1990, Hedström 2005).

Motivet for å ta opp denne diskusjonen er at mye av norsk kultursosiologi, kanskje noe ukritisk, har inntatt et strukturtungt perspektiv, hvor aktørene er redusert til et offer for tilslørt makt. Størstedelen av de gjengitte studiene trekker både eksplisitt og implisitt på Bourdieus teorier om sosiale gruppers kulturelle habitus. Med andre ord tanken om at kulturbruket bestemmes av:

Durable, transposable dispositions, (...) which generate and organize practices and representations that can be objectively adapted to their outcomes without presupposing a conscious aiming at ends or an express mastery of the operations necessary in order to attain them (Johnson i introduksjonen til Bourdieu 1993:5)

Som sitatet tydeliggjør innebærer habitusbegrepet en svært deterministiske tolkning som ignorerer ideen om intensjonelle aktører. Aktørene opptrer strategisk, uten at de har strategiske intensjoner bak sine handlinger. Deres rasjonalitet er bare et resultat av å ha internalisert spesifikke regulativer som gjelder innenfor bestemte sosiale felt. I et slikt perspektiv forsvinner de autonome aktørene, og man står igjen med hva Dennis Wrong har kalt ”*the Oversocialized Conception of Man*” (1961).

Jon Elsters ”Snobs” (1981), en anmeldelse av *Distinksjonen*, kan understøtte argumentasjonen. Her rettes en kritikk mot Bourdieus sosiologi som også kan overføres til mye av den foreliggende norske forskningen på kulturelt forbruk. For Elster representerer homologiargumentet et ”semi-funksjonalistisk” verdenssyn. Dette refererer til hvordan enhver sosial handling blir relatert til en større samfunnsmessig helhet, hvor enhver handlings funksjon er å bidra til denne helhetens likevekt og fortsatte eksistens. I Bourdieus teorier er det dominansforholdene i samfunnet som representerer denne altoverskyggende helheten. Enhver sosial handling er en liten del av en enorm samfunnsdesign hvor alle bestanddeler, inkludert kulturbruk, har til oppgave å opprettholde makt og dominans. Elster ser dette som en utilstrekkelig forklaring, fordi det overser det faktum at det alltid vil være uintenderte konsekvenser uten en sosial funksjon eller betydning. I stedet for å lete etter ulike, og ofte motstridende, mekanismer som frembringer et sosialt fenomen, blir all handling i Bourdieus rammeverk redusert til et spørsmål om distingvering. Grunntanken i distinksjonsteorien er at alle mennesker i prinsippet er ”snobber”. Enhver sosial

³² For en inngående diskusjon av forholdet mellom struktur og aktør i Bourdieus sosiologi, se Richard Jenkins ”Pierre Bourdieu” (2002 kap. 2).

gruppe ønsker å skille seg fra andre grupper, selv om belønningen for en slik strategi er svært ulik. På denne måten forklarer Bourdieu alle preferanser ut fra sine konsekvenser³³. Som Elster fremholder baserer denne forståelsen seg på at de som har sosial makt handler rasjonelt og strategisk mens resten av befolkningen ikke gjør det, selv om motivene for handling er kjent for begge parter.

Samtidig vil årsaken til at samfunnshierarkiet reproduseres være at alle klasser har et motstridende habitus, mens habitus igjen er et resultat av en klasses plassering i samfunnshierarkiet. Denne årsaksslutningen bryter med forutsetningen om at en årsak må komme før virkningen i tid (Hempel 1942). Funksjonen (dominansforhold) som skaper fenomenet (homogene klassefraksjoner) skapes av habitus, som igjen er igjen et resultat av fenomenet. Alt i alt fremstår det mer riktig å anse klassemotsetningene som en uintentet kollektiv konsekvens av intensjonelle handlinger, fremfor å forstå det som resultatet klassehabitus som skaper uintensjonelle, men likevel strategiske og motiverte, handlinger.

En diskusjon av årsakssammenhenger i Bourdieus teorier blir fort et sidespor i forhold til denne oppgavens problemstillinger. At man sjelden finner kritikk som går utover teoriernes overførbarhet til Norske forhold kan likevel være et tankekors. Et mer relevant poeng i denne diskusjonen er at søken etter de stabile strukturene som alle handlinger er underlagt kan legge bånd på forskningen. Som Elster påpeker:

There has been, and still is, an incredible sloppiness in much sociological work, which tacitly assumes that a social institution or a behavioural pattern is explained once its 'latent functions' have been identified (Elster1981:10)

Påstanden fremstår som særlig relevant med tanke på mye av den foreliggende forskningen på kulturbruk i Norge. Når Bourdieus teorier har fått en tilnærmet aksiomatisk karakter kan det skyldes at den latente funksjonen

³³ For eksempel at de dominerte klasser nettopp på grunn av sin underordnede posisjon, ikke er disponert for å delta i de dominerendes verden. Dette er grunnen til at de søker å distingvere seg fra overklassens, noe som i siste instans bare styrker dominansforholdet mellom klassene.

(distingveringsprinsippet og kampen om sosial dominans) til kulturbruket ansees som identifisert. Problemet er at det kan skape en forskning hvor ferdigspikrete teorier styrer de empiriske undersøkelsene. Noe som vil være uheldig om det hindrer forskeren fra å lete etter alternative innfallsvinkler og forklaringsmuligheter

Ønsket om å distingvere seg fra livsstiler man forbinder med andre sosiale grupper er nok et viktig insentiv, men det innebærer ikke nødvendigvis at det er den bærende logikk bak alt kulturbruk. Å belyse andre sider ved fenomenet betyr ikke å forklare maktdimensjonen eller sosial arv som viktige forklaringsfaktorer innenfor kultursosiologiske studier. Dette er faktorer som er med på å styre handling, og forstår man handlingsgrunnlaget vil man også kunne forstå handlingsutfallet. Men i tråd med tankegangen fra blant annet Elster kunne mye av den norske forskningen på folks kulturorientering tjent på å ikke bare beskrive kulturbruket, og derfra ta det til inntekt for en teori, men heller spør seg hvilke intensjoner som ligger bak kulturbruket på de ulike nivåene i det sosiale hierarkiet.

3.7 Intensjonelle forklaringer

Arild Danielsens bok *Behaget i Kulturen* (2006) er i så måte interessant fordi den søker å forklare kulturelle forbruksmønstre på en måte som i mindre grad støtter seg til det konvensjonelle bourdieuske fundamentet. I stedet trekker boken på en lang rekke forskjellige teoriansatser, og nedtoner strukturbaserte forklaringer. Selv om Danielsen bevisst styrer utenom spørsmålet om kulturorientering uttrykker mer omfattende sosiale ulikheter (2006:128), får den frem at ressurser og motiver som fordrer bruk av ulike kulturtilbud er ulikt fordelt blant sosiale grupper, og at dette må belyses for å forstå kulturelle forbruksmønstre. Sett opp mot fokuset på determinerende mentale- (habitus) og sosiale strukturer som preger mye av den tidligere norske forskningen på området, ansporer dette til etterfølgelse.

Særlig er tolkninger av det allerede nevnte forholdet mellom utdanning og kulturbruk relevant for min studie. Danielsen påpeker at analyser som baserer seg på reproduksjon av kulturell kapital bare kan fungere som en delforklaring ettersom korrelasjonen mellom utdanning og kulturbruk ikke har blitt svekket i takt med økende masseutdanning. En utfyllende måte å forklare sammenhengen på kan være motivasjon³⁴. Det er mulig at enkelte sosiale grupper utvikler en større motivasjon for både skolearbeid og kulturinteresse. I henhold til dette viste Hovden og Gripsruds studie fra Bergen at elever fra høyere sosiale sjikt ikke bare hadde størst interesse for kultur, men også hadde større akademiske ambisjoner (2000: 74). Enkelte internasjonale studier har også påpekt denne linken (DiMaggio & Mohr 1985, Lamb 1989).

Hva som er insentivet bak denne motivasjonen er et annet spørsmål. Det kan tenkes at ønsket om ”dannelse” står mer sentralt i enkelte miljø enn andre (Danielsen 2006:104). Selv om dette er et vagt begrep, vil mange anse forbruk av visse typer kunst og kultur som en form for dannelsesprosjekt og selvutvikling. Sammenhengen mellom utdanning og kulturbruk kan tolkes dit hen at kunst og kultur har blitt et identitetsprosjekt for den nye utdannede middelklassen (Danielsen 2006:106). Gjennom et visst type kulturbruk kan man bekrefte ovenfor seg selv og andre at man er en (ut)dannet og belyst person. Her må kulturbruk forstås som en form for selvpresentasjon. Man symboliserer hvem man er og hva man står for gjennom sitt kulturbruk. Siden livsstiler er knyttet til de kollektive verdier som gjelder i et en sosial gruppe, er det naturlig at man tar til seg visse kulturbruksmønstre for å symbolisere tilhørighet.

³⁴ Motivasjon er selvsagt også innlemmet i Bourdieus teorier. Men hans aktører er ikke subjektivt motiverte. De er motivert ut i fra en determinert virkelighetsforståelse – ens habitus.

3.7.1 Direkte effekt

Den mer direkte effekten av å være innenfor en utdanningsinstitusjon, kan være en partiell forklaring på sammenhengen mellom utdanning og kulturbruk (Danielsen 2006: 184). På den ene siden eksisterer det et ideal innenfor studentmiljøer om å ha interesse for- og kunnskap om kunst og kultur (Hovden 2002:90, Danielsen 2006: 103). Derfor vil det være strategisk å benytte seg av kulturelle tilbud for å få innpass i- og tilhørighet til studentmiljøer. En alternativ tolkning av en slik direkte effekt er at utdanning, ved siden av å være en kilde til motivasjon, også er en kognitiv ressurs for å kunne oppnå et visst kulturbruksmønster. Utdanning gjør det lettere å ta til seg, abstrahere og å prosessere informasjon (Ganzeboom 1982 i Chan & Goldhorpe 2007c). Gjennom utdanningsløpet lærer enn å hankses med stadig større og mer komplekse mengder med informasjon. Personer med høy kapasitet for å ta til seg informasjon vil kanskje derfor foretrekke en form for kultur som krever mer av publikum. Om høykulturelle uttrykk forutsetter et mer aktivt tolkende forhold til kunsten, vil det tiltrekke folk med høyere utdanning. Andre igjen har påpekt hvordan trening i å tilta seg kunnskap og teorier på et visst abstraksjonsnivå ikke bare øker informasjonsprosesseringskapasiteten, men også evnen til å tilegne seg alternative ”symbolske univers” (Danielsen 2006:102). En slik ”utvidelse av horisonten” kan skape større interesse i forhold til ulike kulturelle uttrykk. En åpenhet og godvilje som kanskje igjen vil komme til uttrykk i et mer aktivt og vidtfavnende forhold til kultur.

3.8 Oppsummering – kulturbruk i Norge, og den sosiologiske forståelsen av det

Å sammenfatte relevant tidligere norsk forskning på området byr på visse utfordringer. Som nevnt er ikke empirien fra SSB direkte overførbart til min studie. Her beskrives kulturaktiviteters sammenheng med ulike demografiske forhold enkeltvis, noe som ikke gir informasjon om *mønster på tvers av ulike aktiviteter*. De

teoretisk begrunnede studiene jeg har gjennomgått i dette kapittelet har også begrenset sammenlignbarhet. Studiene preges av Bourdieus innflytelse på feltet, noe som påvirker både metode- og begrepsbruken. Det er en utstrakt bruk av korrespondanseanalyse i tidligere norsk forskning (Rosenlund 1998, 2000; Gripsrud & Hovden 2000; Hovden 2002; Danielsen 2002). Analyseformen gjør at kulturelle mønstre av forbruk og preferanser, og sosiale mønstre blir en del av den samme, induktivt konstruerte strukturen. Dette gjør at mål på sosial stratifisering har et annet meningsinnhold enn hva det har i min studie, noe som reduserer sammenlignbarheten. Likevel er det mulig å trekke enkelte sluttinger ut fra studiene jeg har drøftet.

Jeg har i dette kapitlet delvis knyttet den tidligere forskningen opp mot de tre argumentene ble skissert opp i teorikapittelet. Av disse er det først og fremst homologiperspektivet som gjør seg gjeldende i de norske studiene på feltet. Individualiseringsargumentet markerer, som jeg tidligere har vært inne på, en skarp kontrast til homologiargumentet. Dette er nok en medvirkende årsak til at mer endringsorienterte perspektiv har blitt avfeid som politisk strategi (Danielsen 2002: 63)³⁵ eller teoretiske feilslutninger (Rosenlund 2000: 346). Som vist berører enkelte av studiene omnivorargumentet (Skarpenes 2007, Danielsen 2002, Gripsrud & Hovden 2000). Blant disse er det bare Ove Skarpenes studie av den øvre middelklassen i Norge som tar opp motsetningen mellom funnene og sentrale Bourdieuske begrep som ”symbolsk makt” eller ”legitim kultur”.

Skarpenes studie anskueliggjør behovet for å lete etter alternative tolkninger utenfor Bourdieus teoretiske rammeverk. Den viser at selv om personer i øvre sosiale sjikt er klar over kulturens funksjon som symbolsk grensesetter, søker de bevisst å unngå en slik avbenytting. Funnene kan tyde på at maktdimensjonen ikke er den dominerende kulturelle logikken i Norge. I så måte er Arild Danielsens *Behaget i Kulturen* (2006) relevant ettersom den i større grad enn andre foreliggende studier tegner opp

³⁵ Danielsen ser Giddens individualiseringsteorier som et resultat av hans aktive rolle i de engelske sosialdemokratiske partienes forsøk på å modernisere sin politikk (third way centrism).

forklaringer som går utenom ”*bourdieufabrikkens etter hvert så velsmurte maskineri*”(Bjørkås 1998:264).

Hvilke kulturelle forbruksmønstre som gjør seg gjeldende i Norge og hvordan disse er sosialt stratifisert, er empiriske spørsmål som gir mulighet for å teste sentrale sosiologiske antagelser knyttet til livsstil. Det foreliggende datamaterialet gir mulighet for å kvantifisere forholdet mellom ulike variabler som kan tenkes påvirke kulturbrukes sammenheng med sosial stratifisering. Når jeg i dette kapitlet, om enn noe stilisert, har rettet en kritikk mot det jeg oppfatter som et overfokus på Bourdieus teorier i deler av norsk kultursosiologi, innebærer ikke det at jeg vil forkaste tanken om at kulturelle forskjeller kan være et resultat av aktiv grensetrekning for å oppnå, eller opprettholde status. Men jeg ønsker å diskutere mulige fortolkninger av de empiriske funnene gjennom en åpen tilnærmingssmåte som trekker på ulike teoriansatser. I tråd med diskusjonen i dette kapitlet fremstår det mer fruktbart enn å ta utgangspunkt i en universell teori.

3.9 Oppgaven videre

Som nevnt i innledningskapitlet vil det oppstå faste mønstre av kulturbruk fordi meningskonteksten rundt tilegnelsen henger sammen som et sett av verdier og oppfatninger. Den underliggende antagelsen i min studie er, i tråd med dette, at folk som foretrekker de samme kulturaktivitetene også har andre egenskaper til felles. Når jeg i de påfølgende kapitlene går videre til oppgavens analysedel er det nettopp for å finne ut hvilke kulturelle forbruksmønstre som eksisterer i datamaterialet, og hva som er felles for personer som har samme mønstre.

Det første jeg vil gjøre er å undersøke om det eksisterer grupper av respondenter som har relativt like forbruksmønstre på tvers av et sett ulike kulturaktiviteter. Gjennom en slik gruppering vil jeg få testet hvilket av de tre argumentene jeg skisserte opp i teorikapitlet (kap.2) som best beskriver norske forhold. Deretter vil jeg undersøke hva som påvirker respondentenes sannsynlighet for å høre til i en viss gruppe.

Ettersom jeg ikke vet hvilke mønstre som vil gjøre seg gjeldende i datamaterialet, er det ikke mulig å utlede presise og testbare forventninger rundt dette spørsmålet.

Nettopp derfor har det vært viktig å gjennomgå tidligere empirisk-sosiologiske studier av nordmenns forhold til kultur. For det første gir det en pekepinn på hvilke tema analysene bør fokusere på. Samtidig vil de utgjøre et bakteppe når jeg skal tolke analysefunnene.

I neste kapittel vil jeg presentere datamaterialet og metodene som utgjør grunnlaget for analysene i denne oppgaven.

4. Presentasjon av data og metode

I dette kapittelet vil jeg presentere datamaterialet som utgjør grunnlaget for de kvantitative analysene i denne oppgaven. Deler av datamaterialet har åpenbare svakheter, som en konsekvens av dette har jeg gjort enkelte metodologiske avveininger. Jeg innleder kapitlet med å diskutere disse valgene. Deretter vil jeg presentere de uavhengige variablene, og hvordan disse er operasjonalisert. Avslutningsvis i kapittelet gjennomgår jeg de anvendte analysemetodene. Her vil det komme frem hvordan de avhengige variablene er operasjonalisert.

4.1 Datamaterialet

Datamaterialet som brukes i oppgaven er survey-data fra Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2004, utført av Statistisk sentralbyrå (SSB). Dataene er basert på et utvalg fra hele landet i alderen 9-79. Utvalget er trukket som et selvveiende sannsynlighetsutvalg i ett trinn, og undersøkelsen har blitt gjennomført ved intervju over telefon. Datainnsamlingen er gjort i februar, mai, august og november 2004, og fordelt tilfeldig med lik proporsjonalitet på ukedagene. Nettoutvalget er på 1998 personer som er representativt for bruttoutvalget når det gjelder kjennetegnene kjønn, alder og landsdel (Lagerstrøm & Høstmark 2006).

4.2 Avgrensninger av datamaterialet

Avgrensning av respondenter

Oppgavens tema er forholdet mellom kulturelt forbruk og sosial stratifisering. Mål på sosial stratifisering er konstruert ut fra respondentenes yrkesklassifikasjoner. Av den grunn er utvalget begrenset til respondenter som har blitt gitt en yrkeskode, dvs.

personer i alderen 20 til 64 år. De eldste og yngste i befolkningen utgår derfor av mine analyser. Pensjonister, studenter og uføre er også fjernet på samme grunnlag. Dette gir et utvalg på 1005 personer.

Avgrensning av kulturaktiviteter

Survey-undersøkelsen mitt datamateriale er basert på, kartlegger svært mange aspekt ved nordmenns forhold til kultur og massemedier. Mine analyser er avgrenset til tretten kulturelle aktiviteter, som igjen er plassert i seks kategorier. Jeg har valgt å fokusere på aktiviteter som aktivt må oppsøkes³⁶, og som foregår i en sosial sammenheng. Dette gjøres fordi jeg ønsker å studere kulturbruk som en sosial handling.

I mye av den tidligere forskningen på området er det ikke et uttalt og klart skille mellom kulturelt forbruk og uttalte preferanser. Selv om respondentene blir spurt om kulturelle preferanser blir svarene (implisitt) tolket som om de uvilkarlig vil tilkjennegi seg i handling. Jeg tror en slik konseptuel sammenblanding kan være uheldig når man skal belyse forholdet mellom kulturelle forbruksmønstre og sosial stratifisering. Om kulturen påvirker de kulturelle stratifiseringsprosessene eller visa versa må det stamme fra faktisk deltagelse. I en utvidet betydning handler dette om at sosiale fenomen alltid vil være en direkte eller uintentert konsekvens av individuelle handlinger. Smak og kunnskap kan vanskelig fungere som en stratifiseringsmekanisme i den grad det ikke manifesterer seg i faktisk handling. I dette tilfellet er det derfor forbruk som en sosial handling *per se*, jeg ønsker å studere.

Spørsmålene som ligger til grunn for de seks aktuelle kategoriene er om respondentene har: (1) Deltatt på en klassisk konsert eller opera/operette forestilling det siste året, (2) deltatt på en ballettforestilling eller vært på et teaterstykke (drama) det siste året, (3) besøkt en kunstutstilling det siste året, (4) besøkt et museum det siste

³⁶ Dvs. at man vanskelig kan benytte seg av dem i den hjemlige sfæren.

året, (5) deltatt på en konsert med populærmusikk³⁷ det siste året, eller (6) vært på kino det siste året.

En studie av kulturelle forbruksmønstre, og deres forbindelse til sosial stratifisering, vil uunngåelig berøre det problematiske skillet mellom ”høy” og ”lav” kultur. For å unngå en omfattende diskusjon rundt dette skillet har jeg valgt å benytte meg av begrepene ”esoteriske” og ”eksoteriske” kulturaktiviteter. Selv om dette kanskje fremstår som forskjønnende omskrivninger av høy/lav-kultur distinksjonen, peker begrepene i større grad på den kvantitativ forskjellen i antall publikummere. I tråd med dette har jeg i den understående tabellen fordelt de ulike kulturaktivitetene fra de mest utbredte (eksoterisk), til de minst utbredte (esoterisk). Jeg mener likevel det er rimelig å anta at denne inndelingen gjenspeiler en allmenn oppfatning om hva som er ”høy-” og ”lav-/folkelig-” kultur.

Tabell 4-1 Andel av utvalget som har besøkt de ulike kulturaktivitetene siste 12 mnd³⁸.

Aktivitet	%
Ballett eller teater (drama)	10,1
Opera eller konsert (klassisk)	15,3
Museum	40,2
Kunstutstilling	42,7
Konsert (populærmusikk)	52,9
Kino	70

4.3 Svakheter i datamaterialet

Studier av kulturens forhold til den sosiale stratifiseringen har tradisjonelt vært opptatt av hvordan ulikheter i livsstil kan bidra til å opprettholde mer omfattende sosiale forskjeller. Min studie omhandler også dette temaet. Av den grunn ville det

³⁷ ”Populærmusikk” innbefatter pop/rock, jazz, vise, country/western, folk/etnisk eller korps/janitsjar

³⁸ I de to øverste kulturkategoriene har jeg slått sammen to kulturaktiviteter. Dette gjøres for å øke antall respondenter innenfor disse gruppene, og således øke validiteten i de senere analysene.

vært ønskelig med et datamateriale hvor det er mulig å skille mellom aktiviteter som besøkes av ulike publikumsgrupper. Med tanke på hvilke kulturelle aktiviteter det er rimelig å anta ”tilhører” hvilke befolkningssegment, fremstår dessverre ikke alle inndelingene i mitt datamateriale som like gjennomtenkte. Et gjennomgående problem er at skillet mellom det som tradisjonelt har blitt sett på som høykultur og den ”lettere” underholdningen ikke blir opprettholdt.

Eksempelvis er ballett sortert sammen med forestillinger av type ”selskapsdans”, ”folkedans” eller ”etnisk dans” og ”annen type dans”. Den førstnevnte må sies å være innskrevet i høykulturen. Jeg kan derimot vanskelig se at de tre andre har noen direkte forbindelse med denne, med tanke på hvilke publikumssegment som frekventerer dem. Det samme problemet gjør seg gjeldende innenfor de fleste av inndelingene. Klassiske konserter er ordnet sammen med konserter av typen ”samtidsmusikk”, ”kirkemusikk” og ”korsang”. Teater (drama) er plassert sammen med musikaler og revyer (samt farse, barneteater og dukketeater!). Konserter med populærmusikk er en samlekategori av konserter med ”pop/rock”, ”jazz”, ”viser”, ”country & western”, ”folkemusikk/etnisk musikk” og ”korps/janitsjarmusikk”.

Hensikten bak en slik klassifiseringen er nok å skille mellom musikkformer som har ulike system av offentlige støtteordninger (Danielsen 2006:47). Likevel reduserer det validiteten i analyser som søker å differensiere mellom ulike publikumstyper. For å bedre kunne skape meningsfulle kategorier med tanke på skillet mellom høy- og populærkultur, tar jeg i bruk opplysninger i datamaterialet som gir rom for en mer fininndeling av de ulike aktivitetene. Hvor den opprinnelige inndelingen er ut i fra spørsmålet ”når var du sist på (...) (kulturell aktivitet)?”, har man i tillegg spurt de respondenter som har oppsøkt den aktuelle kulturaktiviteten siste året, hvilken type *den siste* aktiviteten var. Selv om dette gir mulighet til en mer nøyaktig inndeling skaper det samtidig nye problem. Ved å basere seg på den *siste* aktiviteten respondenten deltok i, vil svarene i større grad være et resultat av tilfeldigheter, og man får ikke en fullgod fremstilling over hva man *pleier å gå på*. Samtidig fører bruk av denne tilleggsinformasjonen til det som på metodespråket kalles ”*utvelging uten*

tilbakelegging” (Skog 2004: 125). Ved å trekke ut den aktiviteten man sist utførte er man nødt til å se bort fra alle andre aktiviteter innenfor samme kategori. Eksempelvis har jeg inkludert klassiske konserter i analysene, noe som gjør at ”samtidsmusikk”, ”kirkemusikk” og ”korsang” utgår. Det samme gjelder for *teater*, hvor bare forestillinger av typen ”drama” er med, og for *dans*, hvor bare ”ballett” taes med i analysene.

Når jeg likevel velger å gjøre en slik fininndeling er det fordi antagelsen om et kulturelt hierarki er sentralt for oppgavens problemstilling. Den opprinnelige kategoriseringen gir ikke relevant informasjon om dette og det er derfor nødvendig med en slik justering, selv om det kan reduserer analysenes pålitelighet.

4.4 Operasjonalisering av de avhengige variablene - kulturelle forbruksmønstre

De opprinnelige variablene for kulturbruk er konstruert ut i fra spørsmålet ”når var du sist på (kulturell aktivitet)?” Det er kategoriske variabler på ordinalnivå som varierer fra ”7 dager eller mindre” til ”elleve år eller mer”. På bakgrunn av denne informasjonen har jeg konstruert dikotome variabler ut i fra om man har deltatt på en kulturell aktivitet *det siste året*. De nye variablene gies verdiene 0 (nei) og 1 (ja).

Interessene for resultatene ligger ikke primært i hva respondentene har svart på hvert enkelt spørsmål, men om det lar seg identifisere mønstre av kulturelt forbruk. Helt enkelt går jeg ut fra en antagelse om at de dikotome svarene (ja/nei) på de seks spørsmålene vil fremvise en sammenheng. De avhengige variablene er således ulike *kulturelle forbruksmønstre*. For å identifisere mønstre av kulturbruk i datamaterialet, utsetter jeg de dikotome variablene for en latent klasseanalyse (LKA). Denne analysetypen vil bli redegjort for senere i dette kapittelet, men kort fortalt defineres respondentenes sannsynlighet for å ha et visst svarmønster på tvers av et sett variabler. Respondenter med relativt like svarmønstre vil kunne identifiseres i form av

latente klasser. Hvor mange avhengige variabler som inngår i den videre analysen vil derfor være avhengig av hvilke mønstre som gjør seg gjeldende i datamaterialet. Disse analysene blir gjennomgått i kapittel 5. Deretter vil jeg benytte meg av logistisk regresjon for å karakterisere de latente klassene i kapittel 6.

4.5 Operasjonalisering av de uavhengige variablene

De uavhengige variablene deles inn i to grupper; stratifiseringsvariabler og demografiske variabler. De førstnevnte vil være indikatorer som måler sosial stratifisering, mens den siste gruppen av variabler vil i hovedsak fungere som kontrollvariabler.

4.5.1 Stratifiseringsvariablene

Status

Jeg ønsker å opprettholde det weberianske skillet mellom klasse og status i analysene. Noe forenkelt refererer status i følge Weber til: *"a quality of social honour or lack of it, and is in the main conditioned as well as expressed through a specific style of life"* (Weber gjengitt i Swedberg 2005:269). Dette skaper en sosial orden, dvs. *"a set of hierarchical relations that express perceived and typically accepted social superiority, equality or inferiority of a quite generalised kind"* (Chan & Goldthorpe 2004:383). Hvordan kan man så operasjonalisere en slik legitimert hierarkisk orden av sosialt over- eller underlegne grupper?

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke Birkelund, Chan og Aas (2007) sin operasjonalisering av statusordenen i det norske samfunn. Deres gradering av en statusskala trekker på Edward O. Laumanns arbeider fra USA, og tanken om at status kan måles i form av hvem man *frivillig* og intensjonelt danner nære relasjoner med (Laumann 1966). Dette ligger tett opptil Webers påstand om at statusgrupper *kommer*

til uttrykk gjennom ”*restrictions on social intercourse*” (Weber 1948:188). Den norske statusskalaen tar følgelig utgangspunkt i ektefellers og samboerers yrkesstatus. Tanken er at hvem vi betrakter som sosialt likeverdige vil gjenspeiles i våre partnervalg. Gjennom å studere ulike yrkesgruppers preferansemønstre i henhold til partnervalg, rangeres yrkene hierarkisk³⁹.

Mitt datasett inneholder informasjon om respondentenes yrkeskoder⁴⁰. Dette gjør det mulig å konstruere en tilsvarende skala til bruk i mine analyser. Respondentene er sortert i 34 grupper, og fordelingen er gjengitt i tabellen på neste side.

³⁹ Den opprinnelige statusskalaen til Birkelund et al. (2007) er konstruert ved bruk av multidimensjonal skalering. Yrkesgrupper som er plassert tett opp mot hverandre i et todimensjonalt skjema vil tendere mot å velge, eller unngå, personer av samme yrkesgrupper.

⁴⁰ Yrker er klassifisert etter SSBs ”standard for yrkesklassifisering” (STYRK), som igjen er utarbeidet i tråd med ”the International Standard Classification of Occupation” (ISCO-88 (COM)). Birkelund et al. (2007) bruker tilsvarende yrkesklassifisering i utformingen av statusskalaen. Det er derfor mulig for meg å rekonstruere en tilsvarende skala med det foreliggende datamaterialet.

Tabell 4-2 Frekvensfordeling i statusgrupper

		%	N
34	Juridiske yrker	0,199	2
33	Akademisk skolerte regnskaps-, personal-, konsulent-, og rådgivningsyrker	0,896	9
32	Politikere og toppledere i offentlig administrasjon og interesseorganisasjoner. Yrker innen økonomisk, samfunnsvitenskapelig, juridisk, teknisk, naturvitenskapelig planlegging og utredning.	2,289	23
31	Konservatorer, samfunnsmessige, humanistiske og økonomiske yrker. Skapende og utøvende kunstnere	2,786	28
30	Informasjonsmedarbeidere, journalister, bibliotekarer mv.	0,796	8
29	Undervisningsyrker som krever minst 4 års universitets- eller høyskoleutdanning	3,284	33
28	Medisinske yrker	1,294	13
27	Yrker innen biologi og helsevesen som krever 1-3 års høyskoleutdanning.	4,577	46
26	Realister, sivilingeniører mfl.	5,373	54
25	Lavere saksbehandlere innen administrasjon og forretningsfag.	2,09	21
24	Ledere i store og mellomstore bedrifter og i offentlig administrasjon mv.	5,572	56
23	Spesialsykepleiere og jordmødre	0,995	10
22	Funksjonærer og forretningsmenn innen finans og salg	4,478	45
21	Undervisningsyrker som krever 1-3 års høyskoleutdanning	3,881	39
20	Kontoryrker	4,279	43
19	Yrker innen sosialarbeid og underholdning mfl.	1,692	17
18	Ingeniører, teknikere mfl.	5,572	56
17	Ledere av små bedrifter	2,786	28
16	Kundeservice yrker	0,896	9
15	Personlig tjenesteyting og modellyrker mv	1,393	14
14	Pleie og omsorgspersonale	10,95	110
13	Politi og militære yrker	0,199	2
12	Butikkmedarbeidere, selgere	6,567	66
11	Husholdnings- og restaurantpersonale	1,294	13
10	Rednings og vaktryrker	0,597	6
9	Presisjonsarbeidere, kunsthåndverkere, grafiske arbeidere. Andre håndverkere og fagarbeidere	1,99	20
8	Lager og transportfunksjonærer	1,393	14
7	Yrker innen jordbruk, skogbruk og fiske	2,985	30
6	Hjelpearbeidere innen tjenesteyting	2,886	29
5	Steinfag-, bygnings- og anleggsarbeidere	5,473	55
4	Prosessoperatører mv.	4,378	44
3	Metall- og maskinarbeidere	2,786	28
2	Hjelpearbeidere i tjenesteyting, jordbruk, skogbruk, fiske, bygg, industri og lagerhåndtering.	0,199	2
1	Transportarbeidere og operatører av mobile maskiner o.l.	3,184	32
	Total	100	1005

Variabelen ”status” måles kontinuerlig, hvor gruppen med lavest status; ”Transportarbeidere og operatører av mobile maskiner o.l.” er gitt den laveste verdien. Gruppen ”juridiske yrke” som er plassert øverst i statushierarkiet, får følgelig verdien 34.

Yrkesklasser

I Webers teoretiske rammeverk refererer klasse til individer med tilsvarende markedsposisjon i den økonomiske sfæren. I denne oppgaven vil klasse identifiseres ved hjelp av Erikson og Goldhorpes velkjente skjema fra *the Constant Flux* (1992). Klasseinndelingen er inspirert av Marx og Weber, og anses som den mest anerkjente kategoriseringen av klasse innenfor den europeiske sosiologien (Evans & Mills 1998). Inndelingen anser ansettelsesforholdet som den bestemmende faktoren for folks sjanser på markedet. Gjennom å vurdere *arbeidsforhold* (myndighet og autonomi i arbeidet) samt *markedssituasjon* (inntekt, sikkerhet, karriere muligheter og inntektskilde) skiller man mellom de ulike klassene av sysselsatte. Jeg ser det som hensiktsmessig å benytte meg av denne klasseinndelingen. Både fordi den, i likhet med Weber, betrakter klasseposisjon som bestemt av ens posisjon på det økonomiske markedet, og fordi den tidligere er anvendt i studier av forholdet mellom kulturbruk og sosial stratifisering. (Chan & Goldthorpe 2007a, 2007b, 2007c, Sintas & Alvarez 2006 Alderson et al. 2007).

Klasseskjemaet slik det foreligger i oppgaven er, i likhet med statusvariabelen, konstruert med utgangspunkt i SSBs standard yrkesklassifisering (STYRK). Sorteringen fra STYRK-koder til Erikson og Goldhorpes klasseskjema er gjort av Magne Flemmen (2007) ved Universitetet i Oslo. Ettersom Flemmens inndeling er basert på yrkeskoder, faller klassekategoriene for ”små eiendomsbesittere” utenfor. Mitt datasett inneholder derimot informasjon om respondentenes ansettelsesforhold. Personer som oppgir å være selvstendig næringsdrivende er derfor sortert inn i denne

klassekategorien⁴¹. Det fullstendige klasseskjemaet til Erikson og Goldthorpe har elleve klasser. For å øke antall respondenter i hver klasse til et nivå som er substansielt meningsfylt å operere med, har jeg redusert antall klasser til seks. Sammenslåingen er i tråd med anvisningene fra *the Constant Flux* (Erikson & Goldthorpe 1992:38-39)

Omkodingen gir følgende seks yrkesklasser:

Tabell 4-3 Frekvensfordeling etter yrkesklasser

Yrkesklasse	%	N
I: Profesjonelle på høyere nivå: administratorer, embetsmenn; ledere i større industribedrifter; store eiendomsbesittere	12,3	124
II: Profesjonelle på lavere nivå: administratorer og embetsmenn; Teknikere på høyere nivå; ledere i små industribedrifter	23,28	234
III: Rutine ikke-manuelle ansatte: administrasjon, handel, salg og tjenester	33,63	338
IV: Selvstendig næringsdrivende	9,55	96
V: Faglærte: teknikere på lavere nivå, ledere av manuelt ansatte og faglærte manuelle arbeidere	9,55	96
VI: Ufaglærte: semi- og ufaglærte manuelle arbeidere, jorbruksarbeidere og andre ansatte i primærproduksjon	11,64	117
Total	100	1005

De seks ulike yrkesklassene identifiseres i analysen gjennom et sett av dummyvariabler. Klasse VI (ufaglærte arbeidere) vil utgjøre referansekategorien.

⁴¹ I Erikson og Goldthorpes klasseskjema er selvstendig næringsdrivende med opp mot hundre ansatte eller mer plassert i den øverste klassen. Informasjonen tilgjengelig i datamaterialet gir ikke mulighet for å identifisere disse. Det er derfor fare for at enkelte av respondentene jeg har plassert i klasse IV, hører hjemme i klasse I. En krysstabellanalyse av forholdet mellom klasse og inntekt (ikke vist) tydet likevel på at dette var lite sannsynlig.

Utdanningsnivå

Utdanning er en sentral variabel i denne studien. Sammenhengen mellom utdanning og kulturbruk blir ofte tolket som et resultat av sosial arv, hvor skolen formidler og belønner kulturen i høyere sosiale sjikt (Bourdieu & Passeron 1979). Andre igjen tolker det som en direkte effekt hvor kulturelle preferanser utvikles i møtet med skolesystemet (Ganzeboom 1982 i Goldthorpe & Chan 2007c, Danielsen 2006)

Kulturbruk varierer med utdanningsnivå, målt i antall år (Vaage 2007). Samtidig har tidligere studier vist at det er svært sprikende kulturelle preferanser på tvers av utdanningsretninger (Hoveden & Gripsrud 2000, Hovden 2002). Det ville derfor ha vært ønskelig å studere mer fagspesifikke endringer i kulturelle forbruksmønstre. Jeg har dessverre ikke mulighet å skille mellom fagretninger ut i fra det foreliggende datamaterialet. Forholdet mellom utdanning og kulturbruk blir derfor belyst ved bruk av variabelen utdanningsnivå.

Utdanningsnivå er oppgitt i lengste fullførte utdanning. Utdanning er identifisert på fire nivå; grunnskole, videregående, høyskole/universitet kort⁴², høyskole/universitet lang⁴³. Inndelingen operasjonaliseres ved hjelp av en dummyvariabel for hvert nivå. Grunnskole er valgt som referansekategori.

Inntekt

Tall fra SSB viser at bruk av de fleste kulturtilbud øker med økt husholdningsinntekt (Vaage 2007:10). En kan derfor anta en sammenheng mellom respondentenes kulturelle forbruksmønstre og deres inntektsnivå. Alternativt kan det hevdes at de kulturelle støtteordningene i Norge opprettholder et kulturtilbud hvor kjøpekraft ikke er av avgjørende betydning for tilgang til de fleste kulturgoder (Danielsen 2006:24).

⁴² Universitets- og høyskolenivå kort, omfatter høyere utdanning t.o.m. 4 år.

⁴³ Universitets- og høyskolenivå lang, omfatter utdanninger på mer enn 4 år, samt forskerutdanning.

Ettersom faktorer som status, klasse og utdanning vil være inkludert i de senere analysene, vil en eventuell nettoeffekt av inntekt vanskelig kunne tolkes som annet enn en direkte konsekvens av kjøpekraft. Det vil derfor være interessant å se om dette har påvirkning på de kulturelle forbruksmønstrene.

Inntekt er målt som en kontinuerlig variabel i analysene. Variabelen består av ti desiler, som hver inneholder ti prosent av utvalget. Desil 1 består av de ti prosentene som har lavest inntekt, desil 2, består av de ti prosentene med nest lavest inntekt og så videre. Nullpunktet er derfor de ti prosentene med den laveste inntekten.

4.5.2 Fravær av autokorrelasjon mellom stratifikasjonsvariablene?

Om det lar seg identifisere klare mønstre av kulturbruk i form av latente klasser, vil disse som nevnt fungere som avhengige variabler i en logistisk regresjonsanalyse. En forutsetning for regresjonsanalyse er fravær av multikollinearitet (Eikemo & Clausen 2007:125). Multikollinearitet innebærer at det er korrelasjon mellom de uavhengige variablene. Om denne er for høy kan det være vanskelig å skille variablenes effekt fra hverandre. Statistisk vil dette komme til uttrykk gjennom høye standardfeil for parameterestimaterne.

Uavhengig av hvordan man forstår sosial stratifisering er det gode grunner til å anta at samfunnet er ordnet etter en relativt endimensjonal logikk, der noen mennesker er høyt oppe og andre langt nede i samfunnshierarkiet. Utdanning vil ofte være en forutsetning for å kunne inneha visse yrker, som igjen ligger til grunn for et visst inntektsnivå. På samme måte kan sosial status være et resultat av de øvrige stratifiseringsvariablene. Det er en slik tankegang som ligger til grunn for Bourdieus (1986) nevnte klasseskjema, hvor han induktivt danner et svært holistisk mål på sosial stratifisering ut fra en lang rekke indikatorer for sosial ulikhet⁴⁴. Når jeg opererer med

⁴⁴ Som nevnt benytter Bourdieu seg også av en dimensjon som går på tvers av den vertikale akse for sosial lagdeling.

ulike mål for sosial stratifisering kan det derfor tenkes at disse gjengir det samme endimensjonale hierarkiet, noe som vil føre til et multikollinearitetsproblem.

I tabell 4.4 har jeg derfor undersøkt de bivariate korrelasjonene mellom stratifiseringsvariablene. I motsetning til kategoriseringen som vil bli brukt i de logistiske regresjonsanalysene, hvor jeg benytter ett sett av dummyvariabler, er utdanning og yrkesklasse målt kontinuerlig i denne tabellen.

Tabell 4-4 Korrelasjonstest av stratifiseringsvariabler

Korrelasjon	Inntekt	Sosial Statu	Utdanning	Yrkesklasse
Inntekt		0,314	0,294	-0,263
Sosial status	0,314		0,561	-0,797
Utdanning	0,294	0,561		-0,479
Yrkesklasse	-0,263	-0,797	-0,479	

I følge Pearsons mål bør ikke korrelasjonen mellom to uavhengige variabler overstige 0.8 (Eikemo & Clausen 2007:126). Som man ser er det en høy korrelasjon mellom sosial status og yrkesklasse ($r = -0,797$). Siden korrelasjonen verken overstiger 0.8 og fordi dette er svært sentrale mål i denne studien, velger jeg likevel å beholde begge variablene. I de senere analysene vil jeg likevel være observant ovenfor statistiske uregelmessigheter som korrelasjonen mellom yrkesklasse og sosial status kan medføre.

4.5.3 Demografiske variabler

Bosted

Tall fra SSB viser at tilgangen til ulike kulturtilbud er bedre for de som bor i byene i forhold til dem som bor mindre i tettbygde strøk (Vaage 2007:21). Men selv om tilgangen er lav, følger det ikke automatisk at det kulturelle forbruket er lavt. Det er derfor interessant å undersøke om mønster av kulturbruk påvirkes av bosted, når man kontrollerer for andre faktorer som kan tenkes å påvirke dette forholdet.

Jeg konstruerer en dikotom variabel for bosted, hvor jeg skiller mellom plasser med mer eller mindre enn 100 000 bosatte. Undersøkelsen som datamaterialet er basert på ble utført i 2004. På det tidspunktet var Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger de eneste byene med over 100 000 innbyggere. Respondenter som er bosatt på tettsteder med over 100 000 innbyggere er gitt verdien 1. De resterende er tilordnet verdien 0.

Alder

Det eksisterer en sammenheng mellom alder og bruk av kulturtilbud i Norge (Vaage 2007, Danielsen 2006). Som nevnt vil jeg gruppere sammen respondenter med relativt overlappende mønster av kulturbruk gjennom en latent klasseanalyse. Om ulike aldersgrupper har svært distinkte mønster av kulturbruk kan det være fare for at de latente klassene vil representere ulike alderssegment. Selv om jeg primært fokuserer på forholdet mellom kulturbruk og sosial stratifisering, vil alder derfor være en svært viktig kontrollvariabel.

Utvalget er begrenset til personer i alderen 20 til 64 år. Alder måles kontinuerlig og følgelig er 20 år nullpunktet.

Kjønn

Kjønn er et kulturbrukskille. Generelt er norske kvinner mer aktive kulturbrukere enn menn (Vaage 2007). Den kvinnelige overrepresentasjonen har vist seg å være tydeligst blant aktiviteter som gjerne blir oppfattet som høykulturelle, som ballett, kunstutstillinger, teater og konserter med klassisk musikk (Danielsen 2006). Jeg vil derfor kontrollere for kjønn når jeg undersøker karakteristikken til de latente klassene. ”Kvinne” blir gitt verdien 0, mens ”mann” får verdien 1.

Sivilstatus

For å beskrive de avhengige variablene, det vil si grupper av respondenter med tilsvarende kulturelt forbruksmønster, vil også sivilstatus inkluderes i analysen. Ut i fra andre studier på feltet kan en forvente at en ekteskapelig partner eller samboer vil redusere det kulturelle forbruket (Upright 2004). En alternativ antagelse er at mange kulturelle aktiviteter kan fungere som ”*integrasjonsritualer i parforhold*” (Danielsen 2006: 131), og at ektefeller eller samboere er mer tilbøyelige til å oppsøke dem.

Sivilstatus er delt opp i kategoriene ”singel”, ”gift/partner”, ”samboer”. Jeg har konstruert en dummyvariabel for hver kategori. ”Singel” utgjør referansekategorien.

Barn

Datasettet inneholder informasjon om fødselsår for alle som er fast bosatt i respondentens bolig. Dette gir mulighet til å konstruere en variabel som belyser påvirkningen av å ha barn hjemme. Det er nærliggende å anta at barn kan påvirke folks kulturbruk. Små barn kan ikke være alene over lengre tid, og det er derfor naturlig at de vil begrense foreldrenes mulighet for å oppsøke kulturtilbud. Når barna blir litt eldre og selv kan ha glede av å bli tatt med på ulike kulturtilbud, kan det tenkes at påvirkningen går motsatt vei.

Effekten av barn undersøkes ved hjelp av tre separate dummyvariabler: "Barn 0-4 år", "Barn 5-10 år", "Barn 11-15 år". Variablene er gitt verdiene 1 og 0, hvor verdien 1 representerer de som har minst ett barn innenfor den aktuelle aldersgruppen boende hjemme.

4.5.4 Variabelinformasjon

Den understående tabellen inneholder fordelingsinformasjon om de uavhengige variablene. Yrkesklasse og sosial status er gjengitt ovenfor og derfor utelatt.

Tabell 4-5 Enhetenes fordeling på uavhengige variabler⁴⁵

	N	%
Kvinner	485	48,3
Boligstrøk > 100 000	221	22
<u>Singel (ref.)</u>	290	28,9
Gift/partner	527	52,4
Samboer	188	18,7
Barn 0-4 år	89	8,9
Barn 5-10 år	129	12,8
Barn 11-15 år	231	23
<u>Grunnskole (ref.)</u>	81	8,1
Videregående	518	51,8
Høysk/univ kort	258	25,8
Høysk/univ lang	143	14,3
Gj.snitt		St.avvik
Inntekt	5	3
Alder	40	12

⁴⁵ N=1005 for alle variablene

4.6 Metodisk fremgangsmåte

De tre analyseformene jeg vil nyttegjøre meg av i denne oppgaven er latent klasseanalyse og logistisk regresjon. Formålet med den førstnevnte analyseformer er å identifisere forbruksmønster på tvers av de kulturelle aktivitetene jeg har valgt å studere. Gruppene av respondenter som utviser likhetstrekk vil fungere som avhengige variabler i de påfølgende analysene. Siden gruppene ikke kan rangeres på en skala, vil de operasjonaliseres som dikotome variabler. Når jeg ønsker å karakterisere gruppene er det derfor nødvendig å ta i bruk logistisk regresjon..

4.6.1 Latent klasseanalyse⁴⁶

I denne oppgaven ønsker jeg å studere *kulturelle forbruksmønster*. Tanken er at det eksisterer en felles meningskontekst bak tilegnelsen av kunst- og kulturprodukt hos respondenter med tilsvarende kulturbruk. Om disse grupperes sammen gir det en mulighet til å undersøke hva gruppemedlemmene har til felles. For å identifisere disse mønstrene vil jeg bruke latent klasseanalyse (LKA). LKA er en lite brukt analyseform innenfor norsk samfunnsvitenskap⁴⁷, og jeg vil derfor gir en utfyllende gjennomgang av prinsippene bak metoden.

Hva er latent klasseanalyse?

LKA er en fleksibel analyseteknikk som vanligvis benyttes for å identifisere subbgrupper, basert på multivariate kategoriske data. Det vil si at en grupperer sammen enheter med tilnærmet like verdier på tvers av et sett indikatorvariabler. Målet med analysen er å undersøke hvorvidt det observerte forholdet mellom ett sett

⁴⁶ Presentasjonen av latent klasseanalyse er i hovedsak basert på ”*The latent Structure of Job Characteristics of Men and Women*” (Birkelund, Goodman og Rose 1996).

⁴⁷ Et unntak er ”Sosial Kapital-strukturar i Norske Elitar” (Hjellbrekke & Korsnes 2005)

statistisk uavhengige manifeste (observerte) variabler, kan bli forklart av en (eller flere) latent (uobservert) variabel. Analyseteknikken kan således sammenlignes med en faktoranalyse. Faktoranalysen forutsetter derimot variabler på intervallnivå, fordi man studerer korrelasjonen mellom variablene. LKA ser derimot på den latente strukturen på tvers av enhetene, og kan derfor analysere variabler hvor verdiene er dikotome.

I mitt tilfelle har jeg et sett med indikatorvariabler hvor det er registrert om respondentene har deltatt på ulike kulturelle aktiviteter det siste året. Variablene er gitt verdiene 0 (nei) og 1 (ja). Som nevnt opererer jeg med seks kategorier av kulturaktiviteter. Ut i fra hvilke svarmønster hver enkel respondent har på tvers av de seks kategoriene vil han/hun bli plassert i den gruppen det er *mest sannsynlig* at personen tilhører.

Et viktig poeng er at LKA er en probabilistisk teknikk, det vil si at den bygger på sannsynligheter. Jeg konstruerer en modell med et visst antall *latente klasser*, hvor respondentene har en gitt sannsynlighet for å tilhøre. For hver av indikatorvariablene har hver av de latente klassene en viss sannsynlighet for svaralternativ ”ja”, og ”nei”. Summert sammen er den betingede sannsynligheten for hver indikatorvariabel 1. Om eksempelvis en latent klasse er gitt en sannsynlighet på 0,3 på indikatorvariabelen ”museum”, betyr det at alle respondentene som er plassert i denne gruppen blir tillagt en sannsynlighet på 30 prosent for å ha vært på museum, og 70 prosent for å ikke ha vært på museum, det siste året..

Dette betyr at de avhengige variablene i mine analyser blir *grupper med respondenter som har en gitt sannsynlighet for deltagelse på de ulike kulturaktivitetene*. Det er dette jeg har valgt å kalle et kulturelt forbruksmønster. Alle respondenter som blir plassert i samme gruppe vil bli *tillagt* den samme sannsynlighet for å ha deltatt på de ulike kulturaktivitetene. Dette innebærer at de avhengige variablene ikke er faktiske forbruksmønster. De kan derimot betraktes som representanter for *idealtypiske* kulturbrukere.

Modellspesifisering

For å avgjøre hvor godt en modell beskriver sammenhengene i datamaterialet, kan en benytte to fremgangsmåter; en bekreftende eller en utforskende strategi. Om man arbeider ut fra en hypotese om hvor mange latente klasser det eksisterer i datamaterialet, kan man statistisk teste om en modell med et spesifisert antall klasser passer datamaterialet. I mitt tilfelle har jeg ingen klar formening om hvor mange klasser som behøves for å få en tilfredsstillende beskrivelse av datamaterialet. Jeg benytter derfor en utforskende strategi hvor man starter med to latente klasser, og deretter øker antall klasser frem til man når en adekvat løsning.

For å teste en latent klassemodell følger en kriteriene i en ”goodness-of-fit”-test (Skog 2004: 195). Testen gir mulighet for å sammenligne den observerte fordelingen av faktiske svarmønster med fordelingen som er teoretisk forventet ut fra den valgte latente klassemodellen. Ut fra antall frihetsgrader kan man finne kjikvadratet, som sammen med det bayesianske informasjonskriteriet (BIC)⁴⁸ gir et holdepunkt for å spesifisere antall latente klasser i modellen. I motsetning til vanlig hypotesetesting ønsker en å finne signifikantsannsynlighet (p-verdi) på over 0,5. Om flere modeller oppfyller dette kravet velger man det antallet klasser som minimerer BIC verdien. Modellspesifisering vil bli videre diskutert når antall klasser blir beregnet i kapittel 5.

De latente klasseanalysene utføres ved bruk av dataprogrammet LatentGold 3.0 (Statistical Innovations Inc. 2003).

⁴⁸ $BIC = \log(L) - 0.5 * \log(n) * (k)$ (hvor **L** er modellens maksimum likelihood verdi, **n** er

utvalgsstørrelsen og **k** er antall parametere i modellen). BIC er en alternativ hypotesetest som er særlig egnet for å unngå overtilpassning (adekvat modelltilpassning som et resultat av for mange variasjonsparametre i modellen).

Svakheter i metoden

Den største begrensingen med latente klasseanalyse er at det er en utelukkende deskriptiv metode. Den forteller at det statistisk sett finner en underliggende struktur, men sier ingenting om hvilke tolkninger av funnene som er mest riktig. Det er heller ingen informasjon om kausalrelasjonene mellom variablene. En behøver derfor et snev av ”sosiologisk fantasi” for å tolke hva analyseresultatene faktisk viser. For å underbygge en tolkning kan man undersøke ulike egenskaper blant respondentene som er blitt plassert i samme latente klasse. For å gjøre dette benyttes multipl logistisk regresjon. Denne metoden beskrives kort i neste avsnitt.

4.6.2 Logistisk regresjon

Den latente klasseanalysen identifiserer gjensidig utelukkende grupper av kulturbrukere. Det vil si at det skilles mellom respondenter som har en egenskap (tilhørighet til en latent klasse), og de som ikke har den. Logistisk regresjon er den mest anvendte regresjonsmetoden for å analysere slike dikotome avhengige variabler.

I og med at den avhengige variabelen kun har to verdier kan man ikke forusette at sammenhengen mellom variablene er en rett linje, som man gjør i lineær regresjonsanalyse. Andelen som har den aktuelle egenskapen vil ikke kunne overstige 1, eller synke under 0. Regresjonskurven får derfor en S-form som bøyer av mot ”taket” og ”gulvet” (Skog 2004: 354). For å gjenskape en lineær sammenheng tar man *logaritmen av oddsen*, som er forholdstallet mellom andelen med en aktuell egenskap og andelen uten. Dette gir en sannsynlighet for en egenskap som alltid vil variere mellom 0 og 1. Da har man omkodet en lineær funksjon til en logaritmisk funksjon. Logiten (logaritmisk omkodet odds) vil da bli den avhengige variabelen, og den logistiske koeffisienten kan tolkes som endringen i logiten som følge av en enhets endring på den uavhengige variabelen. Formelen for den logistiske regresjonslinjen blir som følger:

$$\text{Logit}(\tilde{Y}) = b_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + b_3 \cdot x_1 \cdot x_2 + \dots + b_n \cdot x_n + I$$

Logiter i seg selv gir ingen substansiell fortolkning utover fortegnet som gir informasjon om sammenhengen er negativ eller positiv. Jeg vil i denne oppgaven derfor oppgi de logistiske koeffisientene, samt den tilhørende standardfeilen, slik at leseren selv kan signifikansteste koeffisientene. For å gjøre tolkningen av resultatene mer leservennlig vil jeg i hovedsak presentere logitene som predikerte sannsynligheter (andeler). De prosentvise sannsynligheter kan ikke regnes direkte ut for hver regresjonskoeffisient, men beregnes ut fra undergrupper av respondenter kalt referansekategorier. Dette gjøres ved å ta eksponentiellfunksjonen av logitene av de/den aktuelle referansekategorien.

Formelen for utrekning av sannsynligheter blir således som følger:

$$1 / (1 + \exp(-(b_0 + (b_1 \cdot X_1) + b_3 \cdot X_2) + (b_4 \cdot X_3) + \dots (b_n \cdot X_n))))$$

Multinomisk logistisk regresjon

Av grunner som vil bli nærmere redegjort for senere (avsnitt 6.6), er det nødvendig å supplementere den logistiske regresjonsanalysen med multinomisk logistisk regresjon. Metoden bygger på de samme grunnprinsippene som i vanlig logistisk regresjon, og benyttes i tilfeller hvor den avhengige variabelen ikke er dikotom. Siden den avhengige variabelen har flere verdier, deles den opp i flere variabler som hver har to verdier. Hver av disse variablene, som nå er dikotome, kan analyseres på tilsvarende måte som i vanlig logistisk regresjon. Dette gjøres ved å velge en referansekategori på den avhengige variabelen⁴⁹ som de andre kategoriene på den avhengige variabelen sammenlignes opp mot (Eikemo & Clausen 2007:147). Resultatene av regresjon for

⁴⁹ Referansekategorien er en av de nye (dikotome) variablene man har delt den (originale) ikke-dikotome avhengige variabelen opp i.

hver dummy tolkes i forhold til referansekategorien. Vi får derfor en regresjonsligning mindre enn det er verdier på den opprinnelige avhengige variabelen. Som nevnt vil antall verdier på den avhengige variabelen bestemmes av den latente klasseanalysen. Som i den binomiske logistiske regresjonen vil jeg også her presentere logitene og de tilhørende standardfeilene. Derimot vil bare parameterestimatenes fortegn bli kommentert for disse analysene. Om de er signifikante viser de hvilken retning sannsynligheten endres for å være i en latent klasse i forhold til en annen, når man går opp en enhet på den avhengige variabelen.

5. Hvilke kulturelle forbruksmønstre finnes i Norge? - En latent klasseanalyse

5.1 Innledning

Som formulert i problemstilling 1, ønsker jeg å undersøke om det lar seg gjøre å identifisere tydelige forbruksmønstre blant kunst- og kulturpublikummet i Norge. Dette gjør jeg ved å benytte en latent klasseanalyse (heretter LKA). Gjennom å undersøke respondentenes svarprofiler på tvers av de ulike aktivitetene vil de faktiske mønstrene med hensyn til kulturelt forbruk tre frem. Fra de seks kulturaktivitetene jeg har valgt å fokusere på vil hver respondent ha et svarmønster. Hver aktivitet har to⁵⁰ svaralternativer, og det vil derfor være 64 (2⁶) mulige svarmønstre. LKA grupperer respondenter som har likedane svarmønstre. Dersom det er mulig å identifisere distinkte grupper i datamaterialet vil disse fremtre i form av *latente klasser*⁵¹. De latente klassene vil kunne fungere som avhengige variabler i etterfølgende regresjonsanalyser. Dermed vil jeg få mulighet til å si noe om hva som kjennetegner respondenter med like forbruksmønstre, og jeg vil stå bedre rustet til å si noe om meningskonteksten som ligger til grunn for tilegnelsen av kulturproduktene.

De tre argumentene jeg presenterte i kapittel 2 gir ulike forventninger til hvilke resultater en LKA vil gi. For å kort rekapitulere de teoretiske antagelsene, tilsier *homologiargumentet* at man gjennom analysen vil kunne identifisere ulike grupper med motstridende forbruksmønstre. Spesielt vil dette komme til uttrykk ved at gruppen som foretrekker de mest esoteriske aktivitetene vil distingvere seg fra de

⁵⁰ Nei/ja (Ikke deltatt / deltatt)

⁵¹ *Latente klasser* er grupper av respondenter som har likheter på tvers av indikatorvariablene. Når jeg bruker betegnelsen "gruppen(e)" refererer dette altså til de latente klassene som fremkommer av analysen. Latente klasser må ikke forveksles med *yrkesklasser* som vil bli introdusert senere i kapittelet.

mest eksoteriske aktivitetene. *Individualiseringsargumentet* forfekter en ”kulturell frisetting” av individet. Om kulturbruk i økende grad er uavhengig av sosiale strukturer, vil en LKA gi et stort antall ulike grupper i datamaterialet med usystematiske svarmønstre. Dersom det derimot er *omnivorargumentet* som best beskriver fordelingene i datamaterialet, vil en LKA identifisere én gruppe som deltar aktivt på alle kulturelle aktiviteter, og én gruppe som har en svært begrenset eller ensartet kulturbruk.

5.2 Antall klasser og tilpassning til data

Det er viktig å spesifisere hvilken modell som best passer til de observerte dataene. På denne måten vil man finne antall latente klasser i datamaterialet, slik at man videre kan studere deres karakter. LKA identifiserer i utgangspunktet like mange latente klasser som det er individer i datamaterialet. Hovedpoenget med analysen er å redusere informasjonen gjennom å klassifisere individer med like, eller relativt like, svar på tvers av de spørsmålene som er inkludert i analysen. Utfordringen blir å avgjøre hvor mange latente klasser man bør operere med. Alternative modelltilpassninger til datamaterialet er gjengitt i tabell 5.1.

Tabell 5-1 Modelltilpassning – antall latente klasser

	BIC(LL)	L ²	Df	p-value	Class.Err.
1 klasse	8545,866	561,4785	57	4,90E-84	0
2 klasser	8179,746	145,4704	50	3,00E-11	0,1297
3 klasser	8136,994	52,8305	43	0,14	0,212
4 klasser	8165,051	30,9991	36	0,71	0,2478

Bakgrunn for valg av modell

For å avgjøre hvor godt de ulike modellene gjengir sammenhengene i dataene, og hvilken av modellene som egner seg best for videre analyser, følger man samme kriterier for modelltilpassning som i en loglinær modell. Det er derfor ønskelig med en modell som har en p-verdi på *over* 0,05. Det vil si. at sannsynligheten for at modellen gir en adekvat beskrivelse av data er minst 95 prosent. Som man ser avviser dette en modell med én eller to latente klasser, mens *både* tre- og fireklassersmodellen innfrir dette kravet. I et slikt tilfelle velger man den modellen som gir den laveste BIC-verdien. Denne verdien tester hvorvidt den observerte fordelingen stemmer overens med den teoretisk forventede fordelingen i hver modell. Modellen med lavest BIC-verdi representerer den beste balansen mellom antall parametere og informasjon man kan hente fra parametrene. Fra dette utvelgingskriteriet ser man at modellen med tre klasser er å foretrekke, ettersom en modell med fire klasser ikke forbedrer modelltilpasningen.

De latente klassene er ikke absolutte grupperinger, og det eksisterer ulike kriterier for å avgjøre hvor mange klasser man skal operere med i analysene. Selv med en p-verdi $>.05$ bør ikke forskjellen mellom frihetsgrader og L^2 være for stor (Hjellbrekke & Korsnes 2005). Som man ser, er det en fireklassers modell som best oppfyller dette kriteriet. På den andre siden er denne undersøkelsens datamateriale relativt begrenset, noe som kan føre til at L^2 ikke er kjikvadratfordelt (Alderson et al. 2007). I slike tilfeller bør BIC-verdi foretrekkes som utvalgs-kriterium, og valget blir derfor å benytte modellen med tre latente klasser i de videre analysene.

Selv om jeg velger en modell med tre latente klasser, har svarprofilene i en fireklassers modell blitt undersøkt. Sett i forhold til svarprofilene på den valgte modellen med tre latente klasser (tabell 5.2 på neste side), viser det seg at det er mest usikkerhet knyttet til latent klasse 3, ettersom denne blir stykket opp i to nye klasser i en fireklassers modell; Én klasse som utgjør ca 13 prosent av utvalget, hvor den betingete sannsynligheten for å ha svart positivt på alle indikatorvariablene er svært høy, og én klasse med en svarprofil som ligger tett opptil klasse 1, men som skiller

seg ut ved å ha meget høye verdier på ”museum” og ”kunstutstilling”. En modell med fire latente klasser skiller altså ikke ut én gruppe med et radikalt avvikende forbruksmønster fra det som fremkommer av modellen med tre latente klasser. Dessuten reduseres L^2 bare med fire prosent fra en treklassers til en fireklassers modell⁵². Den forbedrede modelltilpassningen en oppnår når en velger en mer kompleks modell er altså svært liten, og jeg anser det derfor som forsvarlig å benytte den valgte modellspesifisering med tre latente klasser⁵³.

Modelltilpassningenes implikasjoner

Resultatene i tabell 5.1 har enkelte implikasjoner som kan være verdt å notere seg. For det første passer ikke en modell med to klasser til datamaterialet. Dataene gir altså ikke støtte til at det eksisterer en elite-/massepolarisering i sin enkleste form. At en modell med tre latente klasser gir den beste tilpassningen til dataene er også interessant. Det faktum at det eksisterer få grupper med relativt like svarprofiler, viser at det kulturelle forbruket fremdeles er tydelig strukturert på et overordnet nivå. Dette viser at de mest ytterliggående postmodernistiske teoriene, som vektlegger at moderne livsstiler er fristilt sosial strukturering, tar empirisk feil.

Modellen med tre latente klasser gir best tilpassning til data, og det vil videre undersøkes hvilke kulturelle forbruksmønstre som avdekkes innenfor de ulike latente klassene.

⁵² Fra 94% til 90%.

⁵³ Se vedlegg for svarprofilene i modellen med fire klasser.

5.3 De latente klassenes svarprofiler

Tabell 5.2 gir en deskriptiv fremstilling av de tre latente klassenes kulturelle forbruksmønstre.

Tabell 5-2 De latente klassenes størrelse og deres betingete sannsynlighet for kulturell deltagelse⁵⁴

Latent klasse	LK 1:	LK 2:	LK 3:
Størrelse	0,5036	0,2833	0,2131
Ballett eller teater (drama)	0,0509	0,0124	0,3381
Opera eller konsert (klassisk)	0,1082	0,0407	0,4099
Museum	0,3324	0,1925	0,843
Kunstutstilling	0,321	0,211	0,9622
Konsert (populærmusikk)	0,6449	0,1404	0,7731
Kino	0,8943	0,2732	0,8064

Som tabellen viser er 50,4 prosent av respondentene i datamaterialet er plassert i LK 1. Denne latente klassen representerer således det mest utbredte forbruksmønsteret. LK 2 og LK 3 består henholdsvis av 28,3 og 21,3 prosent av respondentene. De gitte verdiene på de ulike kulturkategoriene viser den estimerte betingete sannsynligheten for at en respondent som er plassert i en gitt latent klasse har deltatt på den aktuelle aktiviteten det siste året. Eksempelvis ser man at respondenter som er plassert i LK 3 er estimert til å ha 80,6 prosent sannsynlighet for å ha oppgitt å ha vært på kino det siste året, noe som igjen innebærer at de har 19,4 prosent sannsynlighet for ikke å ha oppgitt dette. Innenfor hver enkelt klasse ser man at disse fordelingene, med enkelte unntak, følger den samme logikken som gjorde seg gjeldende i utvalget som helhet.

⁵⁴ For å se hvordan disse grupperingene skiller seg ut fra utvalget i sin helhet, med hensyn til sannsynlighet for deltagelse i de ulike kulturelle aktivitetene, kan tabellen sees opp mot tabell 4.1 i metodekapittelet

Kino lader tyngst på alle klassene, og er således den mest utbredte aktiviteten, mens ballett og opera er den minst utbredte.

Fordelingen gir grunnlag for å undersøke antagelsene jeg utledet fra de tre teoretiske argumentene i kapittel 2. Jeg vil nå diskutere disse argumentene i lys av analyseresultatene som er gjengitt i tabell 5.2.

5.3.1 Individualiseringsargumentet

At en LKA bare identifiserer tre ulike forbruksmønstre i datamaterialet står som nevnt i kontrast til individualiseringsargumentet. Mange av teoriene hevder at man er blitt ”frisatt” sosiale strukturer, og at det er opp til hver enkel å konstruere sin egen identitet og tilhørende livsstil. Om dette var et dominerende utviklingstrekk kunne man forvente at det eksisterte flere enn tre grupper av forbrukere i datamaterialet. I den grad man anser forbruk av kultur som en sentral del av et individs livsstil, forklares de empiriske mønstrene i liten grad av en slik argumentasjon.

Resultatene avviser derimot ikke at det foregår en tiltagende individualisering av konsumet *innenfor* hver sjanger⁵⁵. En annen innvending er at analysene er gjort på tverrsnittdata. Resultatene må derfor ikke forstås som en avvisning av at individualiseringen av det kulturelle forbruket *er tiltagende*. Uavhengig av disse innvendingene tyder analysene på at det eksisterer få grupper med tydelige mønstre av kulturelt forbruk i datamaterialet.

⁵⁵ Innenfor kulturaktivitetene som blir omhandlet her, er det naturligvis mange sub-sjangre. Det er derfor mulig at for eksempel de populærmusikalske sjangrene i større grad enn tidligere er preget av individuelle preferanser, og ikke av sosiale eller økonomiske omstendigheter, det vil si en ”subbkulturell individualisering”. På den andre siden kan det også tenkes at det eksisterer ekskluderende eliter innenfor de ulike sjangrene. Eksempelvis gir ikke datamaterialet noen indikasjon på hvilke filmer folk ser på kino. Det vil muligens være store sosiale eller økonomiske forskjeller mellom hvem som går på smale kunstfilmer, og hvem som foretrekker ”blockbusters” fra Hollywood.

5.3.2 Homologiargumentet

Ut fra Bourdieus argumenter skulle man forvente å finne en kulturell elite som opprettholder en ”*estetisk distanse*” ovenfor de kulturelle aktivitetene som appellerer til ”folk flest”. Fordelingen i den tredelte modellen avviser en polarisering mellom eliten og massen. Likevel virker det rimelig å anta at LK 1 representerer ”folk flest”, selv om dette er en noe vag betegnelse. Denne latente klassen består av over halvparten av respondentene, og respondenter som faller innunder LK 1 kjennetegnes ved at de foretrekker de mest populære sjangrene, spesielt kino og konsert med populærmusikk. Deretter synker den prosentmessige sannsynligheten for å ha deltatt i en aktivitet gradvis dess mindre populær (eller mer esoterisk) en aktivitet er. Selv om eksempelvis 10 prosent av respondentene i utvalget hadde deltatt på en ballett eller opera det siste året (tabell 4.1), har respondentene i LK 1 kun fem prosent sannsynlighet for det samme. Til tross for at respondentene innenfor LK 1 er relativt aktive kulturbrukere, begrenser de seg altså i hovedsak til de mest populære aktivitetene. LK 1 tituleres derfor som *populærbrukere* (PO).

I tråd med homologiargumentet kan man altså identifisere en gruppe som foretrekker populærkulturen. Derimot gir ikke analyseresultatene støtte til en tese om at det eksisterer en snobbete ”kulturell elite” som definerer seg selv gjennom å ta avstand fra den folklige smaken. Det *kan* selvsagt tenkes at det eksisterer en ”kulturelite” som er så fåtallig at de ikke blir fanget opp av datamaterialet. Det er imidlertid ingenting i disse dataene som tyder på at det eksisterer et segment i den norske befolkning som gjennomgripende foretrekker finkultur og er avvisende til de mest populære aktivitetene, og at dette igjen har sitt grunnlag i en klassefundert habitus.

5.3.3 Omnivorargumentet

Mønstrene i tabellen støtter i størst grad opp om omnivorargumentet. LK 3 er den eneste gruppen som har særlig befatning med de minst populære kulturkategoriene. Samtidig har de meget høy sannsynlighet for å ha deltatt på de mer populærkulturelle aktivitetene. Om man ser bort fra kategorien ”kino” er det denne gruppen som har den høyeste sannsynligheten for å ha svart ”ja” på alle indikatorvariablene. Denne latente klassen skiller seg ut både gjennom bredden og intensiteten i konsumet. Således kan de karakteriseres som ”kulturelt altetende”, eller *omnivore* (O).

LK 2 kjennetegnes ved at de har et svakt forhold til de kulturelle aktivitetene som inngår i analysen. Innenfor alle de seks aktivitetene er det denne gruppen som har lavest sannsynlighet for å ha deltatt. Jeg velger derfor å betegne denne gruppen som *kulturelt passive* (PA). De passive har lav sannsynlighet for å ta del i de mest esoteriske aktivitetene, men også innenfor de resterende kategoriene har denne gruppen lav sannsynlighet for å ha deltatt. Eksempelvis har 70 prosent av alle respondentene vært på kino det siste året (tabell 4.1), mens den relative sannsynligheten innenfor LK 2 ikke er mer enn 27 prosent.

5.4 Diskusjon: De latente klassenes profiler

Analysene viste at man kan skille mellom tre typer kulturbrukere i datamaterialet. Ut fra svarprofilene kunne man se at LK 3 var svært aktive kulturbrukere, uavhengig av aktivitet, mens LK 2 hadde lav sannsynlighet for å ha besøkt noen av aktivitetene. Følgelig lå fordelingen nærmest opp mot de empiriske forventningene jeg utledet fra omnivorargumentet. Klassene ble titulert populærbrukere (PO), kulturelt passive (PA) og kulturelt omnivore (O). Den latente klasseanalysen gir ingen informasjon om hvilke individer som inngår i disse latente klassene, men likevel er det enkelte punkt som bør diskuteres i lys av oppgavens tematikk.

Jeg har tidligere drøftet individualiseringsargumentet, som hevder at betydningen av sosiale strukturer for å forstå livsstiler er blitt svekket, eller helt har mistet sin verdi. I jakten på en identitet står folk fritt til å kombinere elementer fra alle deler av det kulturelle felt. Dersom det var frie valg og vilkårlighet som preget folks kulturbruk, ville det vært naturlig at det eksisterte et bredt spekter av ulike kulturelle forbruksmønstre. Til kontrast viser den latente klasseanalysen at *tre* ulike forbruksmønstre gir den beste datatilpassningen. At det eksisterer et så lavt antall veldefinerte idealtypiske kulturbrukere, tyder på at de fleste velger noenlunde likt når det kommer til kulturelt forbruk, i den forstand at deres kulturbruk lar seg gruppere i bare tre ulike grupper. De statistiske regelmessighetene gir derfor lite støtte til individualiseringsargumentet.

For det andre gir funnene grunn til å stille spørsmål ved om det eksisterer sosiale grupper som forvalter en legitim kultur, og bedriver en ”estetisk distansering” fra andre gruppers kulturelle preferanser. Om det eksisterer en legitim kultur, ville denne, ut i fra homologiargumentet, preges av aktiviteter som tradisjonelt har blitt oppfattet som ”høykulturelle”, og som tilsvarer de mest esoteriske kulturkategoriene. Personer som tilhører den omnivore klassen er de eneste som har en vesentlig sannsynlighet for å ha deltatt på disse aktivitetene. Likevel har de en betydelig *større* sannsynlighet for å ha oppsøkt mer eksoteriske tilbud. Det er derfor ingenting som tyder på at de distanserer seg fra populærkulturen.

Tanken om en legitim kultur er igjen nært knyttet til teorien om symbolsk vold (Bourdieu & Passeron 1977). Det vil si, hvordan dominerende grupper har makt til å definere sin kultur som overlegen på en måte som oppfattes legitimt for de dominerte. Teorien innebærer at det kulturelle hierarkiet konstrueres relasjonelt. ”Høykultur” står i kontrast til ”lavkultur” i kraft av publikumets plassering i det sosiale hierarkiet. Når mine funn tyder på at gruppen som annekterer de esoteriske aktivitetene ikke distanserer seg fra de aktiviteter som er utbredt i bredere lag av folket, er det vanskelig å se hvorfor de esoteriske aktivitetene skulle aksepteres som mer legitime. Det fremstår paradoksalt at en gruppe på den ene siden skulle søke å legitimere visse

typer kulturaktiviteter som overlegne, samtidig som de i hovedsak velger å benytte seg av aktiviteter de, etter de teoretiske antagelsene, anser som underlegne. Følgelig gir funnene grunn til å spørre om begrep som legitim kultur og symbolsk vold har gyldighet i henhold til kulturelt forbruk i Norge.

Likevel bør ikke dette utvides til en mer generell påstand om at kulturelt forbruk har mistet sin funksjon som symbolsk grensesetter. For det første har de tre latente klassene svært avvikende forbruksmønstre. Dersom mønstrene overlapper med mer omfattende sosiale skillelinjer, er det tenkelig at de fungerer som differensierende gruppesymboler. For det andre opererer jeg med svært brede kulturkategorier. Mange av dem vil i seg selv inneholde undersjangere som kan ha en distingverende funksjon. Som poengtert i flere tidligere nevnte norske studier (Hovden & Gripsrud 2000, Danielsen 2002), vil spesielt populærkulturen tolkes og anvendes ulikt av ulike sosiale grupper, noe som i seg selv kan ha en distingverende effekt.

En annen interessant betraktning er at en stor del av utvalget (28 prosent) har en påfallende lav sannsynlighet for å oppsøke noen av de aktivitetene som er blitt belyst (PA). Kulturelt passive har altså ikke en aversjon mot enkelte kulturelle former, men fremstår som generelt lite interessert i å oppsøke kulturaktiviteter. At det eksisterer en slik latent klasse i datamaterialet gir mulighet for å belyse sosiale kjennetegn ved personer som i liten eller ingen grad benytter seg av kulturtilbud. Grupper av slike ”ikke-brukere” har også blitt identifisert i tilsvarende studier fra USA og England, og har vist seg å være forbundet med lav sosial posisjon og lav utdanning (Alderson et al. 2007, Chan & Goldthorpe 2007d). Selv om jeg har titulert denne gruppen *kulturelt passive*, må ikke dette forstås for bokstavlig. De former for kulturelt konsum som blir undersøkt i denne analysen foregår i sosiale sammenhenger. Gruppen er med andre ord passive i forhold til aktiviteter en aktivt må oppsøke i det offentlige rom. Det er

ikke umulig at de såkalte kulturelt passive av ulike grunner foretrekker å konsumere kultur i den hjemlige sfæren, i form av bøker, tv, radio etc⁵⁶.

5.5 Bivariate analyser – yrkesklasse og sosial status

Analysene har plassert respondentene i tre ulike latente klasser, hvor man innenfor hver klasse har et relativt likt mønster av kulturbruk. På bakgrunn av svarmønstrene kan man se at det er omnivorargumentet som best forklarer fordelingen av kulturelle forbruksmønstre. Argumentet innbefatter visse antagelser om forholdet mellom kulturbruk og sosial stratifisering. For å underbygge dette er det nødvendig å undersøke forholdet mellom de latente klassene og sosial stratifisering. Før jeg går videre til mer utfyllende multivariate analyser, for å belyse nærmere hvilke egenskaper som fordrer tilhørighet til de latente klassene, vil jeg derfor foreta bivariate analyser hvor jeg undersøker de latente klassenes fordeling i forhold til yrkesklasse og sosial status.

5.5.1 Yrkesklasse

Tabell 5.3 på neste side viser andelene personer innenfor de ulike yrkesklassene fordelt etter latent klassetilhørighet. Opperasjonaliseringen av yrkesklassene følger som tidligere nevnt, en modifisert versjon av Erikson og Goldthorpes klasseskjema.

⁵⁶ Jeg kan heller ikke utelukke at de er aktive brukere av de kulturaktivitetene som jeg så meg nødt til å fjerne pga. inndelingen i datamaterialet (se avsnitt 4.3). Dette var "samtidsmusikk", "kirkemusikk", "korsang", "musikaler", "revyer", "farse", "barneteater", "dukketeater", "selskapsdans", "folkedans" eller "etnisk dans".

Tabell 5-3 Prosentfordeling av latente klasser innenfor yrkesklasser

Yrkesklasse	PO(%)	PA(%)	O(%)	N
I	50,8	13,7	35,5	124
II	52,1	14,1	33,8	234
III	51,5	25,1	23,4	338
IV	60,4	21,9	17,7	96
V	65,6	26	8,3	96
VI	45,3	41	13,7	117
N	533	229	243	1005

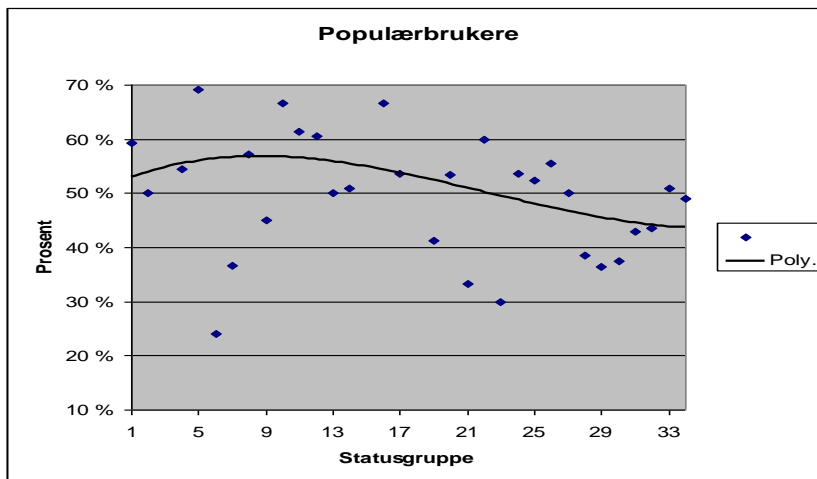
Ut i fra tabell 5.3 ser man at klasseforskjellene er relativt klare og markerte. De to øverste klassene, som utgjør den øvre og nedre serviceklassen, skiller seg ut ved å ha den høyeste andelen omnivore kulturbrukere. Deretter reduseres andelen gradvis dess lengre ned i klasseskjemaet man beveger seg. Vel og merke er det klasse V som har den laveste andelen omnivore, noe som nok må forstås i forbindelse med den høye andelen populærbrukere i denne klassen. Blant de kulturelt passive går tendensen motsatt vei. 41 prosent av respondentene i den nederste klassen har et passivt kulturbruk, mens andelen i de to øverste klassene ligger rundt 14 prosent. Funnene underbygger de teoretiske antagelsene fra omnivorargumentet; Den største andelen av de med et bredt forbruksmønster er i serviceklassen (I & II), mens den ufaglærte arbeiderklassen (VI) har den største andelen av de med det mest innskrenkede kulturbruket.

Likevel tilsier ikke medlemskap i de øverste yrkesklassene at man er kulturelt altetende. I alle yrkesklassene er det en overvekt av populærbrukere. Selv om dette er den største av de *latente klassene* er det likevel påfallende at dette kulturbruksmønsteret dominerer både øverst og nederst i yrkesklassehierarkiet.

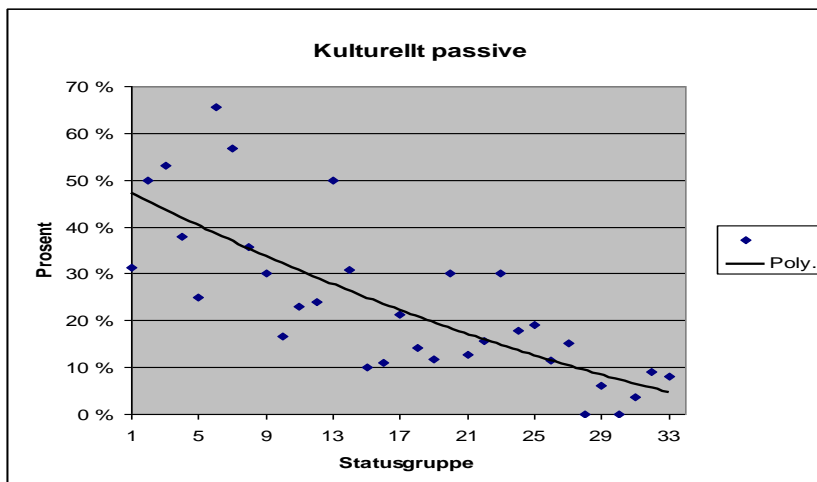
5.5.2 Sosial status

Figur 5.1, 5.2 og 5.3 på neste side viser den prosentvise fordelingen av henholdsvis populærbrukere, kulturelt passive og omnivores innenfor de 34 statusgruppene.

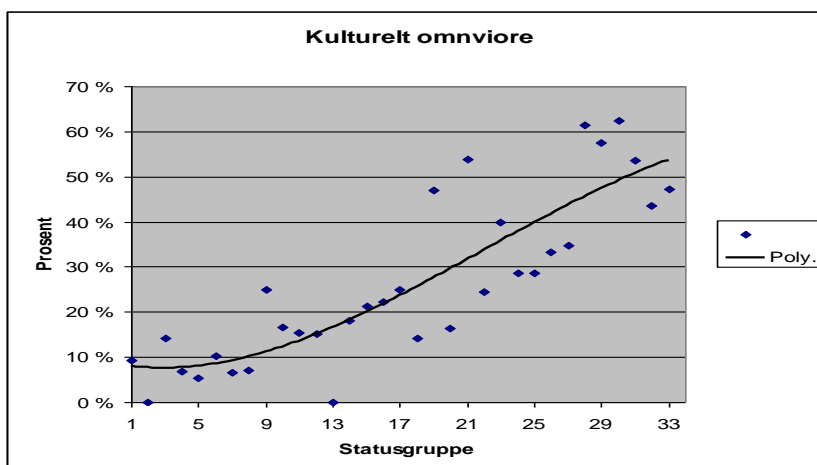
Figur 5-1 Andel populærbrukere innenfor statusgrupper

Figur 5-2 Andel kulturelt passive innenfor statusgrupper

Figur 5-3 Andel kulturelt omnivore innenfor statusgrupper

Selv om det er enkelte uregelmessigheter, er det en nokså systematisk stratifisering. Generelt ser man at andelen omnivore synker dess lengre ned i statushierarkiet en beveger seg. Blant de kulturelt passive gjør det motsatte seg gjeldende.

Som i tabell 5.3, er det jevnt over en høy andel av respondentene som er populærbrukere, uavhengig av sosial posisjon. Det kan likevel bemerkes at i enkelte av høystatusgruppene har man betydelig større sannsynlighet for å være omnivor enn populærbruker. Spesielt gjør dette seg gjeldende i gruppene ”Medisinske yrker”, ”Informasjonsmedarbeidere, journalister, bibliotekarer mv.” og ”Undervisningsyrker som krever minst 4 års universitets- eller høyskoleutdanning”.

5.6 Diskusjon: Den sosiale stratifiseringen av de kulturelle forbruksmønstrene

De generelle tendensene i forhold til sosial stratifisering er så markante at de lite sannsynlig kan være utslag av statistiske tilfeldigheter. De laveste yrkesklassene og statusgruppene har større sannsynlighet for å ha et avgrenset kulturforbruk.

Respondenter fra motsatt side av samfunnshierarkiet er mer aktive kulturbrukere, uavhengig av om det er aktiviteter som tradisjonelt har blitt oppfattet som høykulturelle eller lavkulturelle. Fordelingene gir derfor ytterligere støtte til omnivorargumentet.

Samtidig gir funnene et mer robust grunnlag for den overstående kritikken av individualiseringsargumentet. Tradisjonelle sosiologiske kategorier som klasse og status fremstår ikke som såkalte ”zombie categories”, det vil si levende døde begrep som ikke lenger kan danne et forståelsesgrunnlag for sosial stratifisering (Beck & Beck-Gernsheim 2002: 202). Tvert i mot tyder funnene på at de er viktige forklaringsfaktorer for å forstå forskjeller i kulturbruk. Heller ikke Baumanns forestilling om det frisatte individ som finner sine holdepunkter i flyktige felleskap uten rot i sosioøkonomiske forhold, gjenspeiles i disse analysenes funn. Ikke bare har

respondentene relativt like forbruksmønstre, men de forskjellene som eksisterer gir inntrykk av å langt på vei være et resultat av sosial stratifisering⁵⁷.

På linje med tidligere norsk og internasjonal forskning på området tyder altså funnene på at sosial plassering påvirker folks forhold til kunst og kultur. Den sosiale stratifiseringen følger imidlertid ikke, som ofte antatt, de tradisjonelle over-/underordningsprinsippene innenfor kulturen. I stedet er kulturbruket, med hensyn til klasse og status, stratifisert etter et omnivor-passiv mønster. Funnene understreker problemene knyttet til hva som er den legitime kulturen i Norge. Når de mest privilegerte gruppene, i form av klasse og status, ikke distanserer seg fra de aktiviteter som er utbredt i bredere lag av folket, er det vanskelig å se hvorfor tradisjonelle høykulturelle former skulle aksepteres som mer legitime. Kanskje er det derfor mer riktig å snakke om et legitimt forbruksmønster, fremfor legitime kulturaktiviteter. Det er de omnivore som får mest "valuta for kulturbruket" målt i samfunnsposisjon, og det er derfor mulig at et pluralistisk kulturbruk fremstår som et symbol på høy sosial posisjon. Dette er en diskusjon som vil bli tatt opp igjen senere i oppgaven.

Selv om de kulturelle forbruksmønstrene er sosialt stratifiserte, må det likevel understrekes at de på ingen måte skaper vanntette skiller mellom sosiale lag. Det er en ikke-ubetydelig andel kulturelt passive i høyere sosiale strata, og omnivore i lavere sosiale strata. Det mest påfallende er likevel at majoriteten av respondentene er populærbrukere, og at personer med et omnivort eller passivt forbruksmønster er i mindretall, *uavhengig av sosial plassering*. Fordelingsmønstrene tyder på at det er populærkulturen som i størst grad forener nordmenn. Det er således klare likhetstrekk mellom disse analysenes funn og Ove Skarpenes' tidligere nevnte påstand om at det

⁵⁷ Også her kan en bemerke studiens generelle karakter. Majoriteten av respondentene er populærbrukere, uavhengig av sosial posisjon. De har derfor høy sannsynlighet for å ha deltatt på konserter med populærmusikk og kinoforestillinger, som er kulturformer som rommer svært mange sub-sjangere. Personer som har deltatt på en aktivitet på bakgrunn av sin tilhørighet i identitetskapende grupperinger, som eksempelvis goth- eller hiphop-miljøer vil i analysene være plassert i samme kategori. Følger man Baumanns perspektiv ville nok slike grupper representere "flyktige stammefelleskap" (1992) som oppstår uavhengig av klasse og status. Likevel vil nok slike "populærkulturelle grupperinger" ofte være viktigst i ungdomstiden, og bli mindre viktig senere i livet.

ikke er ”dannelseskulturen” men ”underholdningskulturen” som representerer den legitime kulturen i Norge (2007:546).

5.7 Oppgaven videre

For å gi en mer utfyllende karakteristik av hvem som inngår i de tre latente klassene er det nødvendig å gå videre til multivariate analyser. I undersøkelsen ønsker jeg å opprettholde det weberianske skillet mellom klasse og status. Dette gjøres ut fra en antagelse om at status vil bedre kunne forklare ulikheter i kulturbruk enn klasse (jfr. Chan & Goldthorpe 2004). Samtidig vil jeg introdusere utdanningsnivå og inntekt som potensielt autonome stratifikasjonskriterier. Ved bruk av multivariate analyser vil jeg kunne studere hver enkelt stratifiseringsvariabels innflytelse, kontrollert for innflytelsen fra de andre. Multivariate analyser gir også mulighet til å undersøke andre demografiske kjennetegn som kan tenkes å påvirke sannsynligheten for å være plassert i en av de tre latente klassene.

6. Hvem befinner seg i de latente klassene?

6.1 Innledning

Gjennom den latente klasseanalysen har jeg identifisert tre latente klasser i datamaterialet. Hver av dem består av respondenter med et relativt likt kulturelt forbruksmønster. Svarprofilene til de latente klassene lå tett opptil hva som var empirisk forventet ut i fra omnivorargumentet. Jeg fikk videre underbygget de teoretiske antagelsene for dette argumentet gjennom å undersøke den bivariate og ujusterte effekten av yrkesklasse og sosial status. Imidlertid forteller ikke de observerte sammenhengene noe om den relative betydningen av de to stratifiseringsvariablene. Det kan og tenkes at det er andre forhold som modifierer påvirkningen av klasse og status, og er vel så bestemmende for hvilke kulturelle forbruksmønstre folk har. For å belyse dette, er det nødvendig å gå videre til multivariate analyser.

6.2 Kapittelets oppbygning

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på den sosiale basisen til de latente klassene. Gjennom simultan kontroll av ulike forhold som kan antas å påvirke folks kulturbruk, vil jeg kunne rendyrke effekten av hvert enkelt forklaringsbidrag. Fremgangsmåten vil gi en mer utfyllende beskrivelse av de ulike latente klassene, og vil gi en mulighet til å si noe om hvilke sosial prosesser som har spilt inn når respondentene har ”valgt sin gruppe”.

Formålet med dette kapittelet er altså å undersøke den statistiske sannsynligheten for å tilhøre en av de tre latente klassene, gitt visse forutsetninger. Relevant teori og tidligere studier gir visse forventninger til de tre gruppernes karakteristikker. Jeg har likevel ikke utledet mer detaljerte hypoteser for å guide undersøkelsen videre.

Analysene vil være av en mer eksplorerende art, hvor formålet er å gi et bredere informasjonsgrunnlag om de tre latente klassene. For å utdype funnene vil jeg likevel trekke på teori og forskning jeg har gjengitt tidligere i oppgaven.

I teksten vil jeg stegvis kommentere analyseresultatene for hver av de tre latente klassene. Hovedtyngden av kapittelet vil ligge på den delen som tar for seg de omnivore. Det skyldes at enkelte av temaene som blir behandlet her kan overføres til de to andre latente klassene. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg diskutere de mest sentrale funnene mer utfyllende.

6.3 Analysenes oppbygning

Analysene for de tre latente klassene følger under i tabell 6.1. Tabellen inneholder *tre separate* binomiske logistiske regresjonsanalyser med de latente klassene som avhengige variabler. Analyseresultatene gjengir sjansen for å være kulturell omnivor (O), populærbruker (Po) eller kulturell passiv (Pa), i form av logistiske koeffisienter.

Et mål med denne studien er, som formulert i problemstilling 2, å *undersøke hvordan kulturelle forbruksmønstre i Norge er stratifisert*. For å fremheve dette har hver av de tre analysene i tabell 6.1 *to* modeller. I *modell 1* innfører jeg variabler som jeg anser som sentrale mål på sosial ulikhet: Yrkesklasse, sosial status, utdanning og inntekt. Dette gir et bilde på den ukontrollerte effekten av sosial stratifisering. I *modell 2* innføres kjønn, alder, bostedsstørrelse, antall barn og sivilstand. Disse variablene representerer ulike demografiske kjennetegn ved respondentene, og innføres i hovedsak som kontrollvariabler. Likevel vil effekten av disse bli drøftet i teksten. Analysene gir videre mulighet til å teste den empiriske relevansen av å opprettholde det weberianske skillet mellom klasse og status. Om kulturelt forbruk benyttes til å trekke symbolske grenser mellom andre grupper i samfunnet vil dette, i tråd med Webers argumentasjon, gjenspeiles i status heller enn klasse. Dette er et empirisk spørsmål som bare kan belyses gjennom multivariate analyser hvor både yrkesklasse og sosial status er inkludert.

For å gjøre teksten mer leservennlig vil jeg i hovedsak kommentere resultatene som sannsynligheter, selv om tabellene gjengir de i logiter. Hvordan logiter omregnes til sannsynligheter er vist i metodekapittelet. Av samme grunn vil jeg i gjennomgangen av resultatene i hovedsak ta utgangspunkt i modell 2 i analysene, hvor både stratifiserings- og kontrollvariablene er inkludert. I tråd med dette vil også alle figurene som presenteres i den understående teksten basere seg på modell 2 i analysene.

Senere i kapitelet har jeg vedlagt resultatene fra en multinomisk logistisk analyse (tabell 6.2). Denne tabellen har en *supplenterende funksjon* til tabell 6.1. De multinomiske analysene gir mer utfyllende informasjon om *hva som skiller de ulike gruppene fra hverandre*. Av grunner som vil bli redegjort for nedenfor (avsnitt 6.6), vil disse analysene hovedsakelig bli brukt for å beskrive gruppen av populærbrukere. Når tall fra denne tabellen blir brukt vil leseren bli gjort oppmerksom på dette i teksten.

Tabell 6-1 Logistisk regresjon. Separate analyser med de latente klassene som dikotome avhengige variabler

	O vs Rest			Po vs Rest			Pa vs Rest					
	Modell 1		Modell 2	Modell 1		Modell 2	Modell 1		Modell 2			
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE		
<u>Klasse (ref=Klasse VI)</u> Klasse V Klasse IV Klasse III Klasse II Klasse I Inntekt Status	-0,460	0,485	-0,193	0,495	0,698*	0,298	0,466	0,320	-0,611	0,320	-0,582	0,356
	-0,997*	0,509	-0,875	0,514	0,870**	0,334	0,832*	0,353	-0,337	0,368	-0,472	0,400
	-0,538	0,397	-0,630	0,404	0,579**	0,280	0,574	0,302	-0,137	0,320	0,003	0,350
	-0,836	0,467	-0,757	0,474	0,823*	0,352	0,716	0,372	-0,210	0,435	-0,124	0,467
	-0,998*	0,507	-0,909	0,521	0,857*	0,395	0,611	0,420	-0,027	0,506	0,246	0,547
	-0,035	0,030	-0,008	0,038	0,014	0,025	0,034	0,032	0,016	0,032	-0,023	0,041
	0,072***	0,017	0,063***	0,018	0,037**	0,014	-0,015	0,015	-0,022	0,018	-0,048**	0,020
	1,761**	0,737	1,83*	0,740	0,517*	0,260	0,223	0,277	-0,975***	0,263	-0,745**	0,287
	2,567***	0,752	2,668***	0,760	0,408	0,299	-0,059	0,323	-1,822***	0,339	-1,455***	0,371
	2,739***	0,769	2,850***	0,776	0,414	0,337	0,017	0,359	-2,386***	0,453	-2,096***	0,479
<u>Alder</u> Kjønn (kvinne=0) Tettbygd boligstrøk <u>Sivil status (ref=singel)</u> Gift/partner Samboer Barn 0-4 år Barn 5-10 år Barn 11-15 år			0,012*	0,009			-0,061***	0,080			0,079***	0,010
			-0,589**	0,188			0,648***	0,165			-0,248	0,214
			0,292	0,199			-0,069	0,180			-0,468	0,254
			-0,155	0,261			0,099	0,221			-0,057	0,269
			-0,009	0,282			-0,193	0,236			-0,023	0,309
			-0,817*	0,345			0,01	0,268			1,040***	0,350
			-0,349	0,288			0,141	0,231			0,242	0,292
			-0,099	0,215			0,376*	0,183			0,25	0,241
			-3,912***	0,836			1,529	0,439			-2,441**	0,544
			897,748				1172,345				821,433	
Konstant - 2ll Endring i 2ll Pseudo R2 (nagelkerke) N	-3,784***	0,749	-3,912***	0,836	-0,380	0,283	1,529	0,439	0,435	0,296	-2,441**	0,544
	922,499		897,748		1275,161		1172,345		918,482		821,433	
	***		**		**		**		***		***	
	0,182		0,216		0,031		0,167		0,134		0,270	
	1005		1005		1005		1005		1005		1005	

p<0,001=*** p<0,01=** p<0,05=*

6.4 Hvem er de omnivore?

Modell 1 i analysene av de omnivore (tabell 6.1) undersøker hvilke ulike faktorer som kan tenkes å påvirke respondentenes sannsynlighet for å være plassert i denne latente klassen. Et gjennomgående tema innenfor kultursosiologien er hvordan kulturbruk påvirker den sosiale strukturen gjennom å legitimere ulikheter mellom grupper. De bivariate analysene i forrige kapittel viste at respondenter med høy status- og klasseposisjon er mer tilbøyelig for å ha et omnivort forbruksmønster. I den grad en kan snakke om kultur som en sosial ressurs er det derfor nærliggende å anta at det er denne gruppen som har det mest ”verdifulle” kulturbruket. Av den grunn er det av særlig interesse å studere hvilke faktorer som kan antas å ha betydning for tilhørighet til denne gruppen. Før jeg tar for meg betydningen av stratifiseringsvariablene, vil jeg kort kommentere de øvrige variablene som er innført i modell 2.

6.4.1 Demografiske kjennetegn

– kjønn og alder disponerer, men ikke bosted

Kjønnsvariabelen er negativt signifikant med en koeffisient på -0,589.

Sannsynligheten for å være omnivore er altså større for kvinner enn for menn.

Tidligere studier har vist at kvinner er mer aktive kulturbrukere enn menn, og da særlig innenfor former som tradisjonelt har blitt ansett som høykulturelle (Lamont and Fournier, 1992 Bihagen and Katz-Gerro, 2000, Danielsen 2006). Likevel må den kvinnelige overrepresentasjonen sies å være overraskende stor. Sannsynligheten for å være omnivore for kvinner er på 25 prosent, mens den bare er 13,9 prosent for

menn⁵⁸. Estimaten viser at den kvinnelige overrepresentasjonen blant kulturpublikummet ikke bare gjør seg gjeldende innenfor aktiviteter som tradisjonelt har blitt ansett for å ha høy kulturell legitimitet, men også på tvers av de ulike aktivitetene.

Alder er positiv og viser at man har en signifikant større sannsynlighet for å være omnivor dess eldre man blir. Som nevnt har jeg begrenset utvalget i forhold til alder, så dette gjelder bare opp til 64 år. Andregradsleddet for alder er, noe overraskende, ikke signifikant⁵⁹ (ikke vist). Dette tyder på at aldersvariabelen ikke er kurvelinær (Skog, 2004: 285), og at sannsynligheten for å være omnivor stiger gradvis med respondentenes alder. Noe av forklaringen på alderseffekten kan ligge i at kulturbruket blir mer polarisert med alderen. Dette vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

Respondenter med barn under fem år har en signifikant lavere sannsynlighet for å være omnivor. Dette fremstår som et rimelig funn ettersom jeg undersøker aktiviteter som i hovedsak må oppsøkes utenfor hjemmet på kveldstid, noe som ikke alltid er like lett for småbarnsforeldre. Respondenter fra bostedsstrøk med over 100.000 innbyggere har ikke en signifikant større sannsynlighet for å være omnivor enn de fra mindre plasser, kontrollert for de øvrige variablene. Heller ikke betydningen av sivilstatus er signifikant, og vil derfor ikke bli kommentert ytterligere.

⁵⁸ ref: 40 år, singel, under 100 000 på hjemsted, inntekstgruppe 1, ingen barn, klasse VI, statusgruppe 1, lang høyskole eller universitetsutdanning.

⁵⁹ Det er testet for kurvelinearitet på aldersvariabelen i alle tabellene, uten signifikante resultat. Formelen for å finne topp- og bunnpunkt for kurvelineære sammenhenger er: $-(b1/2b'2)$, hvor $b1$ er alder og $b2$ er andregradsleddet (Skog, 2004:285). Jeg har også testet for samspill for ulike aktuelle variabler i alle tabellene uten signifikante resultat. Dette kan nok forklares med at antall respondenter i utvalget er relativt lavt ($N=1005$). Dermed blir standardfeilen større, og det blir vanskeligere å påvise eksisterende sammenhenger.

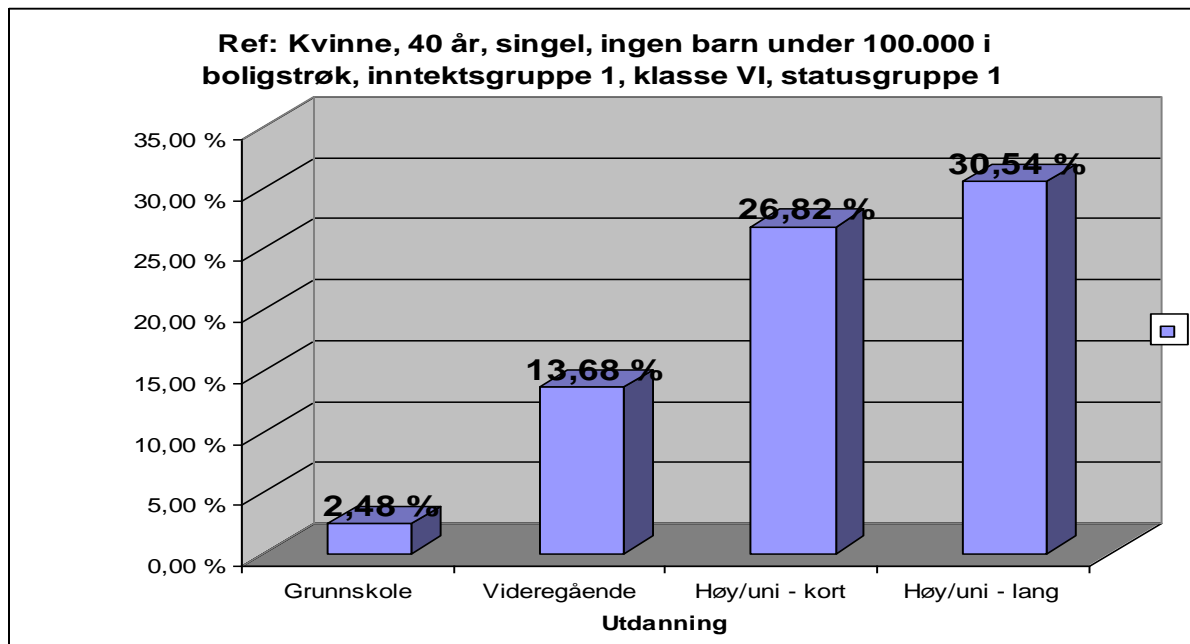
6.4.2 Den sosial stratifiseringen av omnivorhet

For å gå videre til stratifiseringsvariablene (modell 1), viser analysene at inntektsvariabelen ikke er statistisk signifikant. Dette funnet er gjennomgående for alle de tre latente klassene. I motsetning til de fleste andre former for forbruk, tyder dette på at inntekt ikke har noen avgjørende betydning på det kulturelle felt. Funnene støtter tidligere fremsatte påstander om at økonomi ikke forhindrer en rimelig tilgang på kunst og kulturgoder for vanlige norske hushold (Danielsen 2006: 24)⁶⁰. En nærliggende tolkning er at ulikheter i kulturbruk er mer et resultat av kulturelle og sosiale skillelinjer enn muligheter og begrensninger i form av kjøpekraft.

Som gjennomgangen av tidligere forskning viste, er utdanning et viktig premiss for segmenteringen av kulturbruk og kulturelle preferanser. I tråd med dette ser man at sannsynligheten for å være omnivor øker betraktelig med utdanningslengde.

Sammenhengene holder seg sterke og signifikante også etter at jeg kontrollerer for de øvrige variablene (modell 2). Den estimerte oddsraten for at respondenter med videregående som lengste utdanning skal være omnivor er 6,4 ganger høyere enn for respondenter med grunnskole som lengste utdanning. Blant de som har lengre høyskole eller universitetsutdannelse er dette forholdet steget til 17,5. Forskjellene mellom utdanningsgruppene fremstår tydeligere når de vises som prosentdifferanser i figur 6.1.

Figur 6-1 Sannsynlighet for å være omnivor etter utdanningsnivå

Som en ser er det en markant økning fra grunnskole til videregående, og igjen fra videregående til kortere høyskole eller universitetsutdanning. Den laveste utdanningsgruppen har en forsvinnende liten sannsynlighet for å være omnivore. Altså ser man en tydelig effekt av å ha *noe* utdanning. Det er også verd å merke seg at det er liten forskjell mellom kortere og lengre høyskole- eller universitetsutdannelse. Utdanning fremstår som en ressurs som på ulike måter øker kapasiteten for å ha et bredt kulturelt forbruk. Men om man har fullført en lavere høyskole- eller universitetsgrad, vil ikke det videre utdanningsløpet påvirke denne kapasiteten i noe større grad.

⁶⁰ Et poeng som også blir uthevet i Bourdieus "Distinksjonen": "economic barriers – however great they may be (...) are not sufficient to explain the class distribution of (...) activities"(1986:217)

6.4.3 Yrkesklasse og sosial status, og den empiriske betydningen av å skille mellom dem

Analyseresultatene gir mulighet for å studere forholdet mellom klasse og status, og således kontrollere den relative påvirkningen av de to stratifiseringsmekanismene. Motivet for å skille mellom klasse og status er å få en mer presis forståelse av sosial stratifisering. Antagelsen er at de representerer ulike sosiale mekanismer med ulike empiriske implikasjoner for sosiale fenomen. Som omtalt er klasse fastsatt av posisjoner og relasjoner på vare- og arbeidsmarkedet. Det representerer en *objektiv* form for stratifisering, fordi "(...) the marked and its processes knows no personal distinctions" (Weber 1978:936). Status på sin side er den *subjektive* forståelsen av sosial plassering. Gjennom å føre en livsstil som er "*expected from all those who wish to belong to the circle*" (Weber 1978: 932), utviser man tilhørighet til en distinkt statusgruppe. En følge av den weberianske forståelsen av sosial stratifisering er at status bedre vil kunne forklare variasjoner i kulturelt forbruk enn klasse.

Stratifisering langs to dimensjoner, eller...

Umiddelbart kan det virke som mine funn støtter denne tankegangen. Sosial status har en signifikant betydning for sannsynligheten for å være omnivor, mens yrkesklasse er uten betydning. Selv når de øvrige variablene er introdusert i modell 2 er nettoeffekten av sosial status positiv og signifikant med en koeffisient på 0,063. Følgelig vil en respondent i den øverste statusgruppen ha 18,7 prosent sannsynlighet for å være omnivor⁶¹. Til kontrast vil man i den nederste statusgruppen bare ha 2,8 prosent sannsynlighet. Effekten av yrkesklasse er derimot mer problematisk å fortolke. Selv om enkelte av klassekategoriene er signifikante, har koeffisientene motsatt fortegn enn hva det er naturlig å forvente. Dvs. respondenter i yrkesklasse VI (ufaglærte arbeidere) har størst sjanse for å være omnivor, og at yrkesklasse I (øvre

⁶¹ ref: kvinne, 40 år, singel, ingen barn, under 100 000 på hjemsted, inntekstgruppe 1, klasse VI, grunnskoleutdanning.

serviceklasse) har lavest. Ved å innføre de forskjellige kontrollvariablene stegvis (ikke vist) viser det seg at klassekoeffisientene endrer fortegn når statusvariabelen introduseres i analysen.

At effekten av yrkesklasse har motsatt retning enn hva man skulle forvente skyldes nok metodiske forhold. Det er derfor grunn til å spørre om jeg faktisk kan skille variablenes effekter fra hverandre, eller om de representerer den samme sosiale prosessen. Som vist i metodekapittelet (jf. tabell 4.4) var det en høy korrelasjon mellom de to årsaksfaktorene ($r = 0,78$). Dette kan gjøre det vanskelig å avgjøre den relative betydningen av de to forklaringsfaktorene. Grenseverdien til Pearsons r blir tradisjonelt satt til 0,8. Andre hevder likevel vi står ovenfor et kollinearitetsprobleme når r overstiger 0,7 (Skog 2004: 288). Korrelasjonskoeffisienten mellom klasse og status var 0,78, og er følgelig så høy at det skaper en viss usikkerhet rundt resultatene⁶².

Om man forfekter en endimensjonal forståelse av sosial stratifisering⁶³, kan man med hensyn til den høye korrelasjonen hevde at analyseresultatene bare viser at status bedre griper denne dimensjonen. Til dette kan innvendes at i tidligere studier som benytter tilsvarende operasjonalisering av klasse og status, har *klasse* vist seg å ha en sterkere påvirkning på jobbstabilitet, inntektsmulighet og politisk deltagelse, enn hva status har (Chan & Goldthorpe 2006)⁶⁴. I forhold til kulturbruk er det derimot status som har vist seg å ha størst forklaringskraft av de to (Chan & Goldthorpe 2007, Alderson et al. 2007, Kraaykamp 2007, Torche 2007). I tråd med disse studiene underbygger mine funn antagelsen om at klasse og status er to separate

⁶² Her må det poengteres at usikkerhetene knytter seg *bare* til de estimerte klassekoeffisientene. Nettoeffekten av status er signifikant, og korrelasjonen mellom variablene svekker ikke dette empiriske funnet.

⁶³ Eksempelvis sosioøkonomisk status (Blau & Duncan 1967).

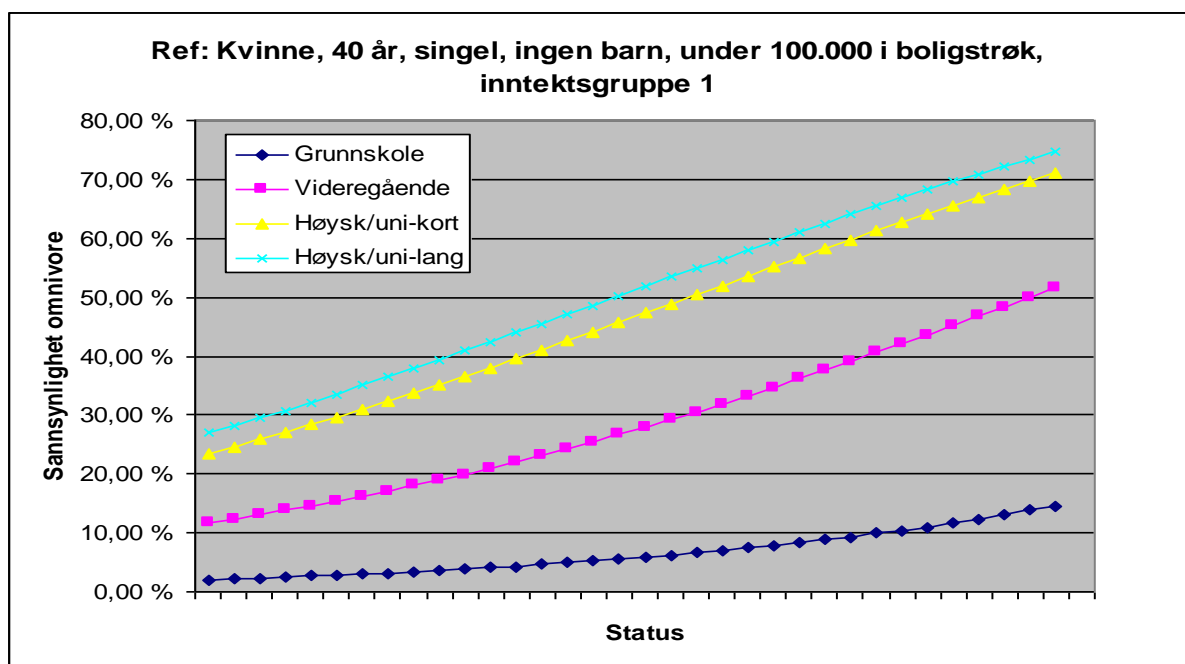
⁶⁴ Et annen innvending er at jeg bruker seks parametere for å gripe effekten av klasse, mens status er operasjonalisert som en kontinuerlig variabel. Dette øker sannsynligheten for at status vil bli statistisk signifikant på bekostning av klassevariablene. Jeg har gruppert status i åtte variabler og gjentatt den samme analysen som i tabell 6.1 (ikke vist). Resultatene var ikke substansielt avvikende fra det som fremkommer i den overstående tabellen, dvs. status variabelen forholdt seg signifikant, og klasse forble usignifikant i forhold til de omnivore.

stratifikasjonskriterier, som utøver sin påvirkning gjennom distinkte mekanismer. Korrelasjonen mellom variablene knytter likevel en viss usikkerhet til analyseresultatene, og de må derfor ikke leses som en ubetinget verifisering av Webers teoretiske antagelser.

6.4.4 Forholdet mellom sosial status og utdanningsnivå

En midlertidig konklusjon er at utdanningsnivå og sosial status øker folks sannsynlighet for å være altetende i sitt kulturbruk. Måten de er operasjonalisert på gjør det vanskelig å avgjøre den relative betydningen av de to variablene. Av den grunn er forholdet mellom disse variablene gjengitt som prosentdifferanser i figur 6.2.

Figur 6-2 Sannsynlighet for å være omnivor etter utdanningsnivå og sosial status

Den prosentmessige sannsynligheten for å være omnivore stiger lineært med økende status innenfor alle utdanningsnivå. Likevel er økningen tydeligst på de to øverste utdanningsnivåene. Her ser man en økning på rundt 50 prosentpoeng fra nederste til

øverste statusgruppe. På grunnskolenivå er den tilsvarende økningen under 10 prosentpoeng.

Kurvene i figur. 6.2 viser at utdanning har en sterkere effekt på sannsynligheten for å være omnivor enn sosial status. Om man tenker seg referansekategorien som en hypotetisk person med lengre høyskole eller universitetsutdanning, ser man at denne personen vil ha opp mot 30 prosent sannsynlighet for å være omnivor selv på det laveste statusnivået. Har den samme hypotetiske personen bare grunnskole som lengste utdanning er sannsynligheten for å være omnivor svært lav, og sannsynligheten stiger heller ikke lenger i samme grad med økt sosial status.

En mulig tolkning av denne figuren er at kulturen generelt er en viktigere arena for å markere eller etterstrebe status i grupper med høyt utdannelsesnivå. I internasjonal sammenheng ligger Norge i toppsjiktet når det gjelder andelen som har fullført høyere utdanning. Når utdanning blir tilgjengelig for flertallet vil den uunngåelig tape mye av sin samfunnsmessige status. Det kan derfor tenkes at kulturbruk er en måte å kompensere for den statusen som tidligere automatisk fulgte høyere utdanning. De med lavt utdanningsnivå vil ikke føle behov for en slik kompensasjon, og følgelig blir kulturarenaen en mindre viktig demarkasjonslinje mellom statusgrupper her.

6.4.5 Oppsummering omnivore

Sannsynligheten for å være i den latente klassen jeg har titulert kulturelt omnivore øker gradvis med alderen. Samtidig finner jeg at sannsynligheten er større for kvinner enn for menn, og at småbarnsforeldre⁶⁵ har liten sjanse for å være plassert her. Status og utdanningsnivå er likevel det som i størst grad disponerer for tilhørighet til denne gruppen. Funnene bekrefter kjernen i omnivorargumentet; den sosiale eliten er ikke lenger snobbistisk i sitt kulturbruk. I stedet har de et pluralistisk forbruk med en

⁶⁵ Når jeg her, og senere i teksten, bruker begrepet småbarnsforeldre, refererer det til personer som har barn under 5 år boende hjemme.

overvekt av populærkulturelle aktiviteter. Videre tyder analysene på at klasse, *forstått som ansettelsesforhold i arbeidslivet*, ikke har en autonom påvirkning på sannsynligheten for å være omnivor. Dette støtter opp om den weberianske antagelsen om at forskjeller i livsstil påvirker, eller blir påvirket av, sosial status.

6.5 Hvem er de kulturelt passive?

Tabell 6.2 gir videre mulighet til å belyse den latente klassen jeg titulerte kulturelt passive. 28 prosent av respondentene ble plassert i denne gruppen, som jevnt over hadde lav sannsynlighet for å ha deltatt på de aktuelle kulturaktivitetene. De som ikke benytter seg av kultur er, naturlig nok, ofte en neglisjert gruppe i studier av kulturpublikum. Forventningsmessig vil gruppen mangle de egenskaper som skaper et aktivt forhold til kultur blant de omnivore. Dvs. høy status, høyt utdanningsnivå. Eventuelt kan det tenkes at den manglende foretaksomheten skyldes andre faktorer, som manglende kjøpekraft eller tilgang.

6.5.1 Hva begrenser folks kulturbruk?

I modell 2 hvor alle kontrollvariablene er introdusert, ser man at koeffisienten for alder er på 0,079, noe som tyder på at sannsynligheten for å være kulturell passiv øker med alderen. Unge mennesker har følgelig lav sannsynlighet for å være kulturelt passiv, uavhengig av sosial posisjon. En ser også en betydelig effekt av å ha barn under fem år. Å være småbarnsforelder setter åpenbart store begrensninger for folks kulturbruk. Selv om dette kan hevdes å være noe selvforklarende, er det påfallende hvor markant denne effekten er. I denne oppgaven er det derimot forholdet mellom kulturelt forbruk og sosial stratifisering som er av størst interesse.

Det er en tydelig effekt av utdanning. Alle utdanningsvariablene er signifikante, og sjansen for å være kulturelt passiv synker når utdanningsnivået stiger. Respondenter på det høyeste utdanningsnivået har ikke bare størst sannsynlighet for å være kulturelt

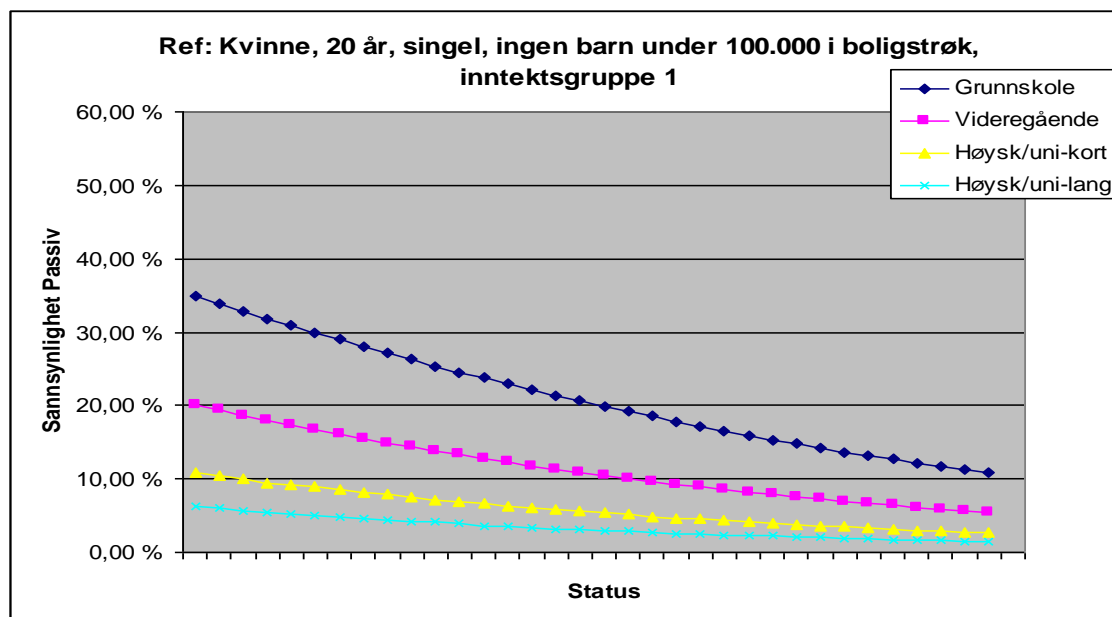
altetende, men også lavest sannsynlighet for å være kulturelt passiv. Utdanning motvirker altså kulturell passivitet i høy grad. Har man eksempelvis fullført videregående er sannsynligheten for å ha et slikt forbruksmønster nesten halvert i forhold til om grunnskole er den lengste fullførte utdanning.

Igen viser det seg at inntekt og yrkesklasse ikke har en signifikant betydning for å ha det aktuelle forbruksmønsteret. I modell 1 finner jeg at sosial status ikke er signifikant. Derimot viser det seg at den estimerte koeffisienten for status øker betraktelig *og blir signifikant* når jeg introduserer de øvrige variablene i modell 2. Ved å legge en og en variabel inn i modell 2 (ikke vist) finner jeg at det er alder som er den konfunderende faktoren. Den ikke-eksisterende sammenhengen mellom status og passivitet jeg observerte i modell 1 er altså spuriøs. Den oppstår fordi eldre respondenter har gjennomsnittlig høyere status enn yngre, men likevel større sannsynlighet for å være passiv⁶⁶. Når alder holdes konstant finner jeg en negativ nettoeffekt av status. Dette tyder på at lav sosial status disponerer for et passivt forbruksmønster.

På tilsvarende måte som i gjennomgangen av de omnivore har jeg på neste side vist hvordan sannsynligheten for å være kulturelt passiv påvirkes av sosial status på de ulike utdanningsnivåene i figur 6.3.

⁶⁶ Her fremstår det noe besynderlig at samspillsleddet mellom status og alder ikke er signifikant (ikke vist). Som nevnt tidligere skyldes nok dette antall observasjoner (N=1005).

Figur 6-3 Sannsynlighet for å være kulturell passiv etter utdanningsnivå og sosial status

I kontrast til tilsvarende fordeling blant de omnivore synker den prosentmessige sannsynligheten for å være kulturelt passivt relativt lineært med økende status innenfor alle utdanningsnivå. Figuren tyder på at manglende utdanning er den mest vektige årsaken til et passivt kulturbruk. I den laveste statusgruppen vil en person med grunnskole som lengste fullførte utdanning ha nærmere 40 prosent sannsynlighet for å være kulturelt passiv. For videregående er den tilsvarende verdien sunket til ca. 20 prosent. Sosial status begrenser derimot effekten av å ha et lavt utdanningsnivå. Spesielt gjør dette seg gjeldende på grunnskolenivå. Har man lengre høyskole- eller universitetsutdanning er sannsynligheten for å være kulturelt passiv forsvinnende liten uavhengig av sosial status. Om man tolker et lavt utdanningsnivå som en manglende ressurs for å erverve seg kulturelle goder, er høy sosial status utvilsomt en kompenserende ressurs. Er man i besittelse av lengre høyskole eller universitetsutdanning er derimot sannsynligheten for å være passiv på det kulturelle felt så lav at status ikke har en nevneverdig effekt.

6.5.2 Oppsummering kulturell passive

Analysene tyder på at eldre mennesker og småbarnsforeldre har høy sannsynlighet for å ha et begrenset kulturbruk. Det betyr ikke at sosial stratifisering er uten betydning. En gjennomgående tendens er at de egenskapene som gir utslag her, er de motsatte av hva som var tilfellet blant de omnivore. De resursene som påvirker kunst og kulturinteresser i positiv retning, dvs. høy sosial status og utdanningsnivå er manglende hos de kulturelt passive.

6.6 Hvem er populærbrukerne?

Populærbrukerne er den største gruppen i datamaterialet og innbefatter over halvparten av respondentene. Det er derfor gode grunner til å tro at disse representerer ”folk flest”. Bak denne upresise formuleringen ligger det også en antagelse om at sannsynligheten for å tilhøre denne gruppen ikke er korrelert med de gitte stratifiseringsvariablene⁶⁷.

Den binomiske logistiske analysen i tabell 6.1 beskriver hvilke forhold som øker sannsynligheten for å være en populærbruker i forhold til å ikke være det. De som *ikke* er populærbrukere vil nødvendigvis ha et omnivort eller et passivt forbruksmønster. Siden vi har sett at disse to gruppene står i et motsetningsforhold til hverandre vil populærbrukerne sannsynligvis skille seg fra dem på ulike måter. Sagt mer presist er det gode grunner til å anta at variablene som påvirker sannsynligheten for å være populærbruker *i forhold til å være omnivor*, vil ha en motsatt effekt på sannsynligheten for å være populærbruker *i forhold til å være kulturelt passiv*. Av den

⁶⁷ Denne antagelsen bekreftes av Pseudo R^2 (nagelkerke) i tabell 6.1. Dette er et mål på forklart varians som tar utgangspunkt i endringen i -2ll fra en modell med bare konstanten. Målet har ikke en enkel substansiell fortolkning, og tillegges vanligvis ikke særlig vekt (Eikemo & Clausen). Sett i forhold til analysene for de to andre latente klassene i tabell 6.1, er det likevel tydelig at variasjonen i sannsynligheten for å være populærbruker i liten grad forklares av de gitte stratifiseringsvariablene (Modell 1 – Po vs. Rest).

grunn vil det være fruktbart å bruke multinomisk logistisk regresjon for å beskrive populærbrukerne. Denne analyseformen gir mulighet til å beregne sannsynligheten for å være populærbruker mot sannsynligheten for å tilhøre de to andre latente klassene enkeltvis. I tabell 6.2 (under) er analyseresultatene gjengitt i form av logistiske koeffisienter.

Tabell 6-2 Multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Populærbrukerne som referansekategori

Pa vs Po			O vs Po	
	B	SE	B	SE
<u>Klasse (ref=klasse VI)</u>				
Klasse V	-0,638	0,638	-0,432	0,508
Klasse IV	-0,726	0,414	-1,092	0,527
Klasse III	-0,194	0,367	-0,744	0,432
Klasse II	-0,366	0,485	-0,923	0,494
Klasse I	-0,048	0,569	-1,001	0,543
Inntekt	-0,310	0,042	-0,020	0,039
Status	-0,032	0,021	0,055**	0,018
<u>Utdanning (ref=gr.skole)</u>				
Videregående	-0,512	0,298	1,582*	0,753
Høysk/univ kort	-0,961*	0,385	2,84**	0,772
Høysk/univ lang	-1,542**	0,496	2,348**	0,789
Alder	0,091***	0,011	0,037***	0,009
Kjønn (kvinne=0)	-0,463*	0,224	-0,735***	0,196
Tettbygd boligstrøk	-0,387	0,264	0,222	0,206
<u>Sivil status (ref=singel)</u>				
Gift/partner	-0,144	0,282	-0,189	0,274
Samboer	0,257	0,319	0,047	0,290
Barn 0-4 år	0,872*	0,356	-0,671	0,353
Barn 5-10 år	0,250	0,300	-0,361	0,297
Barn 11-15 år	-0,367	0,249	-0,271	0,223
Konstant	-2,694***	0,564	-3,739***	0,851
-2ll 310,523 df=36 p = ***				
Pseudo R2 (nagelkerke) 0,324				

p<0,001=*** p<0,01=** p<0,05=*

6.6.1 Alder og kjønn polariserer kulturbruket

Resultatene fra tabell 6.2 viser at parameterestimatet for kjønn er negativt og signifikant, både i analysene av Pa vs. Po og O vs. Po. Det vil si at kontrollert for de

andre variablene, er sjansen for å være populærforbruker høyere for menn, uavhengig av hvilken av de andre gruppene man kontrollerer de opp mot.

Alder er positivt og signifikant uavhengig av hvilke av de to andre gruppene man kontrollerer de opp mot. Koeffisientene tyder på unge mennesker har større sjanse for å være populærbrukere. Gruppen med populærforbrukere var svært aktive brukere av kino og konserter med populærmusikk, samtidig som de ikke var avisende til kunstutstillinger og museumsbesøk. Det er derfor ikke uventet at yngre mennesker har større sjanse for å tilhøre denne gruppen siden kino og populærkonserter er typiske ”ungdomsaktiviteter” (Vaage 2007). Når unge samtidig har et høyere aktivitetsnivå enn eldre er det også naturlig at de også har et måtelig bruk av kunstutstillinger og museumsbesøk, selv om dette kanskje er aktiviteter som bedre ”treffer” et mer tilårskomet publikum (Danielsen 2006).

Koeffisientene for kjønn og alder i tabell 6.2 anskueliggjør også et annet fenomen. Kvinner og eldre mennesker har *både* større sjanse for å være omnivore *og* for å være passive, sett i forhold til populærbrukerne. Funnene tyder på at dette er demografiske kjennetegn som enten fordrer et meget aktivt eller passivt kulturbruk. Hvordan kan en slik polarisering forklares? Det kan tenkes at eldre er i en fase av livet hvor man har mye ledig fritid. Samtidig har man kanskje slått seg til ro med hvilke verdier og preferanser en har. Dette kan føre til at de som gjennom livet alltid har vært interessert i kultur, bruker fritiden til å aktivt benytte seg av de tilbud som er tilgjengelig. Mens eldre personer som ikke har denne interessen kan tenkes å bruke tiden på andre ting, samtidig som de ikke har det ønske om å utforske nye aktiviteter som kanskje er mer iboende hos yngre mennesker. I tillegg kan nok helsetilstanden legge naturlige fysiske begrensninger på kulturbruket hos enkelte eldre. Mht. kjønnseffekten kan det, ut fra tradisjonelle kjønnsrollemønstre, tenkes at mange kvinner bruker mye tid i hjemmet og derfor verken har tid eller ønske om å oppsøke kulturelle aktiviteter i det offentlige rom. Samtidig har det blitt hevdet at de kvinner som velger å bruke tid på kulturelle aktiviteter er mer aktive, fordi kvinner tradisjonelt

har tillagt kultur større egenverdi enn menn (Danielsen 2006). Slike tolkninger kan likevel, i mangel på bedre data, ikke anses som annet enn spekulasjoner⁶⁸.

6.6.2 Status og utdanning

Status reduserer sjansen for å være en populærforbruker fremfor å være omnivor. Funnet bekrefter, som nevnt ovenfor, at høy sosial status øker sjansen for å være omnivor. Klasse har, også i tråd med det overnevnte, ingen signifikant betydning for dette forholdet⁶⁹. I motsetning har ikke status en signifikant effekt på forholdet mellom populærbrukerne og de passive. Til tross for at populærbrukerne har et betraktelig mer aktivt forhold til kultur enn hva de passive har (jf. tabell 5.2), er det altså ingen statistisk signifikant sammenheng mellom dette forholdet og sosial status. I den grad statusvariabelen fanger opp en form for symbolsk grensetrekning mellom sosiale grupper, tyder funnene på at det bare er gruppen av omnivore som bruker kulturen til å trekke slike grenser. Å ha et moderat kulturbruk (PO), noe som gjelder over halvparten av respondentene, fører ikke til signifikant høyere status fremfor å ha et begrenset kulturbruk (PA). En nærliggende tolkning er at størstedelen av respondentene ikke bruker kulturen til symbolsk gresedragning, og at *en viss* aktivitet på kulturfronten ikke gir større sosial prestisje enn *lite* aktivitet.

Sosial status har ikke en statistisk signifikant effekt på forholdet mellom populærbrukere og de passive, men nettoeffekten av utdanningsnivå er signifikant⁷⁰. Dette tyder på at forholdet mellom utdanningsnivå og kulturbruk følger et klart mønster; dess lenger utdanning en har, jo mer omfangsrikt blir kulturbruket. Dette gir grunn til å tro at utdanningseffekten på kulturbruk representerer en direkte effekt av å

⁶⁸ For en grundig diskusjon av sammenhengen mellom alder, kjønn og kulturbruk i Norge, se Danielsen (2006: kap. 2 & 3).

⁶⁹ Med ett unntak: Klasse IV – selvstendig næringsdrivende – har høyere sannsynlighet for å være omnivore fremfor populærbruker enn klasse VI (O=2,4prosent PO=0,78. ref: resterende variabler er "satt til" verdien 0).

⁷⁰ Merk: Det er ikke en signifikant effekt av å ha videregående fremfor grunnskole, på sannsynligheten for å være PA Vs. PO.

være innenfor en utdanningsinstitusjon, og ikke en seleksjonsprosess i forkant av utdanningen.

6.6.3 Oppsummering populærbrukerne

Over halvparten av respondentene plasserer seg i den latente klassen som jeg har gitt navnet populærbrukere. Gruppen representerer derfor det mest utbredte av de idealtypiske forbruksmønstrene. I motsetning til de to andre gruppene er sannsynligheten for å være en populærbruker størst blant yngre mennesker. Menn har også større sannsynlighet for å plasser seg i denne gruppen enn kvinner.

Status har ingen signifikant betydning for forholdet mellom å være populærbruker *i forhold til å være kulturelt passiv*. En nærliggende tolkning er at et slikt forbruksmønster ikke signaliserer en sosial overlegenhet ovenfor de med et mer begrenset kulturbruk. Funnene kan tyde på at det *bare* er et omnivort kulturbruk som kan ”konverteres” til en sosial ressurs i form av status. Som nevnt tidligere er det problematisk å avgjøre kausalretningen. På ene siden kan det tenkes at omnivorhet øker sannsynligheten for høy status. Men det er også mulig at høy status øker sannsynligheten for å ha et omnivort kulturbruk. Utdanning er den eneste av stratifiseringsvariablene som har en signifikant og regelmessig effekt på tvers av de tre gruppene. Bredden av kulturelle aktiviteter stiger parallelt med ens utdanningsnivå. Følgelig har populærbrukerne generelt lengre utdanning enn de kulturelt passive, og kortere utdanning enn de omnivore.

6.7 Foreløpelige betraktninger rundt analyseresultatene

Funnene viste at alder, kjønn og det å ha barn under fem år, påvirker hvilken latent klasse respondentene er plassert i. Dette er interessante funn som i seg selv avkrever mer utdypende drøftinger enn det som er rom for i denne oppgaven. I forhold til oppgavens problemstilling er de kulturelle forbruksmønstrenes forhold til den sosiale

stratifiseringen av større betydning. Generelt har analysene vist at kulturelle forbruksmønster, på tvers av ulike kulturaktiviteter, er stratifisert på bakgrunn av utdanningsnivå og sosial status. Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg se nærmere på disse sammenhengene.

6.7.1 Tolkninger av utdanningseffekten

Vi har sett at utdanningsnivåsnivåets påvirkning på kulturbruket var gradient, i den forstand at de omnivore hadde generelt høyere utdanningsnivå enn populærbrukerne, som igjen hadde et høyere nivå enn de passive. Som vist i kapittel 3 eksisterer det ulike forklaringen på hvorfor utdanning har en positiv effekt på kulturbruk. En tolkning, i tråd med Bourdieus teoretiske rammeverk, er at sosial arv gir enkelte sosiale sjikt bedre forutsetninger for å lykkes med utdanningen, og et mer aktivt forhold til kultur. En slik tolkning innebærer at de seleksjonsprosessene som påvirker kulturbruket allerede har skjedd før man kommer innenfor utdanningsinstitusjonene.

Det foreliggende datamaterialet inneholder ikke informasjon om sosial bakgrunn. Det er likevel grunnlag for enkelte innvendinger. Sosiale forskjeller er minst innenfor de kortvarige utdanningene, spesielt innen høyskolefag (Hansen & Mastekaasa 2003). Som vist fig. 6.1 er det likevel svært liten forskjell mellom de med kortere og de med lengre høyskole- eller universitetsutdannelse. I lys av dette virker det urimelig å tolke funnene som et resultat av kulturelle ferdigheter som er opparbeidet før møtet med utdanningsinstitusjonene.

En alternativ tolkning er at kulturinteressen oppstår *i møtet* med høyere utdanningsmiljø og de kompetansekravene som gjør seg gjeldende der. Studenttilværelsen fordrer både interesse for kultur og deltagelse på kunst- og kulturtilbud. Det kan derfor tenkes at koeffisientene representerer en slik ”akademisk dannelsesprosess” (Hovden 2002:90, Danielsen 2006: 103). Kjernen i dette argumentet er at det kulturelle forbruksmønsteret utvikles i et forsøk på å oppnå

tilhørighet til en gruppe. Dvs. å skape seg en identitet som samsvarer med et rådende ideal innenfor den akademiske sfæren. Det er nærliggende å tro at studentidealet om å være aktiv på det kulturelle felt gjør seg gjeldende på videregående, men tiltar når man møter universitets eller høyskolemiljø. Dette vil kunne forklare hvorfor man observerer en markant økning i sannsynligheten for å være omnivor fra grunnskole til videregående, og igjen fra videregående til kortere høyskole eller universitetsutdanning. Effekten av studieoppholdet vil nok også vedvare etter endt studenttilværelse. For det første vil den identiteten, og tilhørende preferanser, man skaper prege det senere kulturbruket. Samtidig vil man ofte havne i yrker hvor arbeidskollegaene har tilsvarende utdanningsnivå, og derfor har opparbeidet seg til dels de samme kulturelle vanene.

En tredje delforklaring kan være at utdanning øker evnen til å prosessere informasjon (Ganzeboom 1982 i Chan & Goldthorpe 2007c). Om man gjennom utdanning lærer seg å ta opp større mengder av og mer kompleks informasjon er det naturlig at dette vil påvirke det kulturelle forbruket både kvantitativt og kvalitativt. I forlengelsen av et slikt kognitivt argument kan det også hevdes at utdanning øker evnen til å tilegne seg ”alternative symbolske universer” (Danielsen 2006: 184). Om dette igjen skaper større åpenhet for ulike kulturformer, vil det disponere for kulturell omnivorhet.

6.7.2 Kulturens distingverende effekt

Videre har jeg funnet at sannsynligheten for å ha et omnivort kulturbruk øker gradvis med sosial status. Status hadde derimot ingen signifikant effekt på forholdet mellom populærbrukere og de passive. Den weberianske definisjonen av status innebærer at grupper distanserer seg fra hverandre på grunnlag av sosial aktelse, som igjen er betinget og uttrykt gjennom en distinkt livsstil. Dette gir ”*restrictions on social intercourse*” (Weber 1948: 187), dvs. det skaper samhold ovenfor de som er like oss og markerer avstand til de som er ulike. Når sannsynligheten for å være omnivor øker

med sosial status, kontrollert for blant annet utdanning og inntekt, er det rimelig å tro at dette er et forbruksmønster som forsterker ens sosiale status. Dvs. at man gjennom å være en aktiv bruker av kulturaktiviteter, både tradisjonelt høykulturelle og populærkulturelle, blir tillagt større sosial prestisje enn personer som er mer begrenset i sitt kulturbruk.

Dette innebærer at omnivorhet er en måte å distingvere seg på for høystatusgrupper. Om man opprettholder denne tolkningen, melder et nytt spørsmål seg: Er det hva man faktisk *gjør*, eller hvordan man *forholder seg* til de kulturelle aktivitetene som fordrer en høy status? Foreliggende data kan ikke gi et klart svar på dette spørsmålet. Det er likevel verdt å ta opp, siden det berører grunnlegende problem i tolkningen av omnivorhet.

Ove Skarpnes (2007) nevnte studie av den øvre middelklassen i Norge fremstår relevant i dette henseende. I studien vises det at den øvre middelklassen ikke bruker kultur som en grensedrager mot andre grupper i samfunnet. De oppfatter ikke sin egen smak som kulturelt overlegen, og er endog kritisk til en slik hierarkisering. Skarpnes tolker dette som et resultat av en særnorsk egalitarisme. Informantene fremstår altså som *tolerante* ovenfor ulike kulturtyper, uavhengig av deres kulturhierarkiske anseelse. En tolkning er at det er denne toleransen og mangelen på fordommer som skaper sammenhengen mellom status og et omnivort forbruksmønster. Følger man denne logikken, fremviser Skarpnes' informanter høy status gjennom sine holdninger og verdier. Sagt på en annen måte kan det tenkes at høystatusgrupper trekker symbolske grenser *gjennom å ikke trekke grenser*.

En slik tolkning peker på en sammenheng mellom liberale verdier og omnivorhet, som igjen er forbundet med sosial status. Dette innebærer at det ikke trenger å være et motsetningsforhold mellom de to rådende perspektivene på kulturell omnivorhet som ble presentert i teorikapittelet (avsnitt 2.3.4). Det kan tenkes at fordommer, utelukkelse og snobberi har fått en negativ valør over seg, og sosiale eliter i større grad enn tidligere ønsker å fremstå som liberale og inkluderende. Men så lenge denne åpenheten for alle kulturelle former er forbeholdt høystatusgrupper kan man ikke

avvise at det foregår et subtilt maktspill hvor det kulturelle forbruket er en relevant brikke. Denne diskusjonen vil bli videreført i neste kapittel. Foreløpig kan jeg konkludere med: I den grad et kulturelt forbruksmønster gir eller bekrefter sosial status, er det et omnivort mønster som har en slik funksjon

7. Diskusjon og konklusjon

Formålet med denne studien har vært å undersøke hvilke kulturelle forbruksmønstre man kan identifisere i Norge. En overordnet tematikk har følgelig vært å forstå hvorfor slike mønstre oppstår, med et særlig fokus på sosial stratifisering. For å undersøke dette har jeg gruppert sammen personer med korresponderende forbruksmønstre på tvers av et sett kulturaktiviteter. Deretter har jeg studert den sosiale basisen for disse gruppene. På den måten har jeg forsøkt å få en bedre forståelse for hvorfor det oppstår ulikheter i kulturelt forbruk, og hvordan ulikhetene opprettholdes.

I dette kapittelet ønsker jeg å samle sammen trådene fra analysene, og vise hva som har fremkommet av denne studien. Avslutningskapittelet vil likevel ikke være en ren oppsummering av studiens funn. Kapittelet vil også, med utgangspunkt i temaene jeg har tatt opp underveis i oppgaven, presentere forsøksvise forklaringer på hvilke sosiale prosesser det er rimelig å anta har frembrakt det jeg har observert.

7.1 Hva har jeg observert?

Ved bruk av en latent klasseanalyse har jeg gruppert sammen folk på grunnlag av hvilke kulturaktiviteter de har deltatt på, og avstått fra, det siste året. Dette viste at man grovt kan skille mellom tre typer av kulturbrukere i Norge. Deres kulturelle forbruksmønstre skiller seg fra hverandre både kvalitativt (hvilke kulturaktiviteter de har deltatt på) og kvantitativt (sannsynligheten for å ha deltatt på de ulike kulturaktivitetene).

Ved å undersøke den sosiale basisen til disse gruppene fikk jeg følgende generelle karakteristikk av dem:

- 1) **Kulturelt omnivore:** 21,3 prosent av respondentene i datamaterialet ble plassert i denne gruppen. Gruppen hadde et bredt forbruk, i den forstand at sannsynligheten for deltagelse på de ulike kulturaktivitetene var langt over gjennomsnittlig, uavhengig av den kulturelle høy/lav-dimensjonen. Begunstigete sosiale grupper, i form av sosial status og utdanning hadde størst sannsynlighet for å bli plassert i denne gruppen. Videre var kvinner betraktelig mer disponerte for å bli plassert i denne gruppen enn menn, og sannsynligheten for tilhørighet økte også lineært med alder.

- 2) **Populærbrukerne:** 50,3 prosent av respondentene havnet i denne gruppen. Således representerer populærbrukerne det mest utbredte forbruksmønstre i Norge. Gruppen hadde høy sannsynlighet for å ha deltatt på aktivitetene ”kino” og ”konsert med populærmusikk”, men hadde ellers et relativt begrenset kulturbruk. Sett i forhold til de omnivore tenderte denne gruppen mot å ha lavere utdanning og lavere status. På den andre siden økte sannsynligheten for å høre til denne gruppen med utdanningsnivå, i forhold til de kulturelt passive. Yngre mennesker og menn var mest tilbøyelige for å ha det kulturelle forbruksmønsteret som denne gruppen representerer.

- 3) **Kulturelt passive:** 28,3 prosent av respondentene var i denne gruppen. Som navnet antyder hadde de svært lav sannsynlighet for å ha deltatt på noen av de aktuelle kulturaktivitetene. Personer med lav sosial status og lav utdanning var mest tilbøyelige for å være passive på det kulturelle felt. Funnene viste også at eldre mennesker og småbarnsforeldre var mer anlagt for et passivt forbruk av de aktuelle kulturaktivitetene.

Gjennom studien har jeg evaluert tre til dels motstridende argumenter som beskriver forholdet mellom kulturelt forbruk og sosial stratifisering: Homologiargumentet, individualiseringsargumentet og omnivorargumentet. Av disse fant jeg empirisk

belegg for det sistnevnte. Ut fra min empiri har jeg ikke grunnlag for å hevde at mønstrene jeg har observert har vedvart over tid, eller gjør seg gjeldende utover de seks kulturaktivitetene jeg har konsentrert analysene rundt. Likevel er det teoretiske skiftet fra ”snobb” til altetende som omnivorargumentet fremholder, så grundig dokumentert internasjonalt⁷¹ at det er rimelig å anta at mine funn representerer et genuint sosialt fenomen.

De ulike studiene som omhandler omnivorargumentet varierer mellom å studere forbruk og preferanser. De fokuserer på ulike typer av kunst og kultur, og samtidig varierer operasjonaliseringen av sentrale begrep knyttet til sosial stratifisering. Grunnprinsippet er likevel det samme som gjør seg gjeldende i min studie: Det kulturelle forbruket er fremdeles sosialt stratifisert, men på en annen måte enn ofte antatt. Personer fra høyere lag kan ikke lenger knyttes til enkeltsjangre. De har et bredt kulturkonsum, uavhengig av det tradisjonelle skillet mellom høy- og lavkultur. Til kontrast har mindre fremstående sosiale grupper et begrenset kulturkonsum.

Studien har videre gitt mulighet for å teste nettoeffekten ulike mål på sosial stratifisering har på kulturbruk. Som vist hadde ikke inntekt og yrkesklasse noen signifikant betydning for hvilke kulturelt forbruksmønster respondentene hadde. Derimot fant jeg en klar nettoeffekt av sosial status og utdanningsnivå. Denne informasjonen gjør det mulig å introdusere enkelte forsøksvise forklaringer på hvorfor de observerte forbruksmønstrene er sosialt stratifisert.

7.2 Oppgavens funn i lys av de gjenstående argumentene

På bakgrunn av den latente klasseanalysen avviste jeg enkelte sentrale premiss for homologiargumentet og individualiseringsargumentet. Før jeg går videre til en mer

⁷¹ Blant annet: Bennett et al. 1999, Emmison 2003, Erickson 1996, Torche 2007, Coulangeon & Lemel 2007, Gebesmair 2003, 2005, Van Rees et al. 1999, Van Eijck 2001, Kraaykamp 2007, Katz-Gerro & Shavit 1998, Katz-Gerro et al. 2007, Alvarez & Sintas 2002, Bihagen & Katz-Gerro 2000, Warde et al. 1999, Chan & Goldthorpe 2007, Bukodi 2007, Peterson 1992, Peterson & Simkus 1992, Peterson & Kern 1996, Bryson 1996, DiMaggio 1996, Alderson et al. 2007.

utfyllende diskusjon av de observerte kulturbruksmønstrene, vil jeg gjennomgå mine funn i lys av disse perspektivene.

7.2.1 Homologiargumentet

I denne oppgaven har deler av Bourdieus sosiologi, og studier som bygger på den, blitt kritisert. Intensjonen bak dette har vært todelt. Først og fremst ønsket jeg å teste bestemte antagelser om forholdet mellom sosial stratifisering og kulturbruk knyttet til dette argumentet. Et annet motiv har vært å problematisere det jeg anser som et overfokus på en måte å forstå kulturbruk innenfor deler av norsk sosiologi. Av den grunn kan en del av kritikken fremstå som noe spissformulert og karikert. Det er likevel enkelte av mine funn som står i et direkte motsetningsforhold til sentrale deler av Bourdieus teorier.

Følger man Bourdieu, vil kulturelt forbruk være strukturert av to ulike konsepter; den strukturelle homologien og ens habitus. Den første refererer til hvordan klassestrukturen og struktureringen av estetiske preferanser er isomorfisk. Personer med samme klasseposisjon foretrekker ikke bare det samme, men bedriver også en felles avstandstaken fra andre klassers preferanser. Resultatmessig blir det sosiale hierarkiet, og det kulturelle hierarkiet overlappende. Habitus refererer til hvordan preferansene blir ”kroppsliggjort” av aktørene. Som et resultat av sosialisering innenfor en klasse oppfattes handlinger, oppfatninger og verdier som naturlige, selv om de er sosialt konstruerte.

Som jeg har vist lar det seg ikke identifisere en gruppe som konsumerer såkalt høykultur, og samtidig tar avstand fra de mest populære aktivitetene⁷². Tvert i mot tyder funnene på at de som i nevneverdig grad benytter seg av høykultur – de omnivore - ikke bare kombinerer dette med populærkultur, men faktisk *foretrekker*

⁷² Det eksisterer sannsynligvis personer i Norge som begrenser seg utelukkende til høykultur, og avviser mer populære aktiviteter. Dette utgjør i midlertidig neppe en stor gruppe mennesker, fordi de ikke lar seg identifisere som en egen gruppe i utvalget mitt som er et representativt utvalg av den norske befolkningen.

populærkulturen. Det er også slik at folk flest er populærbrukere, uavhengig av sosial stratifisering. Det flere populærbrukere enn omnivore i de fleste høystatusgruppene, og blant respondentene med det høyeste utdanningsnivået. Alt i alt er det lite som tyder på at det eksisterer generiske disposisjoner, dvs. klassebestemte habitus, som får dominante klassefraksjoner i Norge til å distingvere seg fra mindre legitime kulturaktiviteter. I lys av mine funn fremstår den sosiale stratifiseringen av kulturelt forbruk mer som en sosial gradient over de ulike faktorene som påvirker folks kulturbruk, enn en skarp kontrast mellom ulike sosiale lag.

Av samme grunn stiller funnene spørsmål ved hva som er den legitime kulturen i Norge. Ut fra Bourdieus teorier vil en kulturaktivitets legitimitet oppstå i kraft av den sosiale kvaliteten til de som annekterer den. Når de med høyest status og utdanningsnivå i størst grad foretrekker populærkultur, er det vanskelig å se hvorfor disse kulturformene skulle bli tillagt mindre prestisje. Det fremstår mer treffende å snakke om et legitimt forbruksmønster, enn legitime kulturaktiviteter. Funnene viser at det bare er omnivorhet, dvs. evnen til å sjonglere med sjangere fra alle nivå i kulturhierarkiet, som er positivt korrelert med sosial status og derfor kan tenkes å symbolisere sosial overlegenhet. Funnene understøtter derfor Bethany Brysons påstand om at det i dag er mer riktig å snakke om ”*multikulturell kapital*” enn en raffinert form for kulturell kapital (Bryson 1996:888).

På et springende punkt er det likevel overensstemmelse mellom mine funn og Bourdieus teorier. Han peker på hvordan de dominerte klasser er med på å reprodusere maktforhold, gjennom å aktivt distingvere seg fra den mest legitime kulturen. I tråd med dette finner jeg at mindre privilegerte grupper, i form av utdanningsnivå og sosial status, tar avstand fra kulturaktiviteter som tradisjonelt har blitt ansett som høykulturelle. Følgelig er disse fremdeles forbeholdt høyere sosiale lag. Funnene gir derfor rom for å hevde at; i den grad distinksjonslogikken er med på å skape kulturelle skillelinjer, er det i lavere sosiale lag man opprettholder denne.

7.2.2 Individualiseringsargumentet

Ulike modernitetsteoretikere som jeg har samlet under dette perspektivet fremholder hvordan livsstiler, og herunder kulturelt forbruk, ikke lenger er forankret i tradisjonelle organisasjonsmønstre for sosial stratifisering. I de mest ytterliggående postmodernistiske versjonene av dette argumentet kan en ikke lenger *bekreft*e en identitet gjennom en distinkt livsstil. Identiteten *konstrueres* gjennom livsstilen (Bauman 1988, Featherstone 1991). Dette innebærer altså å snu Bourdieus argumentasjon på hodet. Livsstiler og forbruk reproducerer ikke lenger det sosiale hierarkiet, men er blitt et felt hvor man kan frigjøre seg fra dette hierarkiet. I svakere versjoner av individualiseringsargumentet utfordres tradisjonelle mål på sosial stratifisering. Begrep som klasse og status har ikke lenger den samme relevansen som tidligere om man ønsker å forstå sosiale ulikheter, særlig de knyttet til livsstil og konsum. Dagens individ har et mer ”refleksivt” forhold til sin egen plassering i samfunnsstrukturen, og er derfor mer ”fristilt” tilskrevne sosiale roller.

Ingen av mine funn tyder på at kulturbruket i Norge er individualisert, eller fristilt sosial stratifisering. Tvert i mot finner jeg at folk flest velger noenlunde likt. Dette kommer til uttrykk gjennom få veldefinerte mønstre på tvers av ulike kulturaktiviteter. Samtidig fremstår disse mønstrene som et resultat av tradisjonelle segmenteringsprinsipp som kjønn, alder, utdanning og status.

Likevel bør en påpeke enkelte metodiske innvendinger mot å kategorisk avvise dette perspektivet. For det første arbeider jeg med tverrsnittdata, jeg har derfor ingen forutsetning for å si om det skjer en *tiltagende* individualisering av kulturbruket i Norge. For det andre er det svært mange subsjangere innenfor kulturaktivitetene som har blitt omhandlet i denne studien. Spesielt innenfor kategoriene ”kino” og ”konserter med populærmusikk”. Det kan derfor tenkes at det her vokser frem sosiale felleskap som har sitt utgangspunkt i felles kulturelle preferanser. Disse kan igjen være grunnlag for verdier, normer og identiteter som er uavhengig av mer omfattende sosiale skillelinjer.

Et annet aspekt ved individualiseringsargumentet var ”kulturell deklassifisering”; tanken om at de kulturelle skillelinjene viskes bort (DiMaggio 1987, Lash & Urry 1987). At populærkulturen viser seg å bred appell, uavhengig av sosial stratifisering, er i tråd med dette. Som diskutert kan dette skyldes sosiale endringer, men det kan også forstås uti fra endringer i selve kulturen. På ene siden har populærkulturelle produkt i større grad enn tidligere innlemmet høykulturelle element for å tekkes segment med større kjøpekraft, noe som ”tynner ut” det kulturelle hierarkiet. Samtidig har aktører innenfor konvensjonelt høykulturelle kunstformer søkt å utradere enkelte kunstarters høyverdige status (feks. pop-art, dadaismen, Yellow Lounge⁷³). Når jeg finner at folk fordeler seg etter et ”omnivor/passivt prinsipp”, tyder det på at bare en av disse prosessene har resultert i endrede forbruksmønstre. Med tanke på den ”sosiale kvaliteten” til publikumet kan en konkludere med at den kulturelle utflatningen bare har virket en vei: Populærkulturen har fått høyere verdi, mens ”demokratiseringen av høykulturen” ikke har nådd frem til folk flest.

Et siste forhold bør fremheves. Den latente klassen som jeg titulerte omnivore kan tolkes som representanter for det ”fristilte” individ, slik det ble beskrevet av de gjengitte moderniseringsteoretikerne. Det kulturelle forbruksmønsteret til de omnivore leder tankene mot en person som ”shopper” blant de identiteter som kulturen gjør tilgjengelig. I en slik tolkning er ikke omnivorhet et fast forbruksmønster, men et resultat av en refleksiv konstruering av egen identitet. Det er personer som i mangel på en standardbiografi, eller som et opprør mot den, stadig iscenesetter et nytt selv. En naturlig oppfølgingsspørsmål er hvorfor disse samfunnsdiagnosene bare ser ut til å ha gyldighet for enkelte grupper i samfunnet. Kan de sies å ha forklaringskraft når det primært er personer med høy status og høyt utdanningsnivå som påvirkes av de angitte moderniseringsprosessene? En tolkning er

⁷³ Svært utbredt konsept i regi av *Deutsche Grammophon*, hvor klassisk livemusikk fremføres på klubbscener. Gjerne med bidrag fra ”populærmusikalske artister” (Sting, Elvis Costello, Pet Shop Boys, Rufus Wainwright etc.).

at selv om strukturelle ulikheter har holdt seg stabile (se bl.a. Westergaard 1996, Birkelund 2000), er ”fristilling” fra sosiale normer og tilskrevne roller blitt et ideal i høyere sosiale lag. Legger man en slik forklaring til grunn beskriver ikke nevnte modernitetsteoretikere en empirisk virkelighet, men heller verdier, fordringer og idealer blant visse sjikt av befolkningen. Om toleranse for ulikhet og mangfold er blitt et kjennemerke ved høyere sosiale lag, kan personlig frihet, identitetsendring og ”refleksive biografier” fremstå som viktige selvrealiseringsprosjekt i disse gruppene. Å generalisere dette til en idé om det typiske ved vårt samfunn er derimot mindre treffende. Derfor fremstår individualiseringsargumentet utilstrekkelig for å forklare de observerte mønstrene av kulturelt forbruk.

7.3 Hvilke latente faktorer kan forklare mine funn?

De tre ”typene” av kulturbrukere ble identifisert gjennom en latent klasseanalyse. Målet med denne analysemetoden er å finne undergrupper i et datamaterialet som har visse fellestrekk, på tvers av et sett *statistisk uavhengige* variabler. I mitt tilfelle var disse variablene deltagelse på ulike kulturelle aktiviteter. Derifra kan en gå videre til å undersøke hvilke underliggende, eller latente, fellestrekk som kjennetegner respondenter som blir plassert i den samme latente klassen.

Som fremhevet i innledningskapittelet valgte jeg å studere kulturelt forbruk i form av mønstre, *nettopp* ut i fra en forestilling om at disse ville representerer noe mer enn bare individuelle preferanser. Kulturbruk er nært knyttet til ens sosiale identitet, og det er derfor gode grunner til å tro at underliggende fellestrekk, i form av verdier, oppfatninger eller egenskaper, vil anskueliggjøre seg gjennom kulturelle forbruksmønstre. Dette vil være et resultat av to prosesser. Bruk av kunst og kultur har en integrerende funksjon for grupper med enkelte fellestrekk. Samtidig trekker det opp symbolske grenser ovenfor ”de andre” som ikke deler disse trekkene. Av den grunn ligger det et potensial for hierarkisk distingvering i kulturelt forbruk.

I tråd med dette har et gjennomgående spørsmål i denne oppgaven vært om kulturelle forbruksmønstre i Norge er forbundet med sosial stratifisering, og på hvilken måte. Som vist, og forventet, er ikke sosial stratifisering det eneste premisset for ulikhetene jeg har observert. Kjønn, alder og det å ha små barn har en betydelig effekt på hvilke kulturelt forbruk en har. Kontrollert for disse forholdene finner jeg likevel at det kulturelle forbruket sosialt stratifisert. Først og fremst fant jeg at utdanning er av avgjørende betydning. Videre tydet funnene på, i tråd med Max Webers supposisjon, at sosial status stratifiserer det kulturelle forbruket. Derimot hadde de kulturelle forbruksmønstrene ingen sammenheng med yrkesklasse eller inntekt. Med dette utgangspunktet ønsker jeg i det understående å komme med forsøksvise forklaringer på hvilke sosiale prosesser som knytter utdanning og sosial status til de ulike forbruksmønstrene. Eller for å uttrykke det i et mer metodisk ordlag; hvilke latente faktorer som grupperer sammen respondentene.

7.3.1 Forsøksvise forklaringer på de omnivores forbruksmønstre

At man ikke lenger kan sette likhetstegn mellom den sosiale eliten og bruk av tradisjonell høykultur, utmerker seg som det mest sentrale funnet i denne studien. Tanken om at den sosiale eliten er blitt pluralistisk i sitt forhold til kultur er blitt bredt empirisk dokumentert etter at sosiologene Richard Peterson og Roger Kern la fram sin omnivortese i 1996. Hvordan dette fenomenet skal tolkes er derimot fremdeles gjenstand for debatt. Som jeg har vært inne på, kan det på den ene siden tolkes som en økt demokratisering av samfunnet. Hvor økt toleranse og respekt for andre sosiale grupper og alternativ levemåter reflekteres på det kulturelle felt, og en elitistisk avstandstaking av folkelig kultur er blitt avleggs. Alternativt kan det representere en mer subtil form for symbolsk maktutøvelse hvor den sosiale eliten inkorporerer kulturen til underordnede sosiale grupper, men markerer sosial status gjennom å omtolke og bruke den på en annen måte⁷⁴. Jeg tror omnivorhet må forstås som et

⁷⁴ Dette er også et viktig poeng hos Bourdieu (1986). Distinksjonslogikken handler ikke bare om *hvilke* kulturelle aktiviteter man velger, men også *hvordan* de benyttes og oppleves innenfor ulike sosiale grupper. Dette lar seg derimot

resultat av økt toleranse for annerledes kulturformer, men at dette likevel kan innebære en subtil form for symbolsk grensetrekking.

Toleranse som ideal

Relasjonen mellom sosial plassering og toleranse ovenfor andre sosiale grupper har en lang forskningstradisjon innenfor sosiologien (bl.a. Stouffer 1949, Hyman & Wright 1979, Lipset 1981, Hernes & Knudsen 1990). Hvordan dette igjen kan påvirke forholdet mellom sosial stratifisering og kulturell orientering har derimot blitt viet lite oppmerksomhet⁷⁵.

Nettoeffekten av utdanningsnivå viste at det var dette som i størst grad økte sannsynligheten for å ha et omnivort forbruksmønster. Som jeg allerede har vært inne på, eksisterer det nok en direkte effekt av å være innenfor en utdanningsinstitusjon. Ønsket om å leve opp til et studentideal, hvor bruk og interesse av kultur står sentralt, vil nok påvirke det kulturelle forbruket, også etter endt utdanning. Samtidig kan utdanning tenkes å øke evnen til å tolke og abstrahere kunst og kultur. Dette vil gjøre tilvending til- og verdsetting av nye kulturelle uttrykksformer lettere (Ganzeboom 1982 i Goldthorpe & Chan 2007c). En tolkning som derimot ikke har blitt viet så mye plass tidligere i oppgaven er at årsakssammenhengen mellom utdanning og et omnivort kulturbruksmønster kan gå gjennom økt toleranse.

Toleranse kan forstås som en overbærenhet for andre personer eller gruppers meninger, holdninger og handlinger. Begrepet blir ofte brukt i studier av holdninger til innvandrere og andre marginale grupper. Et gjennomgående funn er at utdanning reduserer fordommer og gir økt toleranse. To perspektiver har dominert debatten om hva som kan forklare denne sammenhengen. En tolkning er at utdanning har en

vanskelig verifisere gjennom kvantitative data, og eksemplifiserer behovet for kvalitative studier for å utvide forståelsen av fenomenet..

⁷⁵ For et unntak se Brysons "Anything but Heavy Metal" (1996).

dannende effekt (Gaasholt & Togeby 1995). Utdanning innpoder egenskaper og verdier som virker positivt på holdningene ovenfor andre mennesker. Det gir større innsikt i samfunnet og resultatmessig fremmer det vidsyn, empati og demokratiske innstillinger. En alternativ tolkning er at holdninger ovenfor andre grupper utvikles av ens sosiale posisjon, og utdanning bare er en indikator på denne. Dette er hva Samuel Stouffer (1949) kalte *relativ deprivasjon*: At man oppfatter seg som deprivert i forhold til andre grupper som man sammenlikner seg med. Hernes og Knudsen (1990) har hevdet denne mekanismen kan forklare innvandrerskepsis i Norge. I de høyere samfunnslag er man i en skjermet posisjon og må ikke konkurrere med innvandrerne, noe som gjør det lettere å både tolerere og sympatisere med dem. For svakere grupper skaper innvandrerne økt konkurranse rundt jobber og knappe velferdsgoder man føler man har krav på, noe som skaper negative holdninger og fordommer.

Uavhengig av om toleranse og vidsyn stammer fra normer eller interesser kan det tenkes at disse verdier har utviklet seg til et *ideal* blant de høyt utdannede. Om det etableres en selvoppfatning om at man både er, og skal være, åpne og fordomsfrie i høyere sosiale lag skaper det avstand til dem som ikke respekterer disse verdiene. Om en slik antagelse medfører riktighet er det ikke urimelig at det også gjenspeiles på det kulturelle felt. Toleranse ligger tett opp til begrepet kulturel relativisme; tanken om å akseptere andre grupper på sine egne premisser og etter sine egne standarder og verdier. Her er parallellen til omnivorhet tydelig. I mangel på et universelt kulturhierarki må alle former for kultur vurderes ut fra sine egne spesifikke forutsetninger. Individ som presumptivt er mer åpne og fordomsfrie vil lettere kunne etterfølge et slikt krav.

For å underbygge hva vi kan kalle "toleranseforklaringen", vil jeg igjen trekke frem Ove Skarpenes' (2007) undersøkelse av den øvre middelklassen. Informantene i studien fremholder at de ikke bruker kulturen for å markere status. Derimot legger de vekt på verdier som toleranse, empati og egalitarisme. Konklusjonen ligger som nevnt tett opp til mine funn; de som er høyt oppe i det sosiale hierarkiet er distingverer seg liten grad fra den folkelige smak, men er tilsynelatende tolerante i sine kulturelle

preferanser. Skarpenes studie reflekterer derimot ikke over at de holdningene som hans informanter gir uttrykk for er sosialt stratifiserte, og at toleranse ovenfor andre gruppers kulturformer kan være en kilde til symbolsk grensetrekning i seg selv.

Status som en uintentert konsekvens – å trekke grenser ved å ikke trekke grenser

Om man anser ”toleranseforklaringen” som plausibel innebærer det at kulturell omnivorhet representerer en økt toleranse, og et ønske om å ikke bruke kulturen for å heve seg over andre eller å markere status. Likevel viste analysene at sosial status hadde en tydelig effekt på sannsynligheten for å være omnivore. Sammenhengen mellom omnivorhet og sosial status kan derimot tenkes å være en *uintendert konsekvens* av gode hensikter.

Selv om man velger å ikke begrense seg til tradisjonelt høykulturelle aktiviteter fordi dette ”*likestilles med det å felle moralske dommer*” (Skarpenes 2007: 549), noe som igjen impliserer en mangel på toleranse, vil man likevel fremvise holdninger og verdier som er sosialt strukturerte. Personer som ikke har de samme forutsetningene for toleranse og åpenhet, dvs. lavt utdanningsnivå, vil til kontrast bli oppfattet som snevre og provinsielle, og dermed tillagt en lavere status.

Her er man inne på et sentralt tema; hva statusvariabelen faktisk representerer. For å gå tilbake til den weberianske forståelsen av status som ble skissert innledningsvis peker det på en subjektiv opplevelse av solidaritet. På bakgrunn av for eksempel moralske kodekser, språk eller kultur får man en oppfattelse av hvem som er sine likesinnede. Ut i fra dette vokser det frem hierarkiske relasjoner basert på sosial prestisje og aktelse. Det er derfor nærliggende å tolke statueffekten som en type ”*verdikonsensus*”. Om den norske eliten er egalitær, tolerant og ”*moralsk forankret i en form for demokratisk folkelighet*” (Skarpenes 2007: 549), kan disse verdiene være med på å befeste deres sosiale status. Summert opp vil omnivorhet, forstått som

kulturell toleranse, være et uttrykk for at man innehar de verdiene som trengs for å bli ”godkjent” som et høystatusindivid.

For å vende tilbake til den metodiske fremgangsmåten vil en slik forklaring innebære at toleranse er det underliggende fellestrekket som samler den latente klassen jeg har kalt omnivore. Om høystatusgrupper ikke ønsker å trekke symbolske grenser, kan det likevel oppstå distinksjoner som en uintendert konsekvens av dette, slik at kulturelt forbruk er med på å reproducere den sosiale stratifiseringen av samfunnet. Men da på en annen måte enn tidligere antatt.

7.3.2 Forsøksvise forklaringer på populærbrukernes kulturelle forbruksmønster

Jeg har tidligere beskrevet denne latente klassen med den upresise formuleringen ”folk flest”. Dette peker både på at gruppen består av 53 prosent av utvalget, og at det er ingen tydelig retning på korrelasjonen mellom sannsynligheten for å høre til denne gruppen og de gitte stratifiseringsvariablene. Uavhengig av utdanningsnivå, status og klasse har respondentene høy sannsynlighet for å bli plassert i denne gruppen. Nettopp derfor kan denne gruppen gi en pekepinn på hvilke motiv som ligger bak kulturbruket hos folk flest.

Om man vender tilbake til populærbrukernes svarprofil (tabell 5.2) var sannsynligheten for å ha vært på kino det siste året 90 prosent, og sannsynligheten for å ha vært på en konsert med populærmusikk 65 prosent. Begge disse tallene ligger rundt 10 prosentpoeng over utvalgsgjennomsnittet. Det er derfor rimelig å si at gruppen representerer aktive brukere av disse aktivitetene. Blant de resterende aktivitetene ligger sannsynligheten for deltagelse under utvalgsgjennomsnittet. For kategoriene ”ballett eller teater (drama)” og ”opera eller konsert (klassisk)” har populærbrukerne forholdsvis 5 og 11 prosent sannsynlighet for å ha deltatt det siste året. Det er derfor tydelig at dette er aktiviteter som ikke appellerer til folk flest.

For å gi en beskrivelse av aktivitetene som populærbrukerne *ikke* benytter seg av⁷⁶ kan en fremheve tre generelle trekk. A) Det er aktiviteter som tradisjonelt har blitt betegnet som høykultur, og som blir forbundet med et visst nivå av kulturell dannelse. B) Det er aktiviteter som man sjelden eksponeres for uten at man aktivt oppsøker dem, og som av den grunn vil være mer krevende og utfordrende å tilegne seg. C) Det er aktivitetene som tradisjonelt har blitt tillagt mest prestisje, og derfor ville være mest fordelsaktige om man ønsket å oppnå eller bekrefte sosial status. Til kontrast er aktivitetene som de aktivt benytter seg av – kino og konserter med populærmusikk – mindre krevende. Noe spissformulert kan man hevde at dette er kulturelle former hvis primærfunksjon er å underholde og behage, og som i mindre grad søker å danne, utfordre eller på andre måter anspore til aktiv kontemplasjon blant sitt publikum.

Ut fra en slik tolkning kan en hypotese være at folk flest ikke benytter seg av kunst og kultur ut fra et ønske om å bli dannet, utfordret eller å signalisere status, men heller et ønske om å behages eller underholdes. En slik forklaring vil sette likhetstegn mellom mine funn og hovedkonklusjonen i to av studiene som har blitt omtalt tidligere; Danielsens (2006) ”*Behaget i Kulturen*” og Skarpenes (2007) ”*Den ”legitime kulturens” moralske forankring*”. Førstnevnte finner at det gjengse publikum i liten grad ønsker kunst som opprører eller problematiserer etablerte forestillinger. I stedet foretrekkes kulturuttrykk som behager, og som kan danne en trivelig ramme for sosialt samvær. Skarpens på sin side fremhever, som jeg har vært inne på ved flere anledninger, at hans informanter primært tillegger kultur en underholdnings- eller avslapningsfunksjon. Mens ønsket om å bli kulturelt dannet eller å trekke symbolske grenser ovenfor andre, ikke er et fremtredende motiv.

I mine øyne representerer denne forklaringen et noe pessimistisk syn på kulturpublikummet. Det leder tankene mot Horkheimer og Adornos (1944) eller Neil Postmans (1987) teorier, hvor populærkulturen bare tjener forbrukernes

⁷⁶ Selv om deres sannsynlighet for deltagelse på kunstutstillinger og museum er ca ti prosent lavere en utvalgsgjennomsnittet tenker jeg her i hovedsak på kategoriene ”ballett eller teater (drama)” og ”opera eller konsert (klassisk)”

underholdningsbehov, gir lite rom for refleksjon og trivialiserer den offentlige samtalen. En utfyllende delforklaring kan være at folk flest benytter seg av formidlingsarenaer de er fortrolige med når de oppsøker kulturopplevelser. Aktiviteter som ballett og opera kan fort virke fremmedgjørende ettersom man sjelden eksponeres for dem, og det fremstår mer naturlig å velge kino eller konserter med populærmusikk. Selv om størstedelen av kulturproduktene som havner i disse kategoriene blir ansett som mer ”lette”, ”enkle” eller ”tilgjengelige”, innehar de også undersjangere som kan fylle de funksjoner som tradisjonelt har vært tillagt mer ”høyverdig” kultur. Når mine funn viser at unge mennesker har større sannsynlighet for å være populærbrukere kan dette underbygge denne antagelsen. At yngre mennesker har mer kjennskap til ulike populærkulturelle undersjangerer som på ulike måter ansporer til refleksjon eller dannelses, fremstår mer naturlig enn at dette er kulturelle ”funksjoner” som bare eldre er opptatt av.

7.3.3 Forsøksvise forklaringer på de kulturelt passive sitt forbruksmønster

Et siste spørsmål er hvorfor 28,3 prosent av respondentene viser seg å være tilnærmet uvirksomme på det kulturelle felt? Om kulturbruk anses som et sosialt gode, har analysene vist at det primært folk med lav utdanning, og til dels eldre som gir avkall på det.

At småbarnsforeldre har høy sannsynlighet for å bli plassert i denne gruppen, skyldes nok midlertidige begrensninger, og krever neppe en større drøftning. At eldre mennesker har høy sannsynlighet for å være passive kan nok til dels skyldes helsemessige årsaker, men ettersom analysene bare inkluderer respondenter mellom 20 og 64 år kan ikke dette anses som en dekkende forklaring. Mer viktig er det nok at det er kino og konserter med populærmusikk som motvirker passivitet for den gjengse kulturpublikummer⁷⁷. Dette er aktiviteter som av ulike grunner appellerer til unge og

⁷⁷ I den betydning at de er populærbrukere fremfor passive

”yngre voksne”. Følgelig vil eldre som ikke har en særskilt interesse for kunst og kultur være mer disponerte for å bli passive enn yngre. Det kan derfor være grunn til å tro at andelen eldre som er passive vil synke med tiden, når de ”yngre voksne” gjør sitt inntog i de eldres rekke.

I forhold sosial stratifisering, som er av større betydning i denne studien, fant jeg en klar nettoeffekt av både utdanning og status.inntekt hadde ingen betydning, så kulturell passivitet kan ikke forstås som et resultat av økonomiske begrensninger. Alt i alt fremstår denne latente klassen som den sosiale motsetningen til de omnivore. Følgelig er det mangel på de ressurser som disponerer for et aktivt kulturbruk som begrenser kulturbruket hos de passive.

Først og fremst understreker funnene hvor stor innflytelse utdanningsnivå har på folks utsikt til å delta på kulturaktiviteter. Om man har tilbrakt lite eller ingen tid innenfor en utdanningsinstitusjon opparbeider man seg ikke den interessen, motivasjonen eller de kognitive evner som disponerer for kulturell deltagelse. Dermed øker ”faren” for å bli passiv betraktelig. Videre har man større sjanse for å bli kulturelt passiv om man har lav sosial status. Ovenfor fremholdt jeg at status kan representere en form for verdikonsensus som igjen gir utslag folks kulturelle forbruksmønstre. Om man fastholder på denne tolkningen vil de kulturelt passive følgelig mangle de verdier som symboliserer høy sosial status, dvs. toleranse, egalitarisme, kulturel relativisme etc. Dette innebærer ikke at denne gruppen faktisk *er* intolerant eller sneversynt. Sosial status er den subjektive forståelsen av egen og andres plassering i samfunnet. Så om status representerer en verdikonsensus, vil den negative korrelasjonen mellom passivitet og status skyldes at lavstatusgrupper, som et resultat av sin livsstil, blir *tillagt* andre verdier enn høystatusgrupper.

Om man anser de kulturelt passive som representanter for lavere sosiale sjikt kan en annen tolkning være mulig. Analysene viser at kulturbruk, særlig av de mest esoteriske aktivitetene, er noe som i hovedsak gjøres av folk som har et visst nivå av utdanning og høy sosial status. At de som ikke innehar disse egenskapene har høy sannsynlighet for et passivt kulturbruk kan være utslag av en ”*sour-grapes*” effekt

(Elster 1983). Begrepet refererer til hvordan folk devaluerer verdien til en handling, om man ikke tror den vil føre til det ønskelige resultatet. Overført til kulturelt forbruk vil det bety folk med lav utdannelse og/eller lav sosial status velger bort aktiviteter som forbindes med høyere sosiale sjikt, ut fra en logikk om at dette ikke er ”noe for oss” og derfor ikke noe de vil ha glede av.

At handlinger og holdninger i lavere samfunnslag utvikles i et motsetningsforhold til sosialt overordnede grupper har blitt påpekt i flere anerkjente studier (Willis 1977, Lysgaard 1985). De norske sosiologene Krange og Skogens (2007) begrep om *kulturell motstand* bygger på et nærliggende prinsipp, og kan således underbygge min forklaring. Deres tese er at den øvre middelklassen⁷⁸ i kraft av sin formaliserte kunnskap, bedriver en form for kulturelt formynderi over arbeiderklassen. I lavere sosiale sjikt har man et ønske om autonomi over eget liv, men blir likevel påtvunget råd og formaninger fra en ”velmenende middelklasse”. Som en reaksjon mot denne symbolske dominansen oppstår det en motkultur i lavere sosiale sjikt, hvor man bevisst tar avstand fra de verdier og aktiviteter som forbindes med den øvre middelklassen. Slike prosesser kan også ha innvirkning på det kulturelle felt. I mangel på de ressurser og motivasjon som skaper interesse for kultur, kan det oppstå en aversjon mot kulturbruk av den typen jeg har fokusert på her. Dette kan være med på å forklare den sosiale polariseringen mellom de kulturelt omnivore og de kulturelt passive som jeg observerer.

Som tidligere påpekt betyr ikke dette at kunst og kultur er uten betydning for de kulturelt passive. De latente klassene er konstruert ut fra et sett aktiviteter som aktivt må oppsøkes i det offentlige rom. Det er nærliggende å anta at de kulturelt passive får sine kulturelle opplevelser på andre arenaer enn de som er belyst her. Eksempelvis kan de av ulike grunner velge å konsumere kultur i den hjemlige sfæren, i form av bøker, tv, radio etc.

⁷⁸ Krange og Skogen bruker her et heuristisk klassebegrep som ikke kan sidestilles med yrkesklassene jeg bruker i mine analyser.

7.4 Noen kulturpolitiske betraktninger rundt funnene

Sommeren 2007 pågikk det en kulturpolitisk debatt, av en stadig tilbakevendende karakter i det norske mediebildet. Fordi debatten langt på vei var grunnet i en forestilling om at kulturfeltet preges av en motsetning mellom ”eliten” og ”folk flest”, aktualiserer den sentrale funn i min studie. Særlig Fremskrittspartiet markerte seg med et utalt ønske om et mer markedsstyrt kulturfelt. Begrunnelsen er at de offentlige støtteordningene for kunst og kultur i for stor grad tilgodekommer en kulturradikal elitegruppe, og ikke tar hensyn til det ”folk flest” faktisk har interesse av. Frps kulturpolitiske talsmann Ulf Erik Knudsen gikk blant annet ut mot det han kalte *”elitekulturen og åndssnobberiet”* og mente partiets kulturprofil skulle *”bort fra elitekulturen, og satse på den folkelige kultur”*⁷⁹.

Når begrepet ”kulturelite” i blir brukt i det offentlige ordskiftet, og satt i et motsetningsforhold til det ”folkelige”, bygger det på en underliggende antakelse om at ulike sosiale grupperinger har homogene og uforenelige kulturpreferanser. At sentrale kultursosiologiske studier har fremhevet hvordan kulturelle ulikheter bidrar til å legitimere sosiale ulikheter, har nok vært med på å øke gjennomslagskraften til slike oppfatninger.

Denne studien har vist behovet for et mer nyansert bilde av det norske kulturpublikum. Selv om en skal være forsiktig med å generalisere funnene til hele det kulturelle felt, føyer den seg inn i en lang rekke internasjonale studier som kontrasterer den konvensjonelle oppfatningen av kultureliten. I stedet for å distingvere mellom ”eliten” og ”folket” virker det mer korrekt, på linje med omnivorargumentet, å skille mellom ”altetende” og ”passive” kulturbrukere. Selv om jeg finner at personer med ulik sosial karakteristikk har ulike kulturelle forbruksmønster, er det ingen ting i datamaterialet som tyder på at det eksisterer sosiale grupper som tar avstand fra mer ”folkelige” kulturaktiviteter. Det er all grunn

⁷⁹ Begge sitat er hentet fra Aftenposten 27.7.08.

til å tro at det eksisterer mennesker i Norge som eksklusivt benytter seg av aktiviteter som kan plasseres i båsen elitekultur. Dette dreier seg likevel om såpass sporadiske tilfeller at de ikke skilte seg ut som en egen latent klasse i analysene. Derfor er det lite som tyder på at en slik kulturorientering kan generaliseres til mer omfattende sosiale grupperinger.

Ove Skarpenes presenterer en plausibel tolkning på hvorfor spennet mellom ”eliten” og ”folk flest” preger den kulturpolitiske debatten.

En hypotese kan være at det muligens eksisterer en liten medial kulturelite som faktisk er arrogant på vegne av den folkelige smak, men som i kraft av sin tilgang til media langt oftere er deltakere i kulturdebatter enn den vanlige representant for den høyt utdannede middelklassen (Skarpenes 2007: 558).

Om en slik tolkning medfører riktighet vil neppe en politikk i retning av et mer markedsstyrt kulturfelt påvirke denne gruppen i nevneverdig grad. De som vil påvirkes av kutt i den offentlige finansieringen av kulturgoder vil nok være de segment av befolkningen som aktivt benytter seg av kulturaktiviteter, *uavhengig av den kulturelle høy/lav dimensjonen.*

I lys av oppgavens funn er det betenkelig at det stadig frembringes kritikk av en folkeforaktende dannelseselite, både fra akademisk og politisk hold, fremfor å diskutere hvorfor en betydelig del av befolkningen i liten grad velger å benytte seg av sentrale kulturelle tilbud. I den grad kultur ansees som et velferdsmessig gode, fremstår dette som et mer fruktbart prosjekt enn å angripe de segmentene av befolkningen som aktivt benytter seg av tilgjengelige kulturtilbud.

7.5 Temaer og anmodninger for videre forskning

En opplagt innvending mot denne studien er dens generelle karakter. De enkelte kulturkategoriene jeg har benyttet vil i seg selv inneholde mange underkategorier som kan tenkes å være sosialt segmenterte på ulike måter. Samtidig omfatter de ulike deler av kunst- og kultursfæren, hvor incentivene for deltagelse ikke vil følge en enhetlig logikk. På samme måte representerer ikke de latente klassene ensartede sosiale grupper. Det er derfor ikke mulig å komme med forklaringer som dekker mangfoldet av ønsker, muligheter og oppfatninger som ligger til grunn for folks bruk, og ikke-bruk, av kulturaktiviteter.

Studien har likevel kartlagt oversiktspregede tendenser og generelle mønstre. Den har vist at det lar seg identifisere forbruksmønstre på tvers av ulike kulturfelt, og at disse mønstrene delvis er et resultat av mer omfattende sosiale ulikheter. For mer uttømmende forklaringer av disse tendensene og mønstrene er det behov for oppfølgende studier. To typer oppfølgingsstudier fremtrer som særlig formålstjenlig.

At en substansiell del av populasjonen er blitt kulturelt omnivore har blitt viet stadig mer interesse innenfor internasjonal kultursosiologi. Mine funn tyder på at dette fenomenet også gjør seg gjeldende i Norge. For å få en større forståelse rundt hva dette representerer ville det vært interessant med studier basert på *kvalitative intervjuer*. På den måten kunne man bedre belyst om kulturell altetenhet representerer en økt toleranse for andre sosiale grupper, eller en mer subtil form for symbolsk grensetrekking. Hvor min studie forteller *hvilke* aktiviteter folk benytter seg av, kunne studier av en mer kvalitativ karakter også si noe om *hvordan* ulike former for kultur benyttes og oppleves innenfor ulike sosiale grupper. På samme måte kunne man få mer utfyllende svar på hvorfor store deler av den norske befolkningen har et svært begrenset forhold til sentrale kulturtilbud.

Enkelte av temaene som er tatt opp kunne blitt bedre belyst gjennom bruk av *tidsseriestudier*. Omnivorhet blir ofte fremstilt som en endring i den sosiale elitens holdninger og handlinger. Om dette faktisk er tilfelle kan bare besvares gjennom å

undersøke endringer over tid. Dette ville også gitt mulighet for å si om fenomenet er uttrykk for en alderseffekt eller kohorteffekt. På bakgrunn av mine tverrsnittsanalyser fikk jeg lite støtte for perspektivene jeg har presentert som individualiseringsargumentet. Siden disse fremholder en sosial endringsprosess vil tidsseriestudier også kunne være med på å underbygge, eller avvise, mine sluttinger rundt disse perspektivene.

Oppgavens funn fremsetter enkelte anmodninger ovenfor videre forskning av en mer generell art. Som vist baserer mye av den norske forskningen på feltet seg på Pierre Bourdieus teoretiske rammeverk. Dette har utvilsomt ansporet til mye nyttig forskning, kanskje særlig med tanke på å forstå sosial reproduksjon. Men det har også ført til et noe ensporet fokus på distingvering og sosiale interesser for å forstå folks kulturorientering. Svein Bjørkås (1998) har kritisert Bourdieus posisjon i Norsk kultursosiologi, fordi det kan reduserer all forståelse til *ett* allment rammeverk. I dette henseende kommer han med en anmodning som jeg vil stille meg bak:

Samfunnsvitenskapelige studier – herunder kunst- og kulturforskning – kan etter min oppfatning best bygges opp i dialog med et knippe av teoriansatser som bindes sammen ut fra en eller annen felles regulerende metodologi (Bjørkås, 1998:263).

I lys av mine funn fremstår den sosiale stratifisering av kulturelt forbruk som en sosial gradient over ulike faktorer som påvirker folks kulturbruk, og i tråd med Bjørkås er det ikke gitt at disse kan forstås ut fra den samme altomfattende logikken. Blant annet fant jeg en ikke-ubetydelig andel kulturelt passive i høyere sosiale lag, og omnivore i lavere. Det viste seg og at majoriteten av respondentene var populærbrukere, uavhengig av sosial plassering. Det var heller ingen sammenheng mellom sosial status, og sannsynligheten for å være populærbruker fremfor passiv. Noe som kan tyde på at å signalisere eller oppnå status ikke er det dominerende motivet bak kulturbruket til ”folk flest”.

En siste anmodning ut fra oppgavens funn er at kvantitativ studier på feltet bør være mer presis i sin forståelse av sosial ulikhet. Dette vil gjøre det lettere å peke på de

sosiale mekanismene som frembringer og opprettholder ulikheter. I enkelte tilfeller vil være formålstjenlig med en holistisk begrepsbruk, men som jeg har vist, har ulike mål på sosial stratifisering forskjellig empirisk relevans. Jeg tror derfor man kan få en mer *presis* forståelse av *hvordan* sosial stratifisering genererer ulikheter i kulturbruk gjennom å skille tydeligere mellom ulike metodologiske mål⁸⁰.

I henhold til dette tydet funnene på at det weberianske skillet mellom klasse og status ikke bare har teoretisk, men også empirisk relevans. Dette har faglige implikasjoner som strekker seg utover det kultursosiologiske feltet. Gjennom å introdusere klasse og status som separate forklaringsfaktorer og undersøke den relative betydningen av dem, kan man få en mer *presis* forståelse av hvordan sosial stratifisering påvirker folks valg og muligheter på ulike områder av samfunnet. Det kan også åpne for mer utfyllende forklaringer på hvordan klasse og status genererer sosiale utfall. Hvor de kausale årsakskjedene kan bli underlagt mer presise tester enn hva som har vært rom for i denne studien.

7.6 Avslutning – mellom habitus og frihet

Oppgavens tittel – en omskrivning av et sitat fra den britiske sosiologen Alan Warde – peker først og fremst på mitt hovedfunn. Om det eksisterer kroppsliggjorte disposisjoner som får eliten til å ta avstand fra massens preferanser, kommer ikke disse til uttrykk gjennom de kulturelle forbruksmønstrene jeg har observert. Det er heller ingenting som tyder på at folk er ”frisatt” sosiale strukturer. Kulturbruket *er* sosialt stratifisert, med de altetende og de passive i hver sin ytterkant. Den gjengse nordmann, uavhengig av sosiale skillelinjer, kan derimot beskrives som moderat i sitt kulturbruk, og da fortrinnsvis av populærkulturelle aktiviteter.

⁸⁰ Her tenker jeg særlig på den utstrakte bruken av korrespondanseanalyse i norske studier på feltet (Rosenlund 2000, Hovden & Gripsrud 2000, Danielsen 2002). Analyseformen kan gi et noe skjevt bilde av de enkelte faktorenes individuelle betydning, hvor det eksempelvis blir vanskelig å avgjøre om noen variabler har en mer dominerende effekt, eller om effekten er spuriøs (Coulangeon & Lemel 2007)

Samtidig antyder oppgavetittelen noe om hvordan man best kan forstå folks kulturbruk.

Habituskonseptet beskriver hvordan homogene klassekulturer oppstår fordi enhver livsstil skapes i relasjon til andre livsstiler og atferdsmønstre. Når mine funn avviser et en-til-en forhold mellom det sosiale og det kulturelle hierarkiet, problematiserer det samtidig tanken om kulturbruket er ”styrt” av klassebestemte disposisjoner for handling. Dette innebærer ikke å gå til det andre epistemologiske ytterpunktet, hvor valgene er gjort fra et ikke-sosialt ståsted. Faktorer som kjønn, alder, utdanning og sosial status påvirker fremdeles den enkeltes forutsetninger for deltagelse på kunst- og kulturaktiviteter. En noe enkel konklusjon, som likevel sammenfatter mye av det jeg har berørt i denne oppgaven, er at motivasjon og ressurser for bruk av kultur er ulikt fordelt i sosiale grupper, og dette påvirker mengden av og bredden i folks kulturkonsum.

Litteraturliste

- Alderson, A.S., Junisbai A. & Heacock, I. (2007) *Social status and cultural consumption in the United States*, Poetics 35, 191-212.
- Archer, M.S. (2008) *Culture and agency: the place of culture in social theory*. Cambridg: Cambridge University Press
- Bauman, Z., (1988). *Freedom*. Open University Press, Milton Keynes.
- (1992) *Intimations of postmodernity*. London: Routledge.
- (1998). *Work, consumerism and the new poor*. Open University Press: Buckingham.
- (2000) *Savnet felleskap*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage, London.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, (2001), *Losing the Traditional: Individualization and precarious freedoms, i Individualization*, London: Sage.
- Bell, D. (1974). *The coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*. London : Heinemann
- Bennett, T., Emmerson M. & Frow, J. 1999. *Accounting for Taste: Australian Everyday Cultures in the Life of Australians*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bihagen, E. & Katz-Garro, T. (2000). *Cultural consumption in Sweden: the stability of gender differences*. Poetics 27: 327–349.
- Birkelund, G.E. (2000): *Modernitetens flertydighet*, Tidsskrift for samfunnsforskning, nr.2:215-235
- Birkelund, G. E. og Petersen, T. (2003): *Det norske likestillingsparadokset*. i Frønes, I. & L.Kjølsrød (red.): *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Birkelund, G.E. Chan, T.W. & Aas, A.K. (2007). *Social Status in Norway*. Upublisert artikkel. Universitetet i Oslo.

-
- Birkelund, G.E. Goodman, L.A. & Rose, D. (1996) *The Latent Structure of Job Characteristics of Men and Women*. American Journal of Sociology, vol.102:80- 133
- Bjørkås, S. (1998) *Invitasjon til puslespillforskning*. I Magset, Aslaksen & Arnestad (red.) *Kulturliv og kulturpolitikk*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Blanden, J. Goodman, A. Gregg, P. & Machin S. (2004) *Changes in Intergenerational Mobility in Britain* in M. Corak (red). *Generational Income Mobility in North America and Europe*, Cambridge University Press.
- Blindheim, T. Jensen, T.Ø. Nyeng, F. Tangen, K.F. (2004) *Forbruk – Lyst, makt, isenesettelse eller mening?* Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Bourdieu, P. (1983) *Kapitalens former*. I Bugge, Eriksen og Rønningenv (red.) *Agora Journal for metafysisk spekulasjon* utg. 1-2 2006 . Oslo: Aschehoug
- (1986). *Distinction, A social critique of the judgement of taste*. London : Routledge & Kegan Paul.
- (1993) *The field of cultural production*. Polity Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (1977) *Reproduction in education, society and culture*. London Sage
- Bourdieu P. and Wacquant P. (1992) *An Invetation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity.
- Bratberg, E., Nielsen, O.A., & Vaage, K. (2007) *Trends in intergenerational mobility across offsprings's earnings distribution in Norway*. Industrial Relations, 46: 112-129.
- Breen, R. and Goldthorpe, J.H. (2007) *Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory*. I Goldhorpe *On sociology*. Stanford University Press.
- Bryson, B. (1996) *Anything but heavy metal: symbolic exclusion and musical dislikes*, American Sociological Review 61: 884–899
- Bukodi, E. (2007) *Social stratification and cultural consumption in Hungary: book readership*, Poetics 35: 112-131.
- Campbell, C. (1987) *The Romantic ethic and the spirit of modern consumerism*. Oxford: Basil Blackwell

-
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. 1*. Oxford: Blackwell
- Colbjørnsen, T., Birkelund, G.E., Hernes, G., Knutsen, K. (1987) *Klassesamfunnet på hell*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Chan, T.W & Goldthorpe, J.H (2004), *Is there a status order in contemporary British society? Evidence from the occupational structure of friendship*, *European Sociological Review* 20 (5), 383–401
- (2005) *The social stratification of theatre, dance and cinema attendance*, *Cultural Trends* 14 193–212.
- (2007a) *Class and status: the conceptual distinction and its empirical relevance*, *American Sociological Review* 72 (4): 512–532
- (2007b), *Social status and newspaper readership*, *American Journal of Sociology* 112 (4): 1095–1134
- (2007c), *Social stratification and cultural consumption: music in England*, *European Sociological Review* 23 (1): 1–19.
- (2007d), *Social stratification and cultural consumption: the visual arts in England*, *Poetics* 35: 168–190.
- Coleman, J. S. (1990) *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA and London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Coulangeon, P & Lemel, Y. (2007). *Is "Distinction" Really Outdated? Questioning the Meaning of the Omnivorization of musical Taste in Contemporary France*. *Poetics* 35: 93–111
- Dahrendorf, R. (1968) *Essays in the Theory of Society*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Danielsen, A. (1998), *Kulturell kapital i Norge*. *Sosiologisk tidsskrift*, 6:75–106.
- (2002) *Hvor individuelt er individets forhold til kulturen?* I Bjørkås, S. (red.), *Individ, identitet og kulturell erfaring – bind II*. Høyskoleforlaget i samarbeid med Senter for Kulturstudier, Kristiansand:29-70
- (2006) *Behaget i kulturen – En studie av kunst- og kulturpublikum*. Norsk Kulturråd.

-
- DiMaggio, P. (1987) *Classification in art*. American Sociological Review 52: 440-355
- (1994). *Lifestyle and social cognition*. i Grusky, D. (red.), *Social Stratification. Class, Race and Gender in Sociological Perspective*. Westview, Boulder, 458–465.
- (1996) *Are art museum visitors different from other people? The relationship between attendance and social and political attitudes in the United States*, Poetics 24: 161–180
- DiMaggio, P. & Mohr, J. (1985). *Cultural capital, educational attainment, and marital selection*. American Journal of Sociology 90, 1231–1261
- Dokk Holm, E. (2001): *Instant Identity*, i Dokk Holm, E. & Meyer S. (red.): *Varene tar makten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Durkheim, E. (1964) *The Rules of Sociological Method*. New York: Free Press.
- (1995). *The elementary forms of religious life*. New York, Free Press.
- (2006). *Selvordet: en sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Bokklubben
- Eikemo, T. A og Clausen, T. H (2007): “*Logistisk regresjon*” i Eikemo, T. A og Clausen, T. H (Red): *Kvantitativ analyse med SPSS- en praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*. Tapir akademiske forlag.
- Elster, J. (1981) “*Snobs*”. London Review of Books, vol. 3 nr. 20.
- (1983). *Sour grapes: Studies in the subversion of rationality*. Cambridge, UK. Cambridge University Press.
- Emmison, M. (2003). *Social class and cultural mobility: reconfiguring the cultural omnivore thesis*, Australian Journal of Sociology 39: 211–230.
- Erickson, B. (1996). *Culture, class, and connections*. American Journal of Sociology 102: 217–251.
- Erikson, R. & Goldthorpe, J.H. (1992) *The Constant Flux*, Clarendon Press, Oxford.
- Evans G. & Mills, C (1998) *Identifying class structure a latent class analysis of the criterion-related and construct validity of the Goldthorpe class schema*. European Sociological Review, 14: 87-106
- Featherstone, M. (1991). *Consumer culture and postmodernism*. London. Sage.

-
- Flemmen, M. (2007) *To klasseskjema*. Arbeidsnotat ISS, UiO. Upublisert.
- Frønes, I. & Brusdal, R. (2003): *Generasjoner og livsløp*. I Frønes, I. & Kjølørød, L. (Red)*Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Gaasholt, O. & Tøgeby, L. (1995) *Interethnic tolerance, education, and political orientation: evidence from Denmark*, *Political Behavior* 17: 265–285.
- Gans, H. J. (1999) *Popular culture and high culture: an analysis and evaluation of taste*. New York : Basic Books
- Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gebesmair, A. (2003). *Musical taste and cultural capital*. I: *Poetics* 36: 65–68.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity, Cambridge.
- Giulianotti, R. (2005). *Sport: a critical sociology*. Cambridge : Polity
- Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Granovetter, M. (1973) *The strength of weak ties*, *American Journal of Sociology* 78: 1360–1380
- Gripsrud, J. (2002) *Kultur- og opplevelsesindustriens utvikling og betydning*, i Bjørkås, S. (red.) *Kultur- produksjon, distribusjon og konsum. Kulturpolitikk og forskningsformidling, bind III*. Høyskoleforlaget i samarbeid med Senter for Kulturstudier, Kristiansand: 111-134.
- Gripsrud, J. & Hovden, J.F. (2000) *(Re)Producing a Cultural Elite? A Report on the Social Backgrounds and Cultural Tastes of University Students in Bergen, Norway*, i Gripsrud, J. (red.) *Sociology and Aesthetics*. Kulturstudier, vol 12, Norwegian Academic Press/Høyskoleforlaget, Kristiansand: 55-90
- Gullestad, M. (1985). *Livsstil og likhet - Om nærmiljø i byer*. Byforskningsprogrammet Universitetsforlaget
- Hansen, M. N & Mastekaasa, A (2003): *Utdanning, ulikhet og forandring* i (red.) Frønes, I & Kjølørød, L *Det norske samfunn*. Oslo:Gyldendal Akademiske
- Hedström, P. (2005) *Dissecting the social. On the principles of Analytical sociology*. Cambridge: Cambridge University Press

- Hernes, G. & Knudsen, K. (1990), *Svart på hvitt. Om holdninger til innvandrere, flyktninger og asylsøkere*. Oslo: Fafo
- Hjellbrekke J. & Korsnes O. (2005) *Sosial kapital-strukturar i norske elitar*. i Tidsskrift for Samfunnsforskning Vol 46. Nr. 4: 476 – 502.
- Horkenheimer, M. & Adorno, T. W. (1991) *Kulturindustri: Opplysning som massebedrag*. Oslo: Cappelen
- Houtman, D., Achterberg, P.H.J. (2004). *The Politics of the Omnivores: Elite Culture, Popular Culture, and libertarianism*
<http://publishing.eur.nl/ir/repub/asset/1768/SOC-2004-004.pdf> (05.11.08)
Paper prepared for the workshop Collapsing Cultural Canons
- Hovden, J.F. (2002), *Arvingane: Studentar og kulturinstitusjonane*. I: Svein Bjørkås (red.) *Individ, identitet og kulturell erfaring – bind II*. Høyskoleforlaget i samarbeid med Senter for Kulturstudier, Kristiansand:71-94.
- Hyman, H. & Wright, C.R. (1975). *The Enduring Effects of Education*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jenkins, R. (2002) *Pierre Bourdieu*. London : Routledge
- Kalleberg, A.L & Colbjørnsen, T. (1990) *Unions and the structure of earnings inequality: Cross-national pattern*. Social Science 19: 348-371.
- Katz-Gerro T. & Shavit, Y. (1998). *The stratification of leisure and taste: classes and lifestyles in Israel*. European Sociological Review 14: 369–386.
- Katz-Gerro, T Raz, S. & Yaish, M (2007) *Class, Status, and the intergenerational transmission of musical tastes in Israel* Poetics 35: 152-167.
- Kraaykamp, G. Van Eijck, K. Ultee W. & Van Rees, K. (2007) *Status and media use in the Netherlands: Do partners affect media tastes?* Poetics 35: 132-151.
- Krange, O. & Skogen, K. (2007) *Kodebok for den intellektuelle middelklassen*. Nytt Norsk Tidsskrift, (3), 227-242.
- Kumar, K. (1995), *From post-industrial to post-modern Society. New theories of contemporary world*. Oxford:Blackwell. Lash, S. (1990) *Sociology of postmodernism*. London: Routledge
- Lagerstrøm B.O. & Høstmark M. (2004) *Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2004 – Dokumentasjonsnotat*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

-
- Lamb, S. (1989) *Cultural consumption and the educational plans of Australian secondary school students*, *Sociology of Education*, Vol. 62: 95–108.
- Lamont, M. (1992) *Money, morals and manners: the culture of the French and American upper-middle class*. Chicago, Ill. : University of Chicago Press
- (2001), *Symbolic Boundaries (General)*,
<http://peregrin.jmu.edu/~brysonbp/336/readings/LamontEncyclo.html>
 (05.11.2008). Department of Sociology, Princeton University, USA.
- Lamont, M. & Fournier, M (red) (1992) *Cultivating differences: symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago : University of Chicago Press
- Lash, S. & Urry, J. (1987) *The end of organized capitalism*. Cambridge : Polity Press
- Levitt, S.D. & Dubner, S.J. (2006) *Freakonomics*. Gyldendal forlag.
- Lindbekk, T. (1996): *Høyere utdanning og studentkarriere etter 1980*. LOS – senter, Notat 9624
- Lipset, S.M. (1981). *Political Man*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- López-Sintas J. & García-Álvarez E. (2006) *Patterns of Audio-Visual Consumption: The Reflection of Objective Divisions in Class Structure*. *European Sociological Review* 2006 22(4):397-411.
- Laumann, E. O. 1966. *Prestige and Association in an Urban Community*. Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill
- Lyotard, J.F. (1984) *The postmodern condition: a report on knowledge*. Manchester University Press
- Lysgaard, S. (1993), *Arbeiderkollektivet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Parsons, T. (1949) *The Rules of Social Action*. New York: McGraw-Hill.
- Peterson, R. A. (1983) *Patterns of Cultural Choice*. *American Behavioral Scientist*, Vol. 26:4, 422–438.
- (1992) *Understanding Audience Segmentation: From Elite and Mass to Omnivore and Univore*, *Poetics* 21(4): 243—58
- (2005) *Problems in comparative research: The example of omnivorousness*. *Poetics* 33: 257- 282.

- Peterson, R. A. & Kern, R. M. (1996). *Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore*. *American Sociological Review*, 61: 900–907.
- Peterson, R. A. & Simkus, A. (1992) *How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups*. I Lamont, M. & Fournier, M. (red) *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*: 152-186. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Rosenlund, L. (1998): *Sosiale strukturer og deres metamorfoser*. *Sosiologisk Tidsskrift* 6 (1-2):45-74.
- (2000): *Social Structures and Change: Applying Pierre Bourdieu's Approach and Analytic Framework*. Working Papers 85/2000, Høgskolen i Stavanger. (Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.)
- Skarpenes, O. (2007) *Den legitime kulturens moralske forankring*. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 4, 531-558
- Skarpenes, O. & Sakslind, R. (2008) *Kulturforskning og empirisk analyse: Svar til Skogen m.fl.* *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 2: 265-275
- Skog, O. J. (2004): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Skogen, K., Stefansen, K., Krange, O. & Strandbu, Å. (2008) *En pussig utlegning av middelklassens selvforståelse. En kommentar til Ove Skarpenes*. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2: :259-264
- Stouffer, S.A. (1949). *The American soldier*. New York: Princeton
- Sullivan, O. & Katz-Gerro, T. (2007). *The Omnivore Thesis Revisited: Voracious Cultural Consumers*. *European Sociological Review* 23:123-137.
- Torche, F. (2007). *Social Status and Cultural Consumption: The Case of Reading in Chile*. *Poetics* 35: 70–92
- Upright, C.B. (2004) *Social capital and cultural participation: spousal influences on attendance at arts events*, *Poetics* 32:129–143
- Vaage, O.F. (2007) *Kultur- og mediebruk i forandring – Bruk av kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå

-
- Van Eijck, K. (2001). *Social differentiation in musical taste patterns*. *Social Forces* 79: 1163–1184.
- Van Rees, K. Vermunt, J. Verbood, M. (1999). *Cultural classifications under discussion: latent class analysis of highbrow and lowbrow reading*. *Poetics* 26,:349–365.
- Veblen, T. (1994), *The theory of the leisure class*. New York: Penguin Books
- Warde, A. (1997), *Consumption, food and taste: culinary antinomies and commodity culture*. London: Sage
- Warde, A. Martens, L. & Olsen, W. (1999). *Consumption and the problem of variety: cultural omnivorousness, distinction, and dining out*. *Sociology* 333: 105–127.
- Warde, A. Tomlinson, M. & McMeekin, A. (2000) *Expanding tastes? Cultural omnivorousness and cultural change in the UK*. The University of Manchester CRIC iscusssion Paper No.37.
- Weber, M. (1948) *From Max Weber: essays in sociology*. London : Routledge & Kegan Paul
- (1958). *The Rational and Social Foundations of Music*. Carbondale III: Southern Illinois University Press.
- (1959) *The religion of India*. New York: Free Press.
- (1978). *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. Vol. 1 & 2. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Westergaard, J. (1996), *Class in Britain since 1979: facts, theories and ideologies*, in Lee, D.J. & Turner, B.S. (Red.), *Conflicts about Class*, Harlow: Longman: 141–58.
- Willis, P. (1977). *Learning to labour: How working-class kids get working-class jobs*. New York: Columbia University Press
- Wrong, D. (1961). *The Oversocialized Conception of Man in Modern Sociology*. *American Sociological Review* 42: 32-55.
- Zolberg, V. L. (1994). *"An elite experience for everyone:" Art museums, the public, and cultural literacy*. I D. J. Sherman & I. Rogoff (red.), *Museum culture*: 49-65. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Østerberg, D. (1995) *Innledning til Pierre Bourdieu - Distinksjonen* (norsk utgave). Pax Forlag. Oslo.

Avisartikler:

Aftenposten (2007) ”Hva er norsk elitekultur”

http://www.aftenposten.no/kul_und/musikk/article2564822.ece (11.11.08)

Morgenbladet (2007) ” Den folkelige eliten”

<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20071130/OKULTUR/126336899/-1/KULTUR> (11.11.08)

Antall ord i denne oppgaven 37 772

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt

Vedlegg 1

Svarprofiler fra modell med fire latente klasser

Som vist i kapittel 5 ga også en modell med fire latente klasser en tilfredsstillende tilpassning til data. Jeg valgte å benytte en modell med tre latente klasser som ble titulert kulturelt omnivore. Populærbrukere og kulturelt passive. I tabellen nedenfor har jeg vedlagt svarprofilene fra modell med fire latente klasser.

Latent klasse	LK 1:	LK 2:	LK 3:	LK 4:
Størrelse	0,4683	0,2626	0,1418	0,1273
Ballett eller teater (drama)	0,0421	0,0143	0,0064	0,6057
Opera eller konsert (klassisk)	0,0917	0,0593	0,197	0,5401
Museum	0,3082	0,2241	0,7335	0,8307
Kunstutstilling	0,2767	0,211	0,9545	0,9541
Konsert (populærmusikk)	0,6146	0,2471	0,7343	0,7727
Kino	0,9852	0,2005	0,7465	0,915

Som man ser skiller denne modellen ut en klasse (LK4) som har et tydeligere omnivort mønster enn den opprinnelige omnivore latente klassen. Her har man nesten 60 prosent sannsynlighet for å ha vært på ballett eller teater (drama) det siste året, mens det tilsvarende tallet for den opprinnelige omnivore gruppen var 33 prosent. Samtidig har de høyere sannsynlighet for å ha vært på kino. For konserter med populærmusikk er den prosentmessige sannsynligheten den samme. Det kan derfor tyde på at en modell med fire latente klasser styrker mine antagelser om at de som benytter seg av hyppigst av såkalt høykultur også er aktive brukere av populærkulturelle aktiviteter. Videre ser vi at LK 2 har svært lik profil som de såkalte kulturelt passive. Som man ser har enkelte av respondentene som ”opprinelig” var populærbrukere og omnivore havnet i LK3. Denne latente klassen har relativt høy sannsynlighet for å ha deltatt på alle aktivitetene som er inkludert i analysen, med unntak av ballett eller teater (drama). Det er altså i hovedsak denne kategorien som førte til at en modell med fire latente klasser også ga en god tilpassning til dataene.

Vedlegg 2

Multinomial logistisk regresjon – fullstendig modell med alle latente klassene

	Pa vs Po			O vs Po			Pa vs O	
	B	SE		B	SE		B	SE
<u>Klasse (ref=klasse VI)</u>								
Klasse V	-0,638	0,638		-0,432	0,508		-0,206	0,557
Klasse IV	-0,726	0,414		-1,092	0,527		0,367	0,590
Klasse III	-0,194	0,367		-0,744	0,432		0,549	0,475
Klasse II	-0,366	0,485		-0,923	0,494		0,557	0,590
Klasse I	-0,048	0,569		-1,001	0,543		0,953	0,672
Inntekt	-0,310	0,042		-0,020	0,039		-0,010	0,050
Status	-0,032	0,021		0,055**	0,018		-0,086***	0,024
<u>Utdanning (ref=grunnskole)</u>								
Videregående	-0,512	0,298		1,582*	0,753		2,093**	0,756
Høysk/univ kort	-0,961*	0,385		2,84**	0,772		3,245***	0,796
Høysk/univ lang	-1,542**	0,496		2,348**	0,789		3,890***	0,857
Alder	0,091***	0,011		0,037***	0,009		0,054***	0,012
Kjønn (kvinne=0)	-0,463*	0,224		-0,735***	0,196		0,273	0,254
Tettbygd boligstrøk	-0,387	0,264		0,222	0,206		-0,608*	0,290
<u>Sivil status (ref=singel)</u>								
Gift/partner	-0,144	0,282		-0,189	0,274		0,045	0,333
Samboer	0,257	0,319		0,047	0,290		0,210	0,378
Barn 0-4 år	0,872*	0,356		-0,671	0,353		1,543**	0,449
Barn 5-10 år	0,250	0,300		-0,361	0,297		0,611	0,370
Barn 11-15 år	-0,367	0,249		-0,271	0,223		-0,096	0,291
Konstant	-2,694***	0,564		-3,739***	0,851		1,045	0,929
-2ll	310,523 df=36 p = ***							
Pseudo R2 (nagelkerke)	0,324							

p<0,001=*** p<0,01=** p<0,05=*

Vedlegg 3

Stegvise logistiske regresjonsanalyser for de tre latente klassene

Kulturelt passive

	Modell 1			Modell 2			Modell 3			Modell 4		
	B	SE		B	SE		B	SE		B	SE	
Alder	0,058***	0,007		0,060***	0,008		0,072***	0,010		0,079***	0,010	
Kjønn (kvinne=0)	-0,173	0,162		-0,215	0,171		-0,179	0,173		-0,248	0,214	
<u>Utdanning (ref=grunnskole)</u>												
Videregående	-	-		-1,015***	0,266		-0,934***	0,275		-0,745**	0,287	
Høgsk/univ kort	-	-		-2,071***	0,316		-1,920***	0,336		-1,455***	0,371	
Høgsk/univ lang	-	-		-2,781***	0,415		-2,626***	0,433		-2,096***	0,479	
Tettbygd boligstrøk	-	-		-	-		-0,462	0,250		-0,468	0,254	
<u>Sivil status (ref=singel)</u>												
Gift/partner	-	-		-	-		0,026	0,267		-0,570	0,269	
Samboer	-	-		-	-		0,333	0,306		0,269	0,309	
Barn 0-4 år	-	-		-	-		0,921*	0,343		1,040**	0,350	
Barn 5-10 år	-	-		-	-		0,210	0,286		0,341	0,232	
Barn 11-15 år	-	-		-	-		-0,297	0,237		-0,277	0,241	
Inntekt	-	-		-	-		-0,054	0,039		-0,023	0,041	
<u>Klasse (ref=klasse VI)</u>												
Klasse V	-	-		-	-		-	-		-0,582	0,356	
Klasse IV	-	-		-	-		-	-		-0,472	0,400	
Klasse III	-	-		-	-		-	-		0,003	0,350	
Klasse II	-	-		-	-		-	-		-0,124	0,467	
Klasse I	-	-		-	-		-	-		0,246	0,547	
Status	-	-		-	-		-	-		-0,048**	0,020	
Konstant	-3,553***	0,339		-2,325***	0,420		-2,670***	0,503		-2,441***	0,544	
- 2ll	936,950			855,956			837,072			821,433		
Endring i - 2ll	***			***			*			*		

Populærbrukerne:

	Modell 1			Modell 2			Modell 3			Modell 4		
	B	SE		B	SE		B	SE		B	SE	
Alder	-0,055***	0,006		-0,54***	0,006		-0,06***	0,008		-0,061***	0,008	
Kjønn (kvinne=0)	0,662***	0,139		0,664***	0,140		0,670***	0,141		0,648***	0,165	
<u>Utdanning (ref=grunnskole)</u>												
Videregående	-	-		0,400	0,262		0,298	0,269		0,223	0,227	
Høgsk/univ kort	-	-		0,109	0,278		0,000	0,294		-0,059	0,323	
Høgsk/univ lang	-	-		0,147	0,302		0,041	0,319		0,017	0,359	
Tettbygd boligstrøk	-	-		-	-		-0,091	0,178		-0,069	0,180	
<u>Sivil status (ref=singel)</u>												
Gift/partner	-	-		-	-		0,091	0,220		0,099	0,221	
Samboer	-	-		-	-		-0,198	0,235		-0,193	0,236	
Barn 0-4 år	-	-		-	-		0,024	0,266		0,010	0,268	
Barn 5-10 år	-	-		-	-		0,161	0,229		0,141	0,231	
Barn 11-15 år	-	-		-	-		0,404*	0,181		0,376*	0,183	
Inntekt	-	-		-	-		0,033	0,031		0,034	0,032	
<u>Klasse (ref=klasse VI)</u>												
Klasse V	-	-		-	-		-	-		0,466	0,320	
Klasse IV	-	-		-	-		-	-		0,832*	0,353	
Klasse III	-	-		-	-		-	-		0,574	0,302	
Klasse II	-	-		-	-		-	-		0,716	0,372	
Klasse I	-	-		-	-		-	-		0,611	0,420	
Status	-	-		-	-		-	-		-0,015	0,015	
Konstant	1,966***	0,266		1,690***	0,367		1,728***	0,407		1,529***	0,439	
- 2	1195,774			1190,922			1178,693			1172,345		
Endring i - 2	***			~			~			~		

Kulturelt omnivore:

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Alder	-0,015*	0,007	0,18*	0,007	0,017*	0,008	0,012	0,009
Kjønn (kvinne=0)	-0,659***	0,155	-,0684***	0,164	-0,728***	0,167	-0,589**	0,188
<u>Utdanning (ref=grunnskole)</u>								
Videregående	-	-	1,982**	0,729	1,980**	0,732	1,830*	0,740
Høysk/univ kort	-	-	3,183***	0,731	3,115***	0,738	2,668***	0,760
Høysk/univ lang	-	-	3,423***	0,739	3,380***	0,748	2,850***	0,776
Tettbygd boligstrøk	-	-	-	-	0,338	0,196	0,292	0,199
<u>Sivil status (ref=singel)</u>								
Gift/partner	-	-	-	-	-0,216	0,256	-0,155	0,261
Samboer	-	-	-	-	-0,053	0,276	-0,009	0,282
Barn 0-4 år	-	-	-	-	-0,703*	0,340	-0,817*	0,345
Barn 5-10 år	-	-	-	-	-0,259	0,285	-0,349	0,288
Barn 11-15 år	-	-	-	-	-0,130	0,212	-0,990	0,215
Inntekt	-	-	-	-	0,018	0,036	-0,008	0,038
<u>Klasse (ref=klasse VI)</u>								
Klasse V	-	-	-	-	-	-	-0,193	0,495
Klasse IV	-	-	-	-	-	-	-0,875	0,514
Klasse III	-	-	-	-	-	-	-0,630	0,404
Klasse II	-	-	-	-	-	-	-0,757	0,474
Klasse I	-	-	-	-	-	-	-0,909	0,521
Status	-	-	-	-	-	-	0,063***	0,018
Konstant	-1,434**	0,290	-4,074***	0,789	-3,905***	0,813	-3,912***	0,836
- 2ll	1021,538		924,334		912,539		*	
Endring i - 2ll	***		***		~			